

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI**

**UMURLAR YÖRESİNDE (BALIKESİR, DURSUNBEY) KIRSAL
MESKENLERDE MODERNLEŞME EĞİLİMLERİ: 1980-2015**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ali IŞIK

Balıkesir, 2015

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI**

**UMURLAR YÖRESİNDE (BALIKESİR, DURSUNBEY) KIRSAL
MESKENLERDE MODERNLEŞME EĞİLİMLERİ: 1980-2015**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ali IŞIK

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Abdullah KÖSE

Balıkesir, 2015

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ ONAYI

Enstitümüzün COĞRAFYA Anabilim Dalı'nda 199912515002 numaralı Ali İŞİK'ın hazırladığı "UMURLAR YÖRESİNDE (BALIKESİR, DURSUNBEY) KIRSAL MESKENLERDE MODERNLEŞME EĞİLİMLERİ:1980-2015" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 01.06.2015 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ ile karar verilmiştir.

Başkan
Prof. Dr. Yılmaz ARI

Üye (Danışman)
Prof. Dr. Abdullah KÖSE

Üye
Yrd. Doç. Dr. Ferhat ARSLAN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım.

22.06./2015

Enstitü Müdürü
Halil İbrahim Şahin
Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

ÖNSÖZ

Geleneksel meskenler tarihi mirası en iyi yansıtan maddi kültür belgelerinden birisi olduğu için incelemeye değerdir. Türkiye’de, kırsal alanlarda bulunan geleneksel meskenler, modernleşme süreciyle birlikte değişimler yaşamışlardır. Bu değişimler, geleneksel meskenlerin kültürel değerinin farkında olan çevrelerde, yok oluş süreci yaşanmasından endişe duyulmasına neden olmuştur.

Türkiye’de kırsal yerleşmelerle ve geleneksel meskenlerle ilgili çalışmaların geçmişi 1920’li yıllara kadar gitmektedir. İlk yapılan çalışmalarda geleneksel Türk evi ve şekillenmesi izah edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmalarda geleneksel meskenin ortaya çıkışı ve şekillenmesi, iklim ve doğanın sunduğu yapı malzemesi nedenselleştirilerek açıklanmıştır. Eldem (1955), “Geleneksel Türk Evi” konulu çalışmasında geleneksel meskenleri sınıflandırmış ve bazı kuramlar oluşturmuştur. Daha sonra geleneksel meskenleri konu alan çalışmalar, bu sınıflandırma ve kuramlar ışığında daha sistematik yapılmıştır. Buna rağmen, meskenin fiziki çevrenin şekillendiriciliğinde geliştiği, neredeyse bütün çalışmaların ana fikrini oluşturmuştur. 1990’lı yıllara kadar devam eden bu dönemde insanın ve kültürün meskeni şekillendiriciliğine çok az çalışmada ve oldukça yüzeysel değinilmiştir.

Türkiye’de 1990’lı yılların sonuna doğru bazı araştırmacılar çevresel determinizmin etkisinden kurtulup, posibilist yaklaşımı araştırmalarında kullanmaya başlamışlardır. Bu yaklaşımla geleneksel meskenleri inceleyen araştırmacılar, meskenin şekillenmesinde en önemli etken olarak insan ve kültürünü göstermektedirler. Posibilist yaklaşımın Türkiye’de duyulması, algılanması ve yayılması çok yenidir. Bu durum, beşeri coğrafyada determinist yaklaşımdan posibilist yaklaşıma bir geçiş süreci başlatmıştır.

Yükselen paradigma olarak görülen bu yaklaşım, Türkiye’de yapılan tüm kültürel coğrafya çalışmalarında yansıma bulamamıştır. Bunun nedeni kültürel coğrafya çalışmalarında kullanılan yaklaşımlardaki gelişim sürecinin Batı ile Türkiye arasında farklı seyir göstermesidir. Şöyle ki, Amerika’da 1920 lere kadar çevresel detrminizm etkisinde çalışmalar yapılırken, posibilist yaklaşımın öncüsü Sauer, posibilizmin ne olduğunu izah etmiştir. Ancak izah etmekle yetinmeyen Sauer, posibilist yaklaşımı hem yaşamı boyunca yaptığı çalışmalarla uygulamalı olarak gösterirken hem de, Berkeley Okulu kültürel coğrafyasını kurmuş ve 40 civarında

doktora öğrencisi yetiştirmiştir. Amerikan Coğrafyası'nı bir akarsuya benzetirsek, Sauer'in yetiştirdiği bu öğrenciler, Amerikan Coğrafyasını besleyen hayat pınarları olmuşlardır. Bu pınarlar Amerikan Coğrafyasında posibilist yaklaşımın hayata geçmesinde önemli rol oynamışlardır.

Batıda kültürel coğrafya çalışmalarında 1970'lerde posibilizm yerine çevresel algılama yaklaşımı ön plana çıkmıştır. Bu yaklaşımda coğrafyacılar çalışmalarında, araştırma alanındaki kültürün üyelerinin fiziki çevreyi nasıl algıladıklarını bilmek zorundadır. Sonraki süreçte araştırmacılar bir adım ileri gidilerek değiştirici-olarak-insan düşünce yaklaşımı, çalışmalarda kullanılmışlardır. Bu yaklaşım çevresel determinizmin karşıtıdır. Görüldüğü gibi batı coğrafyasında elli yıllık bir zaman diliminde olağanüstü değişimler yaşanırken Türk kültürel coğrafyası 1920'lerden 2015 yılına gelindiğinde çevresel determinizmden posibilizme geçiş sancılarını yaşamaktadır. Türkiye'de kültürel coğrafya çalışmalarının evrensel bilim normlarına ulaşması için batıda 1920 ile 1970 yılları arasında yaşanan sürece benzer bir değişim süreci yaşanması gereklidir.

Bu çalışmada, Umurlar yöresindeki geleneksel meskenlerde, modernleşme süreci sonucunda zamanla ortaya çıkan değişimler, posibilist yaklaşımla araştırılmıştır. Bu araştırmanın kırsal yerleşme ile ilgili literatüre ve yöre halkına faydalı olmasını diliyorum.

Gerek tez konumu araştırmamda, bilgisi ve değerli yorumlarıyla bana yeni ufuklar açan saygıdeğer hocam Yılmaz ARI'ya, gerekse tez konumu belirlememde tecrübesi ile bana yardımcı olan ve çalışma süreci boyunca benden desteğini hiçbir şekilde esirgemeyen, bilgisinin yanında sabrı ve öğreticiliği ile bu çalışmayı nihayete erdirmemde büyük katkısı olan danışman hocam Abdullah KÖSE'ye teşekkürü borç bilirim.

Ali IŞIK

ÖZET

UMURLAR YÖRESİNDE (BALIKESİR, DURSUNBEY) KIRSAL MESKENLERDE MODERNLEŞME EĞİLİMLERİ: 1980-2015

IŞIK, Ali

Yüksek Lisans, Coğrafya Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Abdullah KÖSE

2015, 119 Sayfa

Bu çalışmada Balıkesir ilindeki Umurlar yöresinde bulunan geleneksel meskenlerdeki değişim araştırılmıştır. Çalışmayla amaçlanan, yöredeki geleneksel meskenlerde yaşanan değişimde modernleşmenin etkisini kültürel coğrafya perspektifi ile araştırmaktır.

Araştırma evreni, Umurlar yöresindeki geleneksel kırsal meskenlerdir. Bu izole alanlar geleneksel meskenlerin şehirlere göre daha iyi korunup günümüze ulaşabildiği alanlardır. Ancak kırsal alanlardaki geleneksel meskenlerde yaşanan değişimler, izole olma derecesine göre mekânsal farklılıklar göstermektedir. İzole bir alan olan çalışma sahasından, izole olma durumu farklı olan üç köy yerleşmesi örneklem olarak seçilmiştir: Umurlar, Şabanlar ve Akbaşlar. Geleneksel meskenlerin modernleşme süreci, insanın ve kültürünün şekillendiriciliğini merkeze alan bir yaklaşımla araştırılırsa daha doğru sonuçlara ulaşılabilir. Bu nedenle çalışma, nitel bir saha araştırmasıdır. Veriler tamamen mülakat ve gözlemlere dayanmaktadır

Modernleşme süreci araştırma sahasındaki geleneksel kırsal meskenlerde değişime neden olmuştur. Değişimde en çok göze çarpan unsur, kullanılan yapı malzemesindeki değişimdir. Bunun yanında planda ve dolayısıyla meskenin iç unsurlarında, meskenin eklentilerinde ve yerleşmenin ortak meskenlerinde değişimler yaşanmıştır. Bu değişimlerde ana belirleyici unsur, insan ve kültürüdür. Bunun yanında, izole olma durumu ve ulaşılabilirlik gibi faktörler de değişik ölçeklerde etkili olmuştur. İzole alanlarda ulaşılabilirlik, iletişim, kültürel etkileşim geliştikçe modernleşmenin etkisi güçlenmektedir. Bununla orantılı olarak önce

meskenlerdeki gelenekselliği yansıtan unsurlar, daha sonra ise geleneksel meskenin kendisi yok olmaktadır.

Anahtar kelimeler: Mesken, geleneksel Türk evi, modernleşme

ABSTRACT

MODERNIZATION TRENDS IN RURAL DWELLINGS IN THE REGION OF UMURLAR (BALIKESİR, DURSUNBEY): 1980-2015

IŞIK, Ali

M.A., Department of Geography

Supervisor: Professor Dr. Abdullah KÖSE

2015, 119 Page

In this study, changes in traditional dwellings in the region of Umurlar (Balıkesir) were investigated. The aim is to investigate the impacts of modernization in traditional dwellings with a cultural perspective.

The research area consists of traditional rural dwellings in the region of Umurlar. This isolated region is an area that the traditional dwellings have been protected and survived up to now in comparison with towns.

However, the alterations in traditional dwellings in rural settlements change according to the degree of isolation. From a working site that is relatively isolated, three village settlements are taken as examples in terms of isolation: Umurlar, Şabanlar and Akbaşlar. If the modernization process of traditional dwellings is researched in an approach that centres the formations of people and their culture, more accurate results could be reached. Thus, this study is a qualitative field study. Data is completely based on the interviews and observations.

The modernization process have caused changes in traditional rural dwellings in the study field. The most notable factor in the changes is the alteration of construction material used. Besides, alterations have occurred in house plans, inner elements of dwellings, their extensions and in common dwellings of settlements. The key determinant of these alterations is the culture. In addition to this, factors such as degree of isolation and accessibility affect the alterations in different scales. As accessibility, communication and acculturation improve in isolated areas, the modernization process becomes more visible. As a result of this process, firstly the

elements reflecting the traditionality in dwellings and then the traditional dwellings themselves disappear.

Key Words: dwelling , traditional Turkish house, modernization

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	xiii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırma Konusu	1
1.2. Çalışmanın Amacı.....	1
1.3. Çalışmanın Önemi	2
1.4. Çalışmanın Varsayımları.....	5
1.5. Çalışmanın Sınırlılıkları	6
1.6. Tanımlar	7
1.6.1. Mesken.....	7
1.6.2. Geleneksel Türk Evi.....	8
1.6.3. Köy.....	9
1.6.4. Modernleşme	10
1.6.5. Türk Modernleşmesi	12
2. İLGİLİ ALANYAZIN	15
2.1. Kuramsal Çerçeve	15
2.2. İlgili Literatürün Eleştirel Değerlendirmesi	17
2.2.1. Konu ile İlgili Literatür	17
2.2.2. Alan ile İlgili Literatür.....	20
3. YÖNTEM	21
3.1. Veri Kaynakları	21
3.2. Veri Toplama	22
3.3. Veri Analizi.....	22
4. BULGULAR VE YORUMLAR.....	24
4.1. Çalışma Alanının Yeri ve Genel Özellikleri.....	24
4.1.1. Umurlar Köyü.....	24
4.1.2. Şabanlar Köyü	26
4.1.3. Akbaşlar Köyü	26
5. UMURLAR YÖRESİNDE KIRSAL MESKENLERDE MODERNLEŞME	28
5.1. Kullanılan Yapı Malzemelerindeki Değişim.....	29
5.1.1. Kâgir Yapılar	30
5.1.2. Karkas Yapılar	32
5.1.3. Umurlar Köyünde Yapı Malzemesi.....	35
5.1.3.1. Düşey Düzlemler: Duvarlar	35
5.1.3.2. Yatay Düzlemler: Taban ve Tavan Döşemeleri.....	38
5.1.3.3. Duvar Boşlukları: Kapı ve Pencereleler	38
5.1.3.4. Düşey Sirkülasyon Elemanları: Merdivenler.....	39
5.1.3.5. Üst Örtüler: Çatılar.....	41
5.1.3.6. Meskenin İç Unsurlarında Yapı Malzemesi	45
5.1.3.7. Meskenin Eklentilerinde Yapı Malzemesi.....	46
5.1.3.8. Ortak Meskenlerde Yapı Malzemesi	47
5.1.4. Şabanlar Köyünde Yapı Malzemesi	50

5.1.4.1. Düşey Düzlemler: Duvarlar	50
5.1.4.2. Yatay Düzlemler: Taban ve Tavan Döşemeleri	53
5.1.4.3. Duvar Boşlukları: Kapı ve Pencereleler	53
5.1.4.4. Düşey Sirkülasyon Elemanları: Merdivenler.....	54
5.1.4.5. Üst Örtüler: Çatılar.....	54
5.1.4.6. Meskenin İç Unsurlarında Yapı Malzemesi	55
5.1.4.7. Meskenin Eklentilerinde Yapı Malzemesi.....	56
5.1.4.8. Kırsal Yerleşmenin Ortak Meskenlerinde Yapı Malzemesi	56
5.1.5. Akbaşlar Köyünde Yapı Malzemesi	57
5.1.5.1. Düşey Düzlemler: Duvarlar	57
5.1.5.2. Yatay Düzlemler: Taban ve Tavan Döşemeleri	58
5.1.5.3. Duvar Boşlukları: Kapı ve Pencereleler	58
5.1.5.4. Düşey Sirkülasyon Elemanları: Merdivenler.....	59
5.1.5.5. Üst Örtüler: Çatılar.....	59
5.1.5.6. Meskenin İç Unsurlarında Kullanılan Yapı Malzemesi	61
5.1.5.7. Meskenin Eklentilerinde Yapı Malzemesi.....	62
5.1.5.8. Kırsal Yerleşmenin Ortak Meskenlerinde Yapı Malzemesi	62
5.2. Mesken Planlarında Değişim:	66
5.2.1. Geleneksel Türk Evi Planı.....	66
5.2.1.1. Sofasız Plan Tipleri.....	67
5.2.1.2. Dış Sofalı Plan Tipleri	67
5.2.1.3. İç Sofalı Plan Tipleri.....	67
5.2.1.4. Orta Sofalı Plan Tipleri	67
5.2.2. Türk Evi Planında Ana Unsurlar	68
5.2.2.1. Oda	68
5.2.2.2. Sofa.....	68
5.2.3. Türk Evi Planında İkinci Derece Unsurlar.....	68
5.2.3.1. Islak Hacimler (Mutfak, Banyo, Hela).....	68
5.2.3.2. Merdivenler.....	69
5.2.3.3. Ahır, Samanlık, Ambar	69
5.2.4. Umurlar Köyünde Mesken Planlarında Değişim	70
5.2.4.1. Sofasız Tek Odalı Plan Tipi	70
5.2.4.2. Sofalı Tek Odalı Plan Tipi	70
5.2.4.3. Sofalı Çift Katlı Plan Tipi	71
5.2.4.4. Betonarme mesken plan tipi	75
5.2.5. Şabanlar Köyünde Geleneksel Mesken Planlarında Değişim.....	76
5.2.5.1. Tek Kat Tek Odalı Plan Tipi (Sofasız)	76
5.2.5.2. Sofalı Çift Katlı Plan Tipi	78
5.2.5.3. Betonarme Mesken Plan Tipi.....	80
5.2.6. Akbaşlar Köyü'nde Geleneksel Mesken Planlarında Değişim	81
5.2.6.1. Sofasız (sadece odadan oluşan) Plan Tipi.....	81
5.2.6.2. Sofalı Plan Tipleri	82
5.2.6.3. Betonarme Mesken Plan Tipi.....	84
5.3. Meskenlerin İç Mimari Değişimleri.....	87
5.3.1. Bacalık (Baca Deliği)	88
5.3.2. Duvar Dolapları (Niş)	91
5.3.3. Yüklük.....	91
5.3.4. Yunmalık (Banyo)	93
5.4. Mesken Eklentilerinde Değişim	94
5.4.1. Ambar	94
5.4.2. Samanlık ve Ahır	96
5.5. Kırsal Yerleşmenin Ortak Kullanım Yapıları	101
5.5.1. Fırınlr	101
5.5.2. Çeşme ve Kuyular	102
5.5.3. Çamaşırılık.....	103

6. UMURLAR YÖRESİNDEKİ KIRSAL MESKENLERDE MODERNLEŞME .	
EĞİLİMİNİN GENEL NEDENLERİ	107
6.1. Kırsal Kalkınma Politikaları	107
6.2. Ulaşımda Yaşanan Gelişmeler.....	109
6.3. İletişimle İlgili Gelişmeler.....	110
6.4. Kırsal Alanlarda Enerji Kullanımında Değişim	110
6.5. Kırsal Meskenleri Kullanan Aile Yapısındaki Değişim.....	111
7. SONUÇ.....	113
KAYNAKÇA.....	116

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1. Köy Park Projesiyle Karabük'ten Ankara'ya Taşınan Evler.....	4
Şekil 2. Karabük'ten Altındağ'a Getirilen Caminin Montajı.....	4
Şekil 3. Lokasyon Haritası.....	25
Şekil 4. Kâgir Meskene Örnek-Akbaşlar Köyü.....	31
Şekil 5. Kagir Meskene Örnek-Umurlar Köyü.....	31
Şekil 6. Karkas Yapıya Örnek-Akbaşlar Köyü.....	33
Şekil 7. Karkas Yapıya Örnek-Şabanlar Köyü.....	33
Şekil 8. Çift Katlı Kagir Mesken-Umurlar Köyü.....	36
Şekil 9. Modern Ev İnşası-Umurlar Köyü.....	36
Şekil 10. Taş Merdiven-Umurlar Köyü.....	40
Şekil 11. Ağaç Merdiven-Umurlar Köyü.....	40
Şekil 12. Modern Mesken, Betonarme Merdiven-Umurlar Köyü.....	41
Şekil 13. Toprak Dam Katmanları.....	42
Şekil 14. Toprak Damlı Geleneksel Mesken-Umurlar Köyü.....	44
Şekil 15. Değişime Uğramış Baca Örn-Umurlar Köyü.....	44
Şekil 16. Çatısı Restore Edilmiş Mesken-Umurlar Köyü.....	45
Şekil 17. Bacalık-Umurlar Köyü.....	46
Şekil 18. Mahalle Fırını-Umurlar Köyü.....	48
Şekil 19. Köy Dışında Bir Çeşme-Umurlar Köyü.....	49
Şekil 20. Köy Çamaşırılığı-Umurlar Köyü.....	49
Şekil 21. Taş Duvar ve Hatıllar-Şabanlar Köyü.....	50
Şekil 22. Ahır Ve Samanlık-Şabanlar Köyü.....	50
Şekil 23. Modern Ve Geleneksel Meskenlerin Karmaşık Görüntüsü-Şabanlar Köyü.....	51
Şekil 24. Geleneksel Malzemeli Eve Modern Malzeme İle Ekleme-Şabanlar Köyü.....	51
Şekil 25. Bir Kısım Çökmüş Toprak Dam-Akbaşlar Köyü.....	60
Şekil 26. Baca-Akbaşlar Köyü.....	60
Şekil 27. Yüklük-Akbaşlar Köyü.....	60
Şekil 28. Modern Yapı Malzemeleri ve Mesken-Akbaşlar Köyü.....	63
Şekil 29. Fırın-Akbaşlar Köyü.....	63
Şekil 30. Sofalı Tek Katlı Geleneksel Mesken Planı-Umurlar Köyü.....	71
Şekil 31. Çift Katlı Geleneksel Mesken Planı-Umurlar Köyü.....	73
Şekil 32. Çift Katlı Geleneksel Mesken Planı-Umurlar Köyü.....	74
Şekil 33. Çift Katlı Betonarme Mesken Planı - Umurlar Köyü.....	75
Şekil 34. Sofasız Tek Oda-Şabanlar Köyü.....	77
Şekil 35. Sofasız Tek Oda Mesken Planı-Şabanlar Köyü.....	77
Şekil 36. Çift Katlı Geleneksel Mesken-Şabanlar Köyü.....	79
Şekil 37. Çift Katlı Geleneksel Mesken Planı-Akbaşlar Köyü.....	83
Şekil 38. Çift Katlı Betonarme Mesken Planı-Akbaşlar Köyü.....	85
Şekil 39. Kullanılan Bir Bacalık-Umurlar Köyü.....	89
Şekil 40. Tahta Çakılarak Kapatılmış Bacalık-Şabanlar Köyü.....	89
Şekil 41. Kullanılan Bir Yüklük-Umurlar Köyü.....	92
Şekil 42. Ambar-Akbaşlar Köyü.....	95

Şekil 43. Ambar-Şabanlar Köyü	95
Şekil 44. Meskenin Altında Samanlık ve Ahır-Umurlar Köyü	98
Şekil 45. Meskenin Yanında Samanlık ve Ahır-Umurlar Köyü	98
Şekil 46. Modern Malzeme İle Ekleme Yapılmış Ahır-Şabanlar Köyü	99
Şekil 47. Modern Meskenin Altında Samanlık-Akbaşlar Köyü	99
Şekil 48. Fırın-Şabanlar Köyü	101
Şekil 49. Çeşme-Şabanlar Köyü	102
Şekil 50. Çeşme-Şabanlar Köyü	102
Şekil 51. Çeşme ve Çamaşırlık-Umurlar Köyü	105
Şekil 52. Çamaşırlığın iç Unsurları-Umurlar Köyü	105
Şekil 53. Isınma Aracı Olarak Baca Yerine Soba-Şabanlar Köyü	111

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 1. Çalışma Alanındaki Köylerin Nüfus, Konut ve Kullanılan Konut Sayıları	24
--	----

1. GİRİŞ

1.1. Araştırma Konusu

Bu çalışmanın konusu, Umurlar yöresindeki kırsal yerleşmelerin dokusunu oluşturan geleneksel Türk evleridir. Bu yörede bulunan kırsal yerleşmeleri oluşturan meskenler, geleneksel “Türk Evi” diye adlandırılan ev sınıflamasına uyan meskenlerdir. Bu meskenler, Türk kültürünün önemli bir motifi konumunda iken modernleşme sürecinin kırsal alanlara ulaşması ile zaman içerisinde değişime uğramıştır.

Modernleşme süreci olarak algılanan bu değişimle geleneksel meskenlerin bir bölümü yıkılıp yok olmaya terk edilirken; bir bölümü de çeşitli değişimler geçirerek varlığını sürdürmüştür. Günümüze yaklaştıkça kırsal meskenlerin modernleşme süreci, mekânsal olarak değişmekle birlikte hız kazanmıştır.

Bu süreç sonucunda geleneksel meskenlerin kültürel açıdan önem taşıyan mimari özellikleri silinmeye başlamıştır. Ayrıca bu meskenler geleneksel kültürün motiflerini ve geçmişin izlerini taşıma özelliklerini de kaybetmektedirler.

İzole alanlara kadar ulaşan modernleşme süreci sonucunda geleneksel meskenlerde ortaya çıkan değişim ve yok oluş sürecinin Umurlar yöresindeki ulaştığı aşamanın incelenmesi ve irdelenmesi çalışmanın problemini oluşturmaktadır.

1.2. Çalışmanın Amacı

Çalışmanın amacı, modernleşme süreci içinde geleneksel meskenlerde yaşanan değişimi, Umurlar yöresi örneğinde, şehre yakınlık ve erişilebilirlik ölçeğinde yapı malzemesi, plan ve mimari bakımdan, mekânın içindeki farklılıkları da gözeterek araştırmaktır. Bu alandaki meskenlerin geleneksel yapılarını sürdürme ya da gelenekselliklerini kaybetme süreçleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda Umurlar yöresinde bulunan geleneksel meskenlerin yanında

eklentilerinin ve ortak meskenlerin de modernleşme süreci ile uğradıkları değişimler ortaya konulmuştur.

Bu amaçlar doğrultusunda çalışmada aşağıdaki soruların yanıtlarına ulaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırma Soruları:

1. Umurlar yöresinde, geleneksel meskenlerde modernleşme ve değişim sürecini tetikleyen ana dinamikler nelerdir?
2. Umurlar yöresindeki geleneksel meskenlerin karakteristik unsurları ve özellikleri nelerdir?
3. Umurlar yöresinde geleneksel meskenlerde modernleşme ve değişim süreci genel nedenleri nelerdir?
4. Yöredeki geleneksel meskenlerin hangi unsurları, modernleşme ile birlikte nasıl değişti?

1.3. Çalışmanın Önemi

Türkiye hızlı bir modernleşme ve şehirleşme süreci yaşamaktadır. Yeni teknolojik gelişmeler, erişebilirliğin kolaylaşması ve toplumsal değişime bağlı olarak popüler kültür ve ürünleri, şehirlerden başlayarak ülkenin en ücra köşelerine kadar hızla yayılmaktadır. Bunun sonucu olarak geleneksel kültür ve unsurları hızla gerilemekte ve yok olmaktadır. Binlerce yıllık birikimin sonucu olan ve yok olduklarında yeniden yerine konulması mümkün olmayan yerel kültürlerin korunması, günümüz dünyasının güncel sorunlarından birisidir.

Son yıllarda geleneksel meskenlerin ve bulundukları alandaki kültürün en izole kırsal alanlarda bile yok oluş sürecine girmesi akademik çevrelerin ve kamunun dikkatini çekmiştir. Bunun sonucunda akademisyenler ve resmi kurumlar tarafından, geleneksel mesken ve alan kültürü ile ilgili büyük ve maliyetli projeler gerçekleştirilmiştir. Bu konuda yapılan çalışmalardan birkaçının üzerinde örnek olarak durulursa, çalışmanın önemi daha iyi anlaşılacaktır.

İlk örnek, Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü tarafından 1992 yılında düzenlenen “ Gelenekten Geleceğe Evimiz” isimli proje yarışmasıdır. Bakanlık bu projeye modernleşme sonucu ortaya çıkan yabancılaştırma ve yozlaşmayı en aza indirmeye yönelik bir takım örnek mesken planlarını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Bakanlık hazırladığı kılavuzda, yabancılaştırma ve

yozlaşmanın sebebi olarak, mesken mimarisinde geleneksel yapıdan uzaklaşmayı görmüştür. Yarışma sonucunda bu soruna çözüm olarak, geleneksel meskenlerin özelliklerinin gelecekteki meskenlere yansıtılması önerilmiştir (Kültür Bakanlığı, 1992).

Jüride yedi profesörün yanı sıra birçok akademisyenin bulunması ve dereceye girecek çalışmalara hatırı sayılır para ödülleri verilmesi konunun ne derece önemsendiğinin kanıtıdır. Bu yarışma projelerini içeren kitap Kültür Bakanlığı tarafından basılmıştır. Kitap incelendiğinde göze çarpan en önemli kaygı, geleneksel meskenlerin ve kültürünün yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olmasıdır.

Diğer bir örnek, Ankara Altındağ Belediyesi tarafından uygulamaya konulan “Köy Park” projesidir. Projeyle Karabük'teki 130 yıllık geçmişe sahip bir köy Ankara'ya getirilmiştir. Böylece köydeki 80 ahşap mesken, yel ve su değirmeni, köy kahvesi, köy camisi parça parça sökülerek kamyonlarla Ankara'ya taşınmıştır. Köy, burada parçaları aslına uygun olarak bir araya getirilmiş ve yeniden inşa edilmiştir (Şekil.1 ve 2). Projeyle başkent Ankara'nın göbeğinde, 400 dönüm arazi üzerine kurulan “Köy Park”ın bir açık hava müzesi haline getirilmesi planlanmıştır. Böylece yüzlerce yıl öncesinin köy hayatının yaşatılacağı, yeni nesillerin köy hayatını öğreneceği bir ortam oluşturulmuştur (Altındağ Belediyesi, 2013).

Köy Park Projesi'nde bulunan meskenler, meşe ve gürgen ağacından, zamanında hiç çivi kullanılmadan birbirine geçme yöntemiyle yapılan köy evleridir. Bu evler geleneksel olmasının yanında ahşap işçiliği ve ahşap mimari açısından benzersiz işlemleri olan evlerdir. Yüzlerce yıllık bu evler, proje kapsamında satın alınarak, evlerin fırınlara yakacak odun olarak satılması engellenirken, kültürel bir motifi yanıp kül olmasının da önüne geçilmiştir (Altındağ Belediyesi, 2013).

Bu konuda başka bir örnek proje de, T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından 2010 ve 2011 yıllarında uygulanmış ve raporlaştırılmıştır. Bakanlığın Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü'ne bağlı Stratejik Planlama ve Kırsal Alanlar Daire Başkanlığı tarafından “Balıkesir Kırsalında Yöresel Doku ve Mimari Özelliklere Uygun Yapının Yaygınlaştırılması” konulu projedir. Proje Balıkesir Üniversitesi'nin mimarlık bölümünün yanı sıra birçok resmi kurumun katkılarıyla tamamlanmıştır. Bu proje, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi tarafından raporlaştırılmış ve altı ciltlik kitap halinde basılarak yayımlanmıştır (Çorapçıoğlu vd., 2010).

Şekil 1. Köy Park Projesiyle Karabük'ten Ankara'ya Taşınan Evler

Şekil 2. Karabük'ten Altındağ'a Getirilen Caminin Montajı

Bu projede, Balıkesir ilinden seçilen örnek kırsal yerleşmelerin doku analizi, fiziksel çevre analiziyle birlikte meskenler derinlemesine irdelenmiştir. Bu irdeme sonucunda gelecekte yapılabilecek örnek meskenler projelendirilmiştir. Projelerde, modern meskenlerde geleneksel meskenlerin ve kültürünün yaşatılması amaçlanmıştır (Çorapçioğlu vd., 2010).

Bu proje incelendiğinde, tüm bu kurumların ve akademik çevrelerin yegâne kaygısının geleneksel meskenlerdeki ve kültüründeki yok oluş olduğu anlaşılmaktadır. Aranılan çıkış ise kırsal alandaki yöresel dokunun ve mimarının, yeni meskenlere nasıl taşınabileceği, geleneksel meskenlerin ve kültürünün nasıl yaşatılabileceğidir (Çorapçioğlu vd., 2010).

Tüm bu örneklerden yola çıkarak Türkiye'deki geleneksel meskenlerin ve kültürünün yok olma tehdidi altında olduğunu söylenebilir. Akademik çevreler ve kamuda bu konu kaygı uyandırır da konu ile ilgili toplumsal hassasiyetin ve gerekli kamuoyunun oluşmamasında bu konuda yapılan çalışmaların azlığının payı yadsınamaz.

Geleneksel meskenlerle ilgili var olan çalışmaların büyük bir bölümü mimarlıkla ilgili çalışmalardır. Coğrafi bakış açısıyla ve kültürel boyut ön plana alınarak yapılmış çalışmaların sayısı azdır. Coğrafyacıların yaptığı çalışmalarda dahi kaynakçanın önemli bölümünü mimarların çalışmalarının oluşturması, bu yargının ispatlayıcısı niteliğindedir. Coğrafyacıların çalışmaları ise; genellikle fiziki çevrenin ana şekillendirici etkisini merkeze koyan yaklaşımlarla yapılmıştır. Araştırılmasının ve ortaya konulmasının zorluğundan dolayı yapılan çalışmalarda, meskenlerdeki değişimin kültürel ve toplumsal boyutu yüzeysel geçirilmiştir.

Bu çalışmada, kırsal alanlardaki modernleşme eğilimleri Umurlar yöresi örneğinde araştırılmıştır. Umurlar yöresinde kırsal meskenlerde modernleşme hareketleriyle ilgili daha önce akademik bir çalışma yapılmamıştır. Hâlbuki bu yöre, izole olma durumu ve ulaşılabilirlik açısından farklı yerleşmeleri barındıran izole bir alandır. Alanda meskenlerin modernleşme eğilimi, insanın ve kültürünün şekillendiriciliğini merkeze alan bir yaklaşımla ele alınmıştır. Böylece geleneksel meskenlerdeki değişimle ilgili gerçekçi sonuçlara ulaşılmıştır.

1.4. Çalışmanın Varsayımları

Geleneksel Türk Evi niteliğindeki kırsal meskenler silinip yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Geleneksel meskenlerin oluşumunda ve meskenlerde yaşanan değişimde sosyal ve kültürel faktörler fiziki coğrafya unsurlarından daha etkilidir.

Ayrıca oluşan değişim tek yönlü değildir. Modernleşme süreci, meskenlerin ve geleneksel kültürün farklı ölçeklerde değişmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın hipotezleri şunlardır:

- 1- Modernleşme süreci ile geleneksel meskenler değişime uğrar.
- 2- Modernleşme geleneksel meskenlerin bileşenlerini farklı ölçülerde etkiler.
- 3- Şehre yakın yerlerde ve erişebilirliğin kolay olduğu alanlarda modernleşmenin etkisi kuvvetli iken, izole alanlarda modernleşmeye dayalı değişim daha etkisizdir.
- 4- Meskenlerde modernleşme sürecinde kültürün etkisi, fiziki çevrenin etkisinden fazladır.
- 5- Yeni yapılan meskenler geleneksel yapıdan uzaktır.

1.5. Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada, Umurlar yöresindeki geleneksel meskenler ele alınarak kırsal meskenlerde yaşanan modernleşme eğiliminin ölçülmesi amaçlanmıştır. Yöredeki bütün kırsal yerleşmeleri, birkaç aylık saha araştırmasıyla incelemek mümkün olmadığından amaca uygun örnek köyler seçilmiştir. Saha içindeki farklılığı ölçmek üzere üç farklı alandan örnek üç köy seçilmiştir. En izole köy olarak Umurlar dağı eteğinde yer alan Umurlar Köyü, erişilebilirliğin en yüksek olduğu köy olarak Balıkesir-Dursunbey-Kütahya kara yolu üzerindeki Akbaşlar Köyü, bu iki uç örnek arasında ara tip olarak Şabanlar Köyü örnek olarak belirlenmiştir.

Kırsal meskenler içinde yaşanan mekânlar olmaları nedeniyle meskenlerde çalışma yapmak güçtür. Nitel bir araştırma yapabilmek için bu yaşamsal alana girmek gerekir. Çalışma sahasında yaşayan kırsal toplumunun, mahremiyet anlayışı ve yabancılara karşı yaklaşım farklılıkları, saha gözlemlerinin ve toplanan verilerin sınırlı kalmasına neden olmuştur. Bunun yanında kırsal yerleşme alanlarının genellikle araştırmayı yapacak kurum, kuruluş veya kişilere uzak alanlar olması da bu konudaki araştırmaları güçleştirmektedir.

Yöreyi yansıtan, en orijinal geleneksel meskenlerin çoğunlukla eski, kullanılmıyor veya aşırı tahrip edilmiş olması, değişimin geriye doğru ölçülmesinde nirengi oluşturacak mesken modelinin belirlenmesini güçleştirmiştir. Ayrıca Türkiye'nin kırsal yörelerinde geçmişe ve günümüze ait sistematik kayıtların bulunmaması, çalışmaya temel oluşturacak verilere ulaşılmasını engellemiştir. Bu nedenle meskenlerdeki değişim 1980 ile 2015 yılları arasını kapsayan bir zaman diliminde ölçülmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma yüksek lisans tezi çalışması olmasının yanı sıra, zaman ve mali sınırlılıklardan dolayı, sahaya her zaman gitmek mümkün olmamıştır. Bu nedenle araştırma sahası ve konusu sınırlandırılmıştır. Saha gözlemleri ise 2014 yılının Mayıs ve Haziran ayları ile sınırlı kalmıştır.

1.6. Tanımlar

Geleneksel meskenlerdeki modernleşme eğilimlerini ortaya koyabilmek için mesken, Geleneksel Türk evi, köy, modernleşme, Türk modernleşmesi, kavram ve süreçlerine açıklama getirmek gerekir.

1.6.1. Mesken

Mesken, içinde tek ailenin barındığı bağımsız konut şeklindeki yapılardır. Türkler bu barınma yerini " iv, yiv, üv, ayak, kerkü, gerege, çadır " vb. adlarla adlandırmışlardır (Kunanbaeva, 2010).

Arapça sükna (veya seken) kökünden zaman ve mekân ismi olan mesken hareketin zıddıdır ve "hareketin sona erdiği durum" demektir. "Konaklama ve geceleme yeri" anlamındaki mesken fıkıh terimi olarak bir kişi veya ailenin sürekli oturmak amacıyla yerleştiği yeri ifade eder (İslam Ansiklopedisi, 2004).

Mesken, ev ve konut pek çok çalışmada aynı ya da benzer anlamlarda kullanılmakta olan kavramlardır. Ancak yapılan pek çok bilimsel çalışma "ev" kavramının; aile yaşamının merkezi, aidiyet, özgürlük, kendini ifade etme, kişisel kimlik, sosyal statü, ekonomik varlık vb. gibi güçlü ve duygusal içeriklere sahip olduğunu göstermektedir. "Konut" kavramı ise fiziksel varlık olarak konut "ev" kavramının içerdiği anlamların yanı sıra malzeme ve taşıyıcı sistem elemanlarının bir araya gelmesiyle oluşan bir mimarlık ürünüdür. Bu bağlamda konutun çağlar boyunca inşa edildiği toplumun sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel özellikleri ile bulunduğu çevrenin iklim, bitki örtüsü, topografya, jeomorfolojik yapı, yerel malzeme ve teknoloji gibi fiziksel özelliklerinin harmanlanması ile var olduğu görülmektedir (Perker ve Akıncıtürk, 2011a).

1.6.2. Geleneksel Türk Evi

Geleneksel Türk evinin gelişimini göçebelik dönemine kadar uzatmak mümkündür. Türkler Anadolu'ya yerleşmeden önce Orta Asya'da göçebe yaşıyorlardı. Bu bölge iklimden dolayı yerleşik düzene geçmeye pek elverişli bir bölge değildi. Bu nedenle Türkler 10. yüzyıl öncesi çadırlarda yaşıyorlardı. Türklerin yaşadıkları bu çadırlar taşınabilir cinsten ve genellikle keçe ve deri malzemeden yapılan çadırlardır. Türklerin yerleşik yaşama geçmeleriyle birlikte çadırın mimariye etkileri de görülmeye başlamıştır (Köse, 2005).

Türk evinin meydana gelmesinde birçok etken rol oynamıştır. Etkenlerin en önemlisi kültürel faktörlerdir. Göçebe bir yaşam süren Türkler, yerleşik düzene geçtiğinde "Türk Evi Plan Tipi" hemen oluşmamıştır. Türkler, Anadolu'ya yerleştiklerinde özellikle izole alanlarda, daha önce bu yörelerde yaşayan kültürleri de yorumlamışlar ve kendi kültürleriyle bir sentez yaparak Türk evi plan tipini meydana getirmişlerdir. İzole alanlar, geleneksel Türk kültürünün ve bu kültürün ürünü olan Türk evinin ilk ve yalın biçiminin günümüze kadar ulaştırıldığı sığınak alanları olmuştur (Köse, 2005).

Geleneksel Türk evi deyince tüm Anadolu'yu kapsayan, ortak özelliklere sahip bir mesken tipinden bahsetmek mümkün değildir. Urfa'nın kümbet evlerini, Artvin'in ağaç evlerini, Mersin'in toprak damlı, kerpiç evlerini, Aydın'ın Yörük evlerini aynı kategoriye ait meskenler olarak değerlendirmek doğru olmaz. Dolayısıyla Anadolu'da homojen bir yapı üslubu olmadığı söylenebilir (Kuban, 1976).

Bazı ortak özellikleri olsa bile Anadolu'da, bölgesel ölçekte hatta bazen yöresel ölçekte değişen geleneksel yapı modelleriyle karşılaşmaktadır. Bu nedenle Kuban (1976) ve Eldem (1955), Anadolu'da bulunan geleneksel meskenleri bölgelere göre gruplandırarak ele almışlardır. Kuban (1976) bu gruplamadan sonra, Orta Anadolu'dan başlayıp Balkanlara kadar uzanan, Batı Anadolu kıyılarını da kapsayan alanda bulunan geleneksel meskenleri, Türklerin Anadolu'da geliştirdiği konut kültürünün temsilcileri olarak görmüştür. Eldem'in 1955'te yayınlanan çalışmasında oda ve sofadan oluşur diye tanımladığı Türk evi, yaklaşık bu bölgedeki geleneksel meskenleri ifade eder.

Türk evinde önceleri tek katlı plan uygulanmasına rağmen sonraları kat sayısının arttığı görülür. Ancak esas kat genellikle en üstteki kat olmuştur. Alt katlar çoğunlukla ahır, depo, samanlık olarak kullanılır. Türk evinde odalar plan tipinin belirlenmesinde de önemli bir unsurdur. Odaların içerisinde oturmak için kullanılan ve yapı ile birlikte inşa edilen sedirlerin yanı sıra duvarların birinde, baca yer alır.

Ocakların yanı sıra yüklükler ve dolap nişleri odaların içinde yer alan diğer unsurlardır (Kunanbaeva, 2010).

Sonuç olarak geleneksel Türk evi: Orta Anadolu'dan Balkanlara kadar görülen, ana bileşenlerini oda ve sofanın oluşturduğu; ahşap, kerpiç ve taş malzemeden inşa edilmiş; baca, banyo, yüklükler ve dolap nişlerinin iç unsurlarını oluşturduğu meskenlerdir. Bu meskenler, tek katlı veya iki katlı olmak üzere farklı planlarda yapılmaktadır. Ambar, samanlık, ahır gibi eklentileri olan bu meskenlerin fırın, çeşme ve çamaşırlık gibi ortak kullanılan meskenleri de mevcuttur.

1.6.3. Köy

Türkiye'nin planlama sistemi içinde kırsal alan planlamasının esas ve kriterlerini belirleyen genel bir mevzuat bulunmamakla birlikte, birçok yasa ve yönetmelik içinde kırsal yerleşmeleri ilgilendiren hükümler yer almaktadır (Çorapçıoğlu vd., 2010).

Türkiye'de yerleşmeler 18.03.1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanunu esasına göre tanımlanmıştır. Bu kanuna göre nüfusu 2000'den az olan yerleşmeler köy, nüfusu 2.000-20.000 arasında olan yerleşmeler kasaba ve 20.000'den çok nüfusu olan yerleşmeler ise şehir kabul edilmiştir (TBMM, 1924). Kanunda camii, okul, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan, dağınık veya toplu evlerde oturan insanlar, bağ, bahçe ve tarlaları ile birlikte bir köy teşkil ederler denmektedir.

Köy, ekonomik yapısı büyük ölçüde tarıma dayanan, kendine özgü toplumsal ilişkileri bulunan, belirli bir yerleşme bölgesi sınırlarına sahip, en küçük idari üniteyi teşkil eden ve nüfusu 2000'e kadar olan yerleşmedir (Doğanay, 1994).

Köy topluluğu, ortak gelenek, görenek ve yaşam biçimini paylaşan bir topluluk olarak tanımlanır. Köyün mekânsal düzenlemesi de bu bütünlüğü yansıtır. Konutlar köyde avlusu, ahır, bahçesi ile hayvanların barındığı, tarımsal aletlerin depolandığı, günlük tüketim için bahçe ürünlerinin yetiştirildiği bir üretim birimidir. Avlu ve bahçeler toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır. Burada bir araya gelinir ortak işler burada yapılır. Yapı adaları birbirleri ile bağı olan ailelerin yan yana ev yapmasıyla oluşmuştur. Yollar yaya ve hayvan geçişini birlikte sağlayacak genişlikte ve düzensizdir. Köyü köy yapan ana öğeler meydan, cami ve kahvelerdir (Çorapçıoğlu vd., 2010).

12.11.2012 tarih ve 6360 sayılı Kanun" ile 5216 sayılı kanunda değişiklik yapılmıştır. Bu düzenleme ile tüm büyükşehir belediyelerinde ilin mülki sınırı aynı zamanda büyükşehir belediyesi sınırı olmuştur (TBMM, 2012, Madde:4). Büyükşehir

belediyesi sınırları içerisindeki ilçe belediyelerinde de belediye sınırı aynı zamanda mülki sınır olmuştur. Bu kanun ile büyükşehirlerin tamamında ilk kademe belediyeleri yani belde belediyelerinin tüzel kişilikleri kaldırılmış, tüm köyler ise mahalleye dönüştürülmüştür (TBMM, 2012, Madde:6).

Balıkesir ili 12.11.2012 tarih ve 6360 sayılı bu kanun kapsamında büyükşehir statüsüne alınmıştır. Dolayısıyla çalışma alanını oluşturan kırsal yerleşmeler idari bakımdan Dursunbey ilçesinin mahalleri olarak belirlenmiştir. Ancak, bu yerleşmeler, her ne kadar idari olarak mahalle ismi verilse de, coğrafi koşullar, ekonomik faaliyetler, inanç yapısı, toplumsal ilişkiler ve yaşam biçimleri kıstasları bakımından köy özelliği yansıtan yerleşmelerdir. Ayrıca yerleşme sakinlerinin tamamı yerleşmelerinden bahsederken mahalle yerine, köy kavramını kullanmaktadır. Bilimsel tanımlamalarla ve toplumsal olgularla tutarsızlık oluşmaması için bu çalışmada, incelenen kırsal yerleşmelerden köy olarak bahsedilmiştir.

1.6.4. Modernleşme

Modernleşme Kuramı, II. Dünya Savaşı sonrasında Batı'da yeni siyasi ve ekonomik gelişmelerin yarattığı ihtiyaçlara karşılık olarak Batılı sosyal bilimcilerce ortaya atıldı. Kuram bu gelişme ve ihtiyaçlar çerçevesinde Batı'nın kendisi dışında kalan toplumlara bakışını yansıtmaktadır. Modernleşme bireysel bakımdan geleneksel kabul ve yaşama üslubunun terk edilip; bunların yerine daha yeni, daha geniş kitleler tarafından benimsenmiş bir yaşama biçimini kabul etmek olarak anlaşılabilir. Toplumsal olarak ise belirli bir derece statikleşmiş yerleşik müesseselerin yerine yeni, görece daha kuvvetli kabul edilen müesseselerin oluşturulması olarak kabul edilir. Modernleşme özgül bir değişmeyi değil, fakat birbiriyle iç içe geçmiş dönüşüm süreçlerinin bir yumağını ifade etmektedir (Coşkun, 2012).

Modernleşme geleneksel toplum bağlarından kurtulmuş, aklıyla kendini yönetebilecek bireyin doğmuş olmasıdır. Belirli bir yöreye bağlılığı azalmış, yer değiştirebilen, eğitilmiş kişilerden oluşan bir toplum düşünülmektedir. Geleneksel bağlılıklarından kopmuş, bireyselleşmiş kişiler modern toplumun yurttaşı durumuna gelmişlerdir. Kişiler toplumun anonim ilişkileri içerisinde eşit üyeler durumundadırlar. Kamu yaşamına bir yurttaşlık sorumluluğuyla katılmaktadırlar. Modernleşme düşüncesinde dinin toplum ve insanlar üzerinde nüfuzunun azalması da bir diğer dinamiktir (İçli, 2002).

Modernleşme, bir yüzüyle mevcut üretim sisteminin, toplumsal yapının ve devlet mekanizmasının sorunlarını gidermeyi ve kendi idealine doğru toplumsal seferberlik başlatarak, kitleleri hareketlendirmeyi esas edinen tek yönlü ama çok boyutlu bir olgudur (Aksakal, 2010).

Modernleşme geçmişi ve geçmişe ait olanı, kendi ötekisi olarak görür ve geleneksel diye reddederek klasikteki köklerini göz ardı eder. Bununla birlikte modernleşmenin ütöpik bir tasarımcılığı vardır. Belki de hiçbir zaman erişilemeyecek bir hedefin ardına düşüp, bitmek bilmez bir yolculuğa çıkarak kusursuzlaşmayı vaat etmesi nedeniyle milliyetçilikle dirsek teması kurar (Aksakal, 2010).

Modernleşmenin, mevcut olanı “eksik ve kusurlu” görmesi, sürekli bir ıslah veya dönüşüm gereksiniminin çıkışını oluşturur. Modernleşmenin teklif ettiği bu dönüşümün ‘ideal’e doğru ilerlediği yolun temel taşları bürokratik rasyonalite, dünyevîleşme, sanayileşme, standart eğitim, toplum mühendisliği gibi kavramlarla açıklanabilir. Modernleşmecî düşüncenin, beşeri nedenlerle hâsıl olan kusurlardan arınma yolunda makineyi, makineleşmeyi fetişleştirmeye dek varan bir maddeciliği vardır. “Toplum mühendisliği” kavramı da bu mekanist dünya görüşünün bir ifadesidir. Zira modernleşme, standartlaşmayı, zamanla kontrol edilebilir bir tek-tipleşmeyle eşanlamlı kılacaktır (Aksakal, 2010).

Modernleşme sürecindeki toplumlarda, modernleşmeyi sahiplenen kesimler ile geleneksel yaşam biçimini sürdüren kesimler arasında bir ayırım ortaya çıkmaktadır. Modernliğin başatlığı, geleneksel yapıların “eskiliğine” karşı “yeni” temsil etmesinden de kaynaklanmaktadır. Modernleşmeyi savunan kesimler bu farkı, “çağdaş-çağdışı” ayırımına indirgeyerek, modernliğin tercih edilmesindeki “isabeti” ortaya koymaktadırlar. Sözü edilen bu çağdaş-çağdışı dikotomisinin temel mantığı Fabian tarafından “zaman” kavramıyla açıklanmaktadır. O’na göre, “Modernliğin ideolojik bir zaman anlayışı vardır ve ötekilerle ilişkisinde ötekileri kendisiyle aynı ilerleme düzeyini ve zamanı paylaşamayanlar yani çağdaş olmayanlar olarak tanımlar. Batı, ötekiyle ilişkisinin tanımına ideolojik bir zaman kavramı atfeder ve aralarındaki uzaklığı zaman ve mekân içinde mesafe olarak kurgulayarak Batılı olmayanlara kendisiyle eşzamanlı ve çağdaş olma hakkı tanımaz” (Göle, 2000).

Modernleşme, insanların kendi iradelerinden başka her türlü aşkın otoriteyi reddederek, özgürlüklerinin önüne yine kendilerinin koydukları engelleri aşma kararlılığı ve kişisel özgürlükle bir arada yaşamanın gereklerinin birbirlerini kısıtladığı değil, zenginleştirdiği bir toplum, daha doğrusu bir dünya yaratma hayalidir (Kahraman, 2002).

1.6.5. Türk Modernleşmesi

Osmanlı-Türk modernleşmesi, kökleri en azından Lâle Devri'ne dek uzanan özellikle II. Mahmud'un Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmasının ardından kuvvet ve hız kazanan çok yönlü ve çok pahalı bir tecrübeyi anlatmak için kullanılan, fakat çoğu bakımdan muğlâk kalan bir ifadedir (Aksakal, 2010).

Türk modernleşmesinin tarihsel gelişimine bakıldığında sürecin Tanzimat Fermanı ile hız kazandığı görülmektedir. Bu dönemde yoğun bir şekilde hayata geçirilmeye çalışılan Batılılaşma adımları dönemin siyasal çekişmelerinin gölgesinde kalmıştır. Genel görünümü itibarıyla, 'devleti kurtarmak' üzere yenileşmenin gerekliliğine inanan ve bu programı yürürlüğe koyan 'bürokrat'larla 'aydın'lar aynı insanlardır. Bu insanlar, modernleşmeyi ve reformları, Batı'ya karşı hayranlıklarından değil, zorunluluk nedeniyle tercih etmişlerdir. Kendileri 'devlet' olan aydın-bürokrat modernleşmeciler, ünlü sadrazamları, nazırları ile 19. yüzyılın ilk yarısına damgalarını vurmuşlardır (Ortaylı, 1987).

Bu süreçte Tanzimat kadroları, Batı'yı daha çok bir fiziki güç olarak algılamış, Batı, bilim ve teknolojisinin gerisinde daha derin düşünceler olduğu gerçeğini fark edememişlerdir. Bu nedenle de Tanzimat reformları, devlete eski gücünü kazandıracak bir bilgi, teknoloji ve kurum aktarımı olarak telakki eden oldukça muhafazakâr bir anlayış etrafında şekillenmiştir (Söğütü, 2010).

Tanzimat dönemi modernleşme sürecinin temelini yönetim erki ile halk arasındaki hak ve yetki paylaşımının yeniden düzenlenmesi oluşturur. Bu dönemde halka değişik alanlarda çeşitli hak ve özgürlükler verilmiştir. Bu süreç yönetim değişikliğine kadar gitmiş ve nihayetinde meşrutiyet yönetimine geçilmiştir (Genç, 2007).

Tanzimat ve meşrutiyetle ortaya çıkan modernleşme süreci toplumun her kesimine sirayet edemeden Cumhuriyet dönemine kadar sürececek bir savaşlar sürecine girilmiştir. I.Dünya savaşı sonrasında Osmanlı Devletinin yıkılıp Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş süreci başlamıştır. Bu kuruluş sürecinde değişim, Batılılaşma akımıyla sağlanmaya çalışılmış, Batı örnek alınarak veya taklit edilerek modernleşmeyi amaçlayan bir süreç yaşanmıştır.

Türkiye'de modernleşme süreci 1923-1946 yılları arasında siyasi hayatı düzenleme, devlet işleyişini sağlayacak sistemler oluşturma bağlamında hızlı olarak gerçekleşirken, sosyal yaşamda ve kültürel değişim manasında yavaş gerçekleşmiştir. Bu süreçte gerek yönetimde tek partili bir rejim olması gerekse

dönemin sonlarına doğru yaşanan II. Dünya Savaşı, Türkiye’de, sosyal ve kültürel değişimde yavaşlatıcı faktörler olmuşlardır (İçli, 2002).

Türkiye’de II. Dünya Savaşı’ndan sonra 1946–1950 dönemi, "çok partili rejime geçiş dönemi" olarak da adlandırılabilir. 1950’den sonra ortaya çıkan siyasal demokratikleşme, müteakip yıllarda izlenen ekonomik liberalleşme politikalarına bağlı olarak popülist ve enflasyonist ekonomi politikalarına, iyi giden hava koşulları, yabancı sermaye girişi ve borçlanma politikası da eklenince, toplum hayatında gözle görülür derecede sosyo-ekonomik kültürel değişim yaşanmıştır. Bundan önceki modernleşme süreçleri toplumun belirli katmanlarıyla sınırlı kalmasına rağmen bu dönemdeki modernleşme sürecinden toplumun tüm kesimleri değişik ölçülerde etkilenmiştir (Şahin, 1997).

Şehirlerde sanayileşme, ulaşım ve iletişim araçlarının çoğalması ve yaygınlaşması göze çarparken; kırsal alanlarda tarımda makineleşme, üretim niteliğinin değişmesi ve işsizlik gibi yansımalar yaşanmıştır. 1960-1980 yılları arasında gerçekleşen siyasi çekişmeler ve askeri müdahaleler yaşanan bu değişim sürecinin hızını, yönünü, şeklini etkilese de, Türkiye’de süregelen modernleşme ve Batılılaşma hareketleri devamlılığını korumuştur (Şahin, 1997).

Bütün bu yaşananlar aynı zamanda, Türkiye’nin siyasi ve toplumsal hayatında, oldukça farklı bir süreci de beraberinde getirmiştir. Bunların başında, kırsal alanda tutunamayan insanların kırdan kente ya da başka ülkelere göç etme süreci gelir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türkiye’de başlayan kırdan kente göç hareketi, 1970’li yıllarda ivmesini iyice artırarak kırsal kesimde doğan ama yaşamını kentte sürdüren bir nesil ortaya çıkartmıştır. Kırsal yerleşmelerden kente giden bu kişiler doğdukları yerlerle organik bağlarını koparmayarak her fırsatta eski yaşam alanlarına gitmişler ve orada zaman geçirmişlerdir. Yaşanılan bu süreç kentlerde başlayan modernleşme sürecinden kültürel yayılma yoluyla kırsal alanların da payını almasını sağlamıştır (Şahin, 1997).

1970’li yıllarda Türkiye’den Avrupa ülkelerine yapılan göçler de kırsal alanlardaki değişim sürecine etki etmiştir. Çoğunluğu Almanya’ya olan bu göçlerde gidenlerin büyük bölümü kırsal kesim insanıdır. Zamanla ekonomik ve sosyal konumu iyileşen bu göçmenler, tatillerinde memleket özleminden dolayı doğdukları kırsal alanlara gelerek burada modernleşme sürecinin daha hızlı yaşanmasına neden olmuşlardır. 1980’li yıllara kadar kırsal alanların büyük bir bölümünde ulaşım iletişim ve enerji olmadığından bu değişim şehir merkezlerinde çok hızlı yaşanırken kırsal alanlardaki değişim sınırlı kalmıştır (Şahin, 1997).

Türk modernleşmesi 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile yeni bir evreye geçmiştir. Her ne kadar siyasal bir duraklama ve sonrasında sivilleşme mücadelesi ile ön plana çıkan bir dönem olsa da, bu dönemde toplumsal dinamikler harekete geçirilebilmiştir. 24 Ocak 1980'den itibaren uygulamaya konulmuş olan ekonomik kararlarla, toplum hayatının bütün kesimlerinde, oldukça kapsamlı ve iddialı bir değişim ve yapısal dönüşüm başlatılmak istenmiştir. Piyasa ekonomisi şartlarında dışa açık bir modernleşme süreci stratejisi planlanmıştır (Şahin, 1997,189).

1983 yılının sonbaharında Türkiye’de seçimlerle başbakan olan Turgut Özal, bu stratejiyi uygulamaya geçirmiştir. Bu dönemde, özellikle inşaat, sanayi, enerji, ulaştırma, ticaret ve imalat sanayi sektörlerinde büyüme hızlanmıştır. 1990’lı yıllarda yatırımlardan en büyük payı enerji, ulaştırma ve haberleşme sektörleri almıştır. Kamu kesimi kırsal alanlarda bu sektörlerdeki altyapıyı tamamlama çabasına girmiştir. Özel kesim teşebbüsçüleri ise yatırımlarını konut, turizm gibi sektörlerle yöneltmiştir (Şahin, 1997). Bütün bu sosyal ve ekonomik gelişmeler, 1950’lerde kentlerde başlayan modernleşme eğilimlerinin 1980 sonrasında, bölgesel olarak farklılık göstermekle birlikte kırsal alanlarda da hızlı bir şekilde yaşanmasına neden olmuştur.

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Kuramsal Çerçeve

Kırsal meskenler, içinde barınan toplumun kültürel değerlerini yansıtan somut varlıklardır. İzole alanlardaki meskenler, kültürel değerlerin izlerini uzun süre koruyabildiklerinden dolayı kültürel coğrafya açısından incelemeye değer yapılardır. “Geleneksel Türk evi” Anadolu’da yüzyıllar boyunca süregelen kültürel yayılma, kültürel adaptasyon ve kültürel etkileşimin birlikte ortaya çıkardığı bir sonuçtur (Köse, 2005).

Geleneksel Türk evlerinin mimari tasarımı ve detayları incelendiğinde, özellikle yerleşik yaşama geçiş ve İslamiyet’in kabulü ile gelişen mahremiyet anlayışı, geleneksel Türk evlerinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Geleneksel Türk evlerinin plan özellikleri, evlerdeki kat kullanımı, sofalar, haremlik selamlık odaları, kim geldi pencereleri, döner dolaplar, gömme dolaplar, kapılar, kapı tokmakları vb. birçok donatı ve aksesuar, yaşam kültürü ile şekillenen tasarım unsurlarıdır (Yıldırım ve Hidayetoğlu, 2009).

Geleneksel Türk evinin modernleşmesi planda ve hacimde en ilkelden en olgun döneme doğru üç dönemde analiz edilmelidir. Bunlardan birincisi, sofa (hayat)dır. Bu dönem geleneksel Türk evi plan tipinin ilk adımıdır. İkincisi ise, Tipolojik gelişmedir. Bu dönemde geleneksel Türk ev tipi tipolojik bir sürece girmiştir. ve iç sofa tipli yani karnıyarık plan tipinde evler yapılmaya başlanmıştır. Üçüncüsü de oval sofalı ev tipidir. Bu dönemde merkezi sofalı ev tipi önemini kaybetmeye başlamış ve oval sofa türü, barok etkisiyle önem kazanmaya başlamıştır (Eldem, 1984).

Türkiye’de kır evlerinde önemli değişimler, büyük çoğunlukla bu asrın içinde cereyan etmiştir. Kır evlerine ait büyük değişimlerin tarihinin, gerçekçi bir ifade ile 1923 den sonra başladığı söylenebilir. Bu dönemde Türkiye’de huzurun temin edilmiş olması, ulaşım imkânlarının gelişmesi ve ekonomik faaliyetlerin artmış olması, etkilerini evlerde de göstermiştir. Bu yeni şartların etkisi ile mesken sakinlerinin ekonomik şartlarının gelişmesine paralel olarak, konfor ve rahatlık arayışları ve sıkışıklıktan kurtulma istekleri etkili olmuştur. Bunun sonucunda

meskenin eklentisi olan ahır, samanlık gibi unsurların yanında çatı şekilleri ve örtü malzemelerinde önemli değişimler yaşanmıştır (Tunçdilek, 1967).

Evlerin bizzat kendisinde vuku bulan büyük değişiklik II. Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda başlamıştır. Bu süreçte eski evlerin yenilenmesi veya restore edilmesinden çok yeni binaların yapılmasına geçilmiştir. Bu yeni binalarda geleneksel malzemenin yerini modern malzemeler alırken, plan tipi de değişmiştir. Şehir ve kasabalardan kırsal yerleşmelere gelen usta ve işçiler, şehir normlarında üç-dört katlı dahi olabilen evler inşa ettiklerinden dolayı, kırsal geleneksel ve bölgesel karakteri, yeni doğan bu kır evleri ile kaybolmaya başlamıştır (Tunçdilek, 1967).

Türkiye'de 1950'li yıllardan itibaren yaşanan sanayileşme ve hızlı kentleşmenin neden olduğu modernleşme süreci, geleneksel meskenleri fiziksel ve işlevsel bakımdan değiştirmiştir. Değişim kavramı, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik anlamda ele alındığında bir yaşam biçiminden diğer bir yaşam biçimine geçmeyi ifade etmektedir. Bu değişim kullanıcıların geleneksel meskenlere müdahalelerine neden olmuştur. Bu müdahaleler geleneksel konutun özgün, mekânsal ve yapısal özelliklerinin değişim yaşamasına neden olmaktadır (Perker ve Akıncıtürk 2011a).

Geleneksel meskenlerle ilgili yapılan çalışmalarda, Erdem Aksoy'un 1962 yılında Mimarlık ve Sanat dergisinde yayınlanan "Türk evi-Anadolu evi" adlı makalesi önemli bir dönüm noktası olmuştur. Anadolu'da "Osmanlı evi"ni şekillendiren verileri hem Türklerin göçebelik izlerine, hem de İslam öncesi Anadolu'sunun (Mezopotamya, Hitit, Antik Yunan ve Bizans) kültürlerinin yoğurduğu bir ortama bağlamıştır. Böylece "Türk evi"nin köken sorununa dikkat çeken ilk araştırmacı olmuştur. Aksoy (1963), aynı dergide yayınlanan başka bir makalesiyle "Türk Evi"ni ilk defa farklı iklim bölgelerine göre sınıflandırmıştır.

Geleneksel meskenin biçimsel ve mekânsal oluşumunda ana belirleyici faktör toplumsal ve kültürel etmenlerdir. Buna karşılık iklim, malzeme, yapım yöntemleri ve teknoloji gibi fiziksel etmenlerin ise değiştiricilikte kısmen rol oynadığı ileri sürülmektedir (Rapoport, 1969).

Meskenlerin şekillenmesinde doğal çevrenin sunduğu malzeme, yöredeki ekonomik faaliyetlerin şekli ve seviyesi, nüfusun sosyal yapısı, içinde bulunulan kültür çevresinin yanı sıra bulunulan alandaki toplumun iktisadi, dini ve sosyal özellikleri etkilidir (Tolun-Denker, 1977).

Geleneksel Türk evi 17 ve 18. yüzyıllarda çok geniş alanlara hızlı bir şekilde yayılma göstermiştir. Bu yayılma çok yavaşlamasına rağmen 19. yüzyılda da devam etmiştir. Ancak 20. yüzyıla gelindiğinde Türk evi bağlamında ifadesini bulan

geleneksel meskenler baş döndürücü bir süratle gerilemeğe ve yok olmaya başlamıştır (Eldem, 1955).

Kırsal alanlardaki değişimde en fazla göze batan olay, eski evlerin süratle yıkılması ve yerine yenilerinin yapılmasıdır. Bu değişim hızı devam ettiği takdirde, pek kısa bir gelecekte, Anadolu'nun iskân tarihinin iyi veya kötü bütün hatıralarını taşıyan eski meskenlerini bulmak pek mümkün olmayacaktır (Tunçdilek, 1967).

Geleneksel Türk evi ve içerisindeki donatıların, değişen yaşam kültürü nedeniyle korunamadığı bir gerçektir. Birçok medeniyete ve tasarım anlayışlarına ilham kaynağı olan geleneksel Türk kültürü, sadece günümüze ulaşan kültür varlıklarının korunmasıyla yaşatılamaz. Bu eserlerin uygun yöntemlerle sağlamlaştırılarak çağdaş hayat içerisinde işlevlerini devam ettirmeleri de sağlanmalıdır. Bununla birlikte çağdaş yaşam şartlarıyla uyumlu, ihtiyaçları karşılayan ve kimlik sahibi gelenekli yeni yapıların ve donatıların tasarlanması da kültürel sürekliliğin sağlanması açısından önemlidir (Hidayetoğlu, 2013).

Geleneksel konutların korunarak yaşatılması ve geleceğe aktarılması ancak içlerindeki yaşantının devamlılığı ile mümkün olacaktır. Bu yüzden, geleneksel meskenlerde, kullanıcının güncel gereksinim ve istekleri karşılanırken koruma / kullanma dengesi doğru kurulmalıdır (Perker ve Akıncıtürk, 2011a).

2.2. İlgili Literatürün Eleştirel Değerlendirmesi

2.2.1. Konu ile İlgili Literatür

Türkiye’de geleneksel meskenler ve bu meskenlerin modernleşme süreci ile ilgili başta coğrafya, mimarlık ve sosyoloji olmak üzere değişik disiplinler tarafından çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda geleneksel meskenler genellikle yapı malzemesi, şekil ve planları bakımından incelenmiştir.

Geleneksel meskenlerle ilgili araştırmaların geçmişi 1920’li yılların sonlarına kadar gitmektedir. 1920-1950 yılları arası dönemde geleneksel meskenlerle ilgili fiziksel çevre ve yapı malzemesini kıyaslayan çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemde Celal (1928), Nureddin (1928), Koyunoğlu (1929), Egli (1936), Krause (1937), Gabriel (1938), Taut (1938), Eldem (1939) gibi bir çok araştırmacının çalışmasında determinist yaklaşım görülür. Bu dönemdeki çalışmalarda meskenlerin malzeme ve fiziki çevre etkisinde şekillendiği üzerinde durulur. Meskenin şekillenmesi ve

değişiminde kültürün etkisine yer verilse de ana şekillendirici olarak değerlendirilmemiştir (Tuztaş, 2010).

Kırsal yerleşmelerle ilgili çalışmalarda determinist yaklaşım 1960'ların sonuna kadar tek başına hakim olmuştur. Bu araştırmalarda, meskenler incelenirken çoğunlukla yapı malzemesi ve bu malzemenin nedenselliği açıklanmaya çalışılmıştır. Bu dönemin çalışmalarında, fiziki çevre meskeni şekillendirmede ana şekillendirici olarak görülür (Tuztaş, 2010). Uluç (1946), Hotan (1947), Tomsu (1950), Akok (1953), Kafesçioğlu (1949), Beken (1949), Kömürcüoğlu (1950), Berk (1951), Eser (1955), Çakıroğlu (1952), Erginbaş (1954) ve Evren (1959) bu tür çalışmalara örnek gösterilebilir. Bu çalışmalarda, araştırma sahasından genel olarak bahsedildikten sonra şekillendirici olarak malzeme ve iklim ele alınmıştır.

Eldem (1955)'in "Türk Evi Plân Tipleri" kitabında "Türk evi" tanımlanırken, bölgesel farklılık ve çeşitlik, malzeme ve iklim gibi şartlarla ilişkilendirilmiştir. Eldem bu çalışmasında, kendinden önceki çalışmalardan farklı olarak dört yaklaşımı öne çıkartmıştır. Bunlardan birincisi, Türk evinde plânın öneminin değişmez nitelikte olmasıdır. İkincisi, sofanın şeklinin doğrudan ev tipini tayin etmesidir. Üçüncüsü ise, ona göre sofasız ev tipinden sofalı ev tipine geçişte belirleyici faktörün iklim olmasıdır. Dördüncüsü ise, Türk evinin tasarımının hem kışlık hem yazlık yaşam için çözümler sunmasıdır. Eldem'in bu farklı yaklaşımları, sonraki çalışmalara yol gösterici bir ekol olmasına neden olmuştur. Çevrenin şekillendiriciliğini ön plana alan çalışmasına rağmen yaptığı sınıflamalar pek çok çalışmada referans olarak kullanılmıştır.

Eldem'in bu çalışmasından sonra Türk evinin kültürel özelliklerini kısmen de olsa ele alan birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların, Eldem'in sınıflandırma ve farklı yaklaşımlarından büyük ölçüde etkilendiği görülür. Şen (1968), Sakaoğlu (1978), Kazmaoğlu ve Tanyeli (1979), Arel (1982), Kuban (1982), Karpuz (1984), Küçükerman (1985), Sözen ve Eruzun (1992), Ayan (1997) 'ın çalışması, bunlara örnek gösterilebilir. Bu çalışmaların ana eksenini, meskende fiziki çevrenin ve iklimin şekillendiriciliği olmasına rağmen kültür, örf ve adetlerin de şekillendiriciliğinden önceki dönem çalışmalarına göre daha fazla bahsedilmiştir.

Bu dönemde determinist yaklaşım egemenliğine rağmen, kültürel perspektifi öne çıkaran çalışmalara da rastlanır. Özgüner (1970) "Köyde Mimari-Doğu Karadeniz" adlı çalışmasında, evlerin plânlamasına etki eden faktörleri önem derecelerine göre sıralarken; örf, adet, yaşama, kültür gibi etkenleri esas faktörler, onların dışındaki iklim, topografya-manzara, güneş ve yapı malzemesi gibi etkenleri

ikinci derece faktörler olarak belirtmiştir. Bu dönemde Özgüner'in çalışması kültürel bakış açısını ön plana çıkaran ender çalışmalardan birisidir.

1990'lı yılların sonuna doğru bazı araştırmacılar çalışmalarında, posibilist yaklaşımı kullanmaya başlamıştır. Bu yaklaşımda araştırmacılar, fiziki çevreyi meskenin şekillenmesinde olanaklar sunan ve sınırlamalar yapan, insanları ise ihtiyaçlarını karşılamak için bunlar arasından seçim yapan olarak görür. Bu nedenle onlara göre meskenin ana şekillendiricisi insan ve kültürüdür. Bu yaklaşıma göre mesken, yerel kültür ve çevrenin sunduğu olanaklar içinden kültürel bakımdan verilmiş kararların ürünüdür (Arı, 2005). Ertürk (1996), Köse (2005), Cankara (2006) Köse (2007), Yıldırım ve Hidayetoğlu (2009), Perker ve Akıncıtürk (2011a), Perker ve Akıncıtürk (2011b), Gök ve Kayserili (2013) posibilist yaklaşımın esas alındığı çalışmalara örnek oluşturur.

Geleneksel meskenleri fiziki çevrenin şekillendiriciliğini hiç göz önüne almadan sadece kültürel coğrafya bakış açısıyla inceleyen çalışmalar da mevcuttur. Kayserili ve Altaş (2010)'ın "Horasan İlçesi'ndeki Kır Meskenlerinin Kültürel Coğrafya Bakış Açısıyla İncelenmesi" konulu çalışması bu yaklaşıma örnek gösterilebilir. Çalışmada alan, kültür bölgesi olarak belirtilmiştir. Bölge kültürel yayılma, kültürel ekoloji, kültürel etkileşim, kültürel peyzaj açısından ele alınarak incelenmiştir.

2000'li yıllarda posibilist yaklaşımın ve kültürel coğrafya perspektifinin esas alındığı, Doğanay ve Orhan (2014), Gök ve Kayserili (2013), Karaman ve Zeren, 2010) gibi birçok araştırmada determinist yaklaşım izlerinin görülmesi, geçiş sürecinin sancısına işaret eder.

Türkiye yerleşme coğrafyasında yaşanan bu sürece rağmen, 2000'li yıllarda hala çevresel determinizm yaklaşımını esas alan birçok çalışma bulunmaktadır (Özav, 2002; Girgin ve Güner, 2002; Koday, Koday ve Karakuzu, 2004). Bu çalışmalarda kültürel etkilerden kısmen bahsedilse de içerikte çok yer verilmemiştir.

Bu yaklaşımların dışında farklı yaklaşımlarla geleneksel Türk evini ele alan çalışmalar da vardır. Perker (2010, 2012) çalışmalarında Von Bertalanffy'nin 1920'lerde tanımladığı "Genel Sistem Teorisi" ni Geleneksel Anadolu konutuna uygulamıştır. Perker, geleneksel Anadolu konutunu, geçirdiği süreçler açısından bir girdi, sistem yaklaşımının genel çerçevesi içinde ise açık bir sistem olarak değerlendirmektedir. Geleneksel Anadolu konutunu "Yapı Elemanları Alt Sistemi", "Yapı Elemanı Konumu Alt Sistemi", "Yapı Malzemesi Alt Sistemi" olmak üzere üç alt sisteme ayırarak ele almıştır.

2.2.2. Alan ile İlgili Literatür

Araştırma sahasıyla ilgili doğrudan yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak, T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından 2010 ve 2011 yıllarında “Balıkesir Kırsalında Yöresel Doku ve Mimari Özelliklere Uygun Yapının Yaygınlaştırılması” konulu proje yarışması uygulanmış ve sonucu raporlaştırılmıştır. Bakanlığın Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü’ne bağlı Stratejik Planlama ve Kırsal Alanlar Daire Başkanlığı tarafından gerçekleştirilen bu projede, çalışma sahasına yakın bir alan olan Dursunbey İlçesine bağlı Kireç Köyü incelenmiştir. Bu çalışmada kırsal yerleşme doku analizi, tipoloji çalışmaları, fiziksel çevre analizi gibi başlıklarda yerleşme ele alınmıştır (Çorapçioğlu vd., 2010).

Çalışma sahasına yakın bir alan olan Dursunbey ilçesindeki geleneksel meskenleri ele alan başka bir çalışma da Ergün ve Çavdar (2010) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada geleneksel meskenlerin yapı elemanları ve evlerin yapım teknolojileri üzerinde durulurken; yöredeki geleneksel meskenlerin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduklarına dikkat çekilmiştir.

3. YÖNTEM

Bu araştırmada seçilen alan Balıkesir ilinin Dursunbey ilçesinin sınırları içerisinde bulunan Umurlar yöresidir. Araştırmaya konu olan alanda Umurlar, Şabanlar, Akbaşlar olmak üzere üç örnek yerleşme incelenecektir. Bu köylerdeki meskenlerde yaşanan modernleşme olarak adlandırabilecek değişimler ve bu değişimlerin nedenleri araştırılacaktır. Meskenlerdeki değişimin kırsal alanlarda nispeten yavaş yaşanması ve seçilen köylerin, değişimlere rağmen geçmişin izlerini taşıma olasılığı bulunması bu alanı araştırılmaya değer kılmaktadır.

Araştırmada bu köylerin seçilmesindeki başka bir neden ise bu yerleşmelerin izole olma durumlarının birbirlerinden farklı olmasıdır. Umurlar Köyü dağ yamacında yer alan ulaşım ve iletişimin az olduğu daha izole bir alan olarak tercih edilirken; Şabanlar Köyü izole olmaktan biraz sıyrılmış ve şehirle etkileşimi daha fazla olan bir alan olduğu için tercih edilmiştir. Akbaşlar Köyü'nün tercih edilmesindeki neden ise ana yola yakın olmasıdır. Ulaşılabilirliğin modernleşme sürecine etkilerini bu köylerdeki meskenler gözlemlenerek ölçülmeye çalışılmıştır.

Çalışmada farklı tipte kırsal yerleşmelerdeki meskenlerde modernleşme eğilimleri kıyaslamalı olarak ele alınacaktır. Böylece modernleşme sürecini tetikleyen etkenler daha net saptanabilecektir. Bunun sonucunda geleneksel meskenlerdeki değişimin boyutları ve nedenleri de yöresel olarak ortaya konulacak ve buradan bir tümevarım çıkarılmaya çalışılmıştır.

3.1. Veri Kaynakları

Bu araştırmanın temel veri kaynağını, Umurlar Köyü, Şabanlar Köyü ve Akbaşlar Köyünde yapılan saha çalışması oluşturur. Bu saha çalışmasında geleneksel ve modern meskenlerin bulunduğu alanlarda, modernleşme sürecini belirlemek üzere saha gözlemleri ve mülakatlar yapılmıştır. Modernleşme sürecinde meskende yaşanan değişimin gerçek nedenlerini en doğru o meskenin sahipleri bilebilir. Bu nedenle mesken sahipleri ile doğrudan görüşmeler yapılmıştır.

Araştırma alanındaki yerleşim birimleri olan, Umurlar Köyü, Kavacık Nahiyesi, Şabanlar Köyü, Veliler ve Akbaşlar Köyü muhtarları ile görüşmeler yapıp, muhtarlık arşivlerindeki belge, harita, plan ve şekiller incelenmiştir. Ayrıca alanla ilgili tapu kayıtlarının bulunduğu Dursunbey Tapu ve Kadastro Müdürlüğü arşivlerinden konumuzla ilgili doküman araştırması yapılmıştır. Çalışmada kullanılan haritalar, HGK'nın 1/100 000 ölçekli Topografya haritalarından üretilmiştir. Yerleşim birimlerine ait nüfusun sosyal ve ekonomik niteliklerine ilişkin veriler TÜİK' ten sağlanmıştır. Çalışma kapsamındaki yerleşmelerin nüfus verileri alınıp meskenlerle ilgili istatistik bir çalışma olup olmadığı incelenmiştir.

3.2. Veri Toplama

Bu çalışmada veri toplamanın temel aracı saha çalışmalarıdır. Saha çalışmaları 2014 yılı Mayıs ve Haziran aylarında yapılmıştır. Araştırma alanındaki meskenlerin niteliklerini belirlemek üzere görüşme formları oluşturulmuş ve mesken sahipleri ile görüşmeler yapılarak görüşme formlarına dayanan bir veri tabanı oluşturulmuştur. Yerel halk ile yapılan görüşmelerde açık sonlu sorular sorularak geleneksel yaşam tarzı ve geleneksel meskenler ve birimlerini ilişkilendirecek bilgiler temin edilmeye çalışılmıştır. Bunun için belirli ailelere misafir olunarak, hayat tarzı ve meskenlerin kullanış biçimi anlaşılmaya çalışılmıştır. Geleneksel ve modern meskenleri karakterize eden tipler belirlenerek, bunlara ait şekiller çizilmiş, fotoğraflar çekilmiş ve belgelendirilmiştir.

3.3. Veri Analizi

Araştırmada betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Literatür analizi, saha gözlemleri ve mülakatlardan elde edilen veriler, araştırma amacı ve araştırma soruları temelinde tasnif edilmiş ve değerlendirilmiştir. Öncelikle araştırma sahasının temel coğrafi yapısı ortaya konulmuş, ardından üç yerleşme birimindeki konutların belirli unsurları ayrı ayrı tespit edilmiş ve modernleşmeye dayalı değişimin nedenleri ile birlikte betimlenmeye çalışılmıştır. Konunun daha somut ve algılanabilir olmasını sağlamak üzere harita, şekil ve konut planları oluşturulmuş ve kullanılmıştır.

Elde edilen veriler araştırma amacı ve araştırma sorularına cevap olabilecek tarzda betimlenerek sunulmuştur. Okuyucunun konuyu daha iyi idrak etmesini sağlayacak gözlem ve görüşme örnekleri doğrudan çalışmaya aktarılmıştır.

Araştırma sahasında elde edilen görsel verilerden mesken kültürünü ve meskendeki değişimi ortaya koyanlar araştırmada yer almıştır.

Bunun sonucunda geleneksel mesken tipinden, modern mesken tipine geçerken modernleşme adına ne tür değişimler olduğu, bu değişimin nedenleri, değişim süreci ve sonuçları ortaya konulmuştur.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Çalışma Alanının Yeri ve Genel Özellikleri

Çalışma sahası Türkiye'nin güney Marmara bölümünde kalan Balıkesir ilinin Dursunbey ilçesine bağlı Umurlar, Şabanlar ve Akbaşlar köyünü kapsar. Çalışma alanı genel olarak dağlık-tepelik bir sahadır. Sahanın en yüksek kesimini, yükseltisi 1270 metre olan Umurlar dağı oluşturur.

Bu dağın eteklerinde kurulmuş izole bir kırsal yerleşme olan Umurlar Köyü, Balıkesir – Dursunbey – Kütahya karayolunun kenarında kurulmuş Akbaşlar Köyü ve bu iki yerleşmenin ortasında bulunan Şabanlar Köyü araştırma sahasını oluşturmaktadır. Bu kır yerleşmelerinde bulunan meskenlerde yaşanan modernleşme sürecini ortaya koyabilmek için bu yerleşmelerin geçirdikleri tarihsel süreci ve genel özelliklerini ana hatları ile açıklamak gerekir.

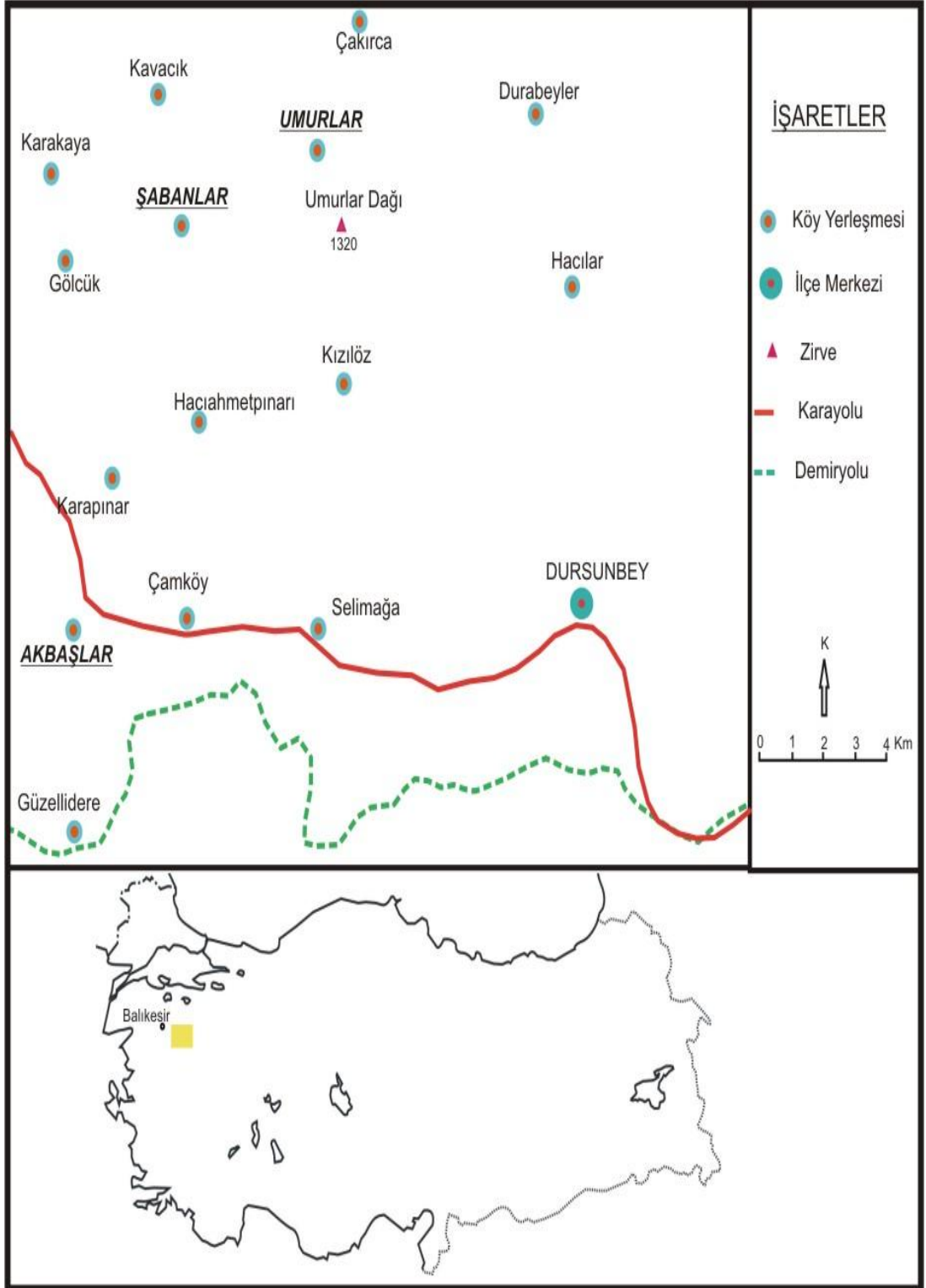
Çizelge 1. Çalışma Alanındaki Köylerin Nüfus, Konut Ve Kullanılan Konut Sayıları.

KÖYÜN ADI	NÜFUS (2013)	TOPLAM MESKEN SAYISI (2013)	KULLANILAN MESKEN SAYISI (2013)
UMURLAR	173	158	98
ŞABANLAR	636	362	212
AKBAŞLAR	522	274	177

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Verileri. (2013).

4.1.1. Umurlar Köyü

Umurlar, Balıkesir ilinin Dursunbey ilçesine bağlı bir köydür. Balıkesir iline 95 km, Dursunbey ilçesine 18 km uzaklıktadır. 1935 yılı nüfus sayımına göre 77 erkek 83 kadın olmak üzere toplam 170 kişi olan Umurlar köyünün günümüzdeki nüfusu 400 kişi kadardır. Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Köyde bulunan ilkokul, öğrenci azlığından dolayı kapalıdır. Köyde bir cami vardır. Sağlık ocağı veya sağlık evi yoktur.

Şekil 3. Lokasyon Haritası

Köye ulaşımı sağlayan yol asfalt olup, köyün içme suyu ve kanalizasyon şebekesi mevcuttur. Dursunbey'in en eski köylerindendir. Bu açıdan "manav" köyü olarak anılır. Tipik Dursunbey Yörük-Türkmen kültürü hâkimdir. Köyün iklimi, Marmara ılıman iklimi etki alanı içerisindedir. Köyün dağlık, ormanlık ve engebeli yüzey şekillerine sahip olması nedeniyle tarım yapılacak verimli alan çok azdır (Wikipedia, 2014).

4.1.2. Şabanlar Köyü

Şabanlar Köyü 400 yıllık bir tarihe sahiptir. Şabanlar Köyü'nün Balıkesir şehir merkezine uzaklığı 90 km, Dursunbey ilçe merkezine olan uzaklığı 30 km. dir. Şabanlar köyü yakın çevreden gelen beş sülalenin yanı sıra Kafkasya muhaciri olan Çerkezler ve 93 Harbi sırasında Trabzon taraflarından gelen Lazlar tarafından kurulmuştur. 1306 ve 1324 yılı Osmanlı Salnamelerinde Şabanlar Köyü'ne rastlanmaktadır.1935 yılı nüfus sayımında Şabanlar Köyü 41 hane; 192 erkek ve 230 kadın olmak üzere 422 kişidir. 2013 verilerine göre hane sayısı 212, nüfusu 636'dır. Köy ilkokulu 1949 yılında açılmış ve bugün hâlâ eğitim-öğretime devam edilmektedir.

Köyün büyük kısmı tarım ve hayvancılıkla, bir kısmı da ticaretle uğraşmaktadır. Şabanlar Köyü'nün arazi yapısı dağlık ve engebelidir. Ortalama yükseklik 850 metredir. Şabanlar Köyü'nde önemli sayılabilecek Asar tepesi ve Koca dağ bulunmaktadır. Şabanlar Köyü'nün arazisinin yarısından fazlası ormanlarla kaplıdır. Bu orman örtüsü kızılçam, karaçam, kayın ve meşe ağaçlarından oluşmaktadır (Wikipedia, 2014).

4.1.3. Akbaşlar Köyü

Akbaşlar, Balıkesir ilinin Dursunbey ilçesine bağlı bir köydür. Balıkesir iline 59 km, Dursunbey ilçesine 18 km uzaklıktadır. Balıkesir–Dursunbey–Kütahya karayolunun kenarında kurulmuştur. Köyün tarihi yaklaşık 450 yıllık bir geçmişe dayanıyor. Kurucusunun Osmanlı akıncı beylerinden Akbaşoğlu Mehmet Bey olduğu söylenmektedir. Köyün kuruluş tarihi Osmanlıların kuruluşundan sonra 1340-1350 yıllarına rastlamaktadır.

Köye elektrik 1974 yılında gelmiştir. 1991 de otomatik telefon bağlanmıştır. Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Köyde ilköğretim okulu vardır. Köyün içme suyu ve kanalizasyon şebekesi vardır. Sağlık ocağı ve sağlık evi yoktur.

Köyde resmi kurumlara ait eski okul ve lojmanı, kuran kursu binası, cami odası, muhtarlığın olduğu bina ve çok amaçlı bir bina mevcuttur. Ekonomik faaliyet amaçlı bakkal ve kahvehanelerin yanı sıra, tohum eleme, yem kırma ve ayrıştırma yapılan bina ile kullanılmayan mandıra binaları bulunmaktadır (akbaslarkoyu, 2014).

5. UMURLAR YÖRESİNDE KIRSAL MESKENLERDE MODERNLEŞME

Dünya üzerinde farklı mekânlarda farklı süreçler içerisinde farklı kültürler geliştiren toplumlar, sürekli gelişme çabası içerisinde birbirleri ile etkileşmişlerdir. Medeniyet tarihi içerisinde teknolojik olarak daha ileri gitmiş olan toplumlar, sağladığı avantaj ve üstünlükten dolayı diğer toplumları daha fazla etkilemiştir. Yeniliklerin ihracı biçiminde gelişen kültürel yayılma genellikle tek yönlü olmuştur. Diğer taraftan, gelişmemiş toplumlar ise gelişme ve refah seviyesinin yükseltme kaygısı ile sürekli olarak gelişmiş (çağdaş/modern) toplumlara benzemeye, birçok kültürel unsuru ithal etmeye ve intibak etmeye çalışmışlardır. Çağdaş kültürü yakalamak için harcanan bu çabalar modernleşme kuramıyla karşılık bulmuştur (Kahraman, 2002).

Çağı yakalamak adına yaşanan bu modernleşme süreci, giyimden, sanata, spordan, ekonomiye tüm alanlarda değişim sürecinin tetikleyicisi olmuştur. Geleneksel meskenlerde de yaşanan değişimler çağa uygun olmak amacıyla yapılan değişimler olarak nitelendirilebilir. Bu nedenle geleneksel meskenlerde yaşanan değişimleri meskende modernleşme olarak kabul edilebilir.

Kırsal alanlardaki meskenlerde bozulma, ihtiyaca cevap vermeme yeni mesken oluşturma, gibi süreçler sonucu değişimler yaşandığı gözlenmektedir. Kırsal yerleşmelerde nüfus yapısındaki, evlenme, göç alma, nüfus artışı gibi değişimler sonucu yeni meskenlere ihtiyaç duyulmuştur. Yeni meskenler yapılırken de geleneksel yapının tamamen veya kısmen değişime uğradığı gözlenmektedir. Geleneksel meskenler zaman içerisinde ihtiyaçlara cevap vermediğinden, iptal etme, bölme, dönüştürme, genişletme, ekleme gibi değişiklikler yapılmıştır (Sağdıç 2001, aktaran: Perker ve Akıncıtürk, 2011a).

Meskenlerin dış yüzeyinde ve taşıyıcı sistemlerinde zaman içinde çeşitli bozulmalar meydana gelmesi kaçınılmazdır. Meskenlerde meydana gelen bozulmaların çok çeşitli nedenleri vardır. Bunlar zemin özellikleri, arazi yapısı, mekanik etkiler, taşıyıcı sistem ve detaylandırma ile ilgili olan iç nedenler ile deprem, yangın, toprak kayması, su, termal hareketler, rüzgâr ve insan ile ilgili olan dış nedenler olarak sıralanabilmektedir. Meskende meydana gelen bozulmalar

kendilerini çatlak, çökme, ayrılma, yıkılma vb. şeklinde göstermektedir. Bu bozulmalar sonucunda meskende onarım yapılırken koşullara göre değişiklikler gerçekleştirilir (Perker ve Akıncıtürk, 2011a).

Kuramsal çerçevede genel olarak açıklanan, modernleşme kavramının, soyut ve göreceli bir kavram olmasından dolayı araştırmacılar tarafından çok farklı tanımlamaları yapılmıştır. Bu tanımlamalardan yola çıkarak geleneksel meskende modernleşme, geleneksel meskenin eksikli ve kusurlu görülmesi sonucu ortaya çıkan sürekli bir ıslah ve değişim süreci olarak kabul edilebilir. Görüldüğü gibi geleneksel meskenlerde değişim kaçınılmazdır. Bu çalışmada geleneksel meskenlerde yaşanan değişimlerin tamamı modernleşme kavramı çerçevesinde ele alınacaktır. Geniş manada çağdaşlaşma, Batılılaşma gibi kavramlarla ifade edilmeye çalışılan değişimler, bu çalışmada modernleşme kavramıyla karşılık bulacaktır.

Umurlar yöresinde yer alan kırsal meskenlerdeki modernleşme eğilimi kapsamındaki değişimler beş grupta incelenecektir.

1. Kullanılan yapı malzemelerindeki değişim,
2. Mesken planındaki değişim,
3. Meskenin iç mimarisindeki değişim,
4. Mesken eklentilerindeki değişim,
5. Ortak kullanım meskenlerindeki değişim.

5.1. Kullanılan Yapı Malzemelerindeki Değişim

Geleneksel meskenlerde zaman içerisinde yaşanan modernleşme sürecinde değişen en önemli unsurlardan birisi, meskenin ana iskeletini oluşturan malzemedir. Meskende kullanılan malzemeyi, kültür, doğal çevre ve erişebilirlik gibi değişik faktörler belirler. Zaman içerisinde bu süreçlerin değişmesi, toplumsal ve kültürel yapıdaki hızlı değişim ve erişebilirliği arttıran teknolojik gelişmeler, meskende modernleşme olarak algılanabilecek değişimlere yol açmıştır.

Kırsal alanlardaki geleneksel meskenlerde, gerek ana mesken ve eklentilerinin gerekse ortak yapıların bileşenleri oluşturulurken ahşap, taş, toprak (kil), kiremit, gibi malzemeler kullanılmıştır. Bazen bu malzemelerden biri, tek başına bir meskeni oluşturabildiği gibi, bazen birkaç malzeme kullanılarak meskenler inşa edilmiştir. Araştırma sahasında geleneksel meskenlerde kullanılan malzemeye göre iki mesken tipi ayırt edilmektedir.

5.1.1. Kâgir Yapılar

Kâgir yapı, herhangi bir iskeletsel sisteme sahip olmayan yapıları genel olarak tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Bu tip yapılarda duvarlar genellikle taş, kerpiç, tuğla veya ağaç malzeme kullanılarak yapılır. Bu tip yapılarda duvarın her bir elemanı, üzerine düşen yükü sırayla aşağıya aktarır (Kunanbaeva, 2010).

Kâgir meskenin beden duvarları oluşturulurken, yapıların döşemeleri, döşemenin bir uzantısı olarak düşünülebilecek olan ahşap çıkmaları ve çatı konstrüksiyonu ahşap malzeme ile inşa edilmektedir. Kâgir duvarları destekleyen en önemli elemana ahşap hatıl denilir. Genellikle duvar örülürken içerisine yerleştirilen ahşap hatıllar, geleneksel örneklerde yaklaşık 1 metre aralıklarla görülürler ve köşe noktalarda birbirlerinin üzerine bini yapacak şekilde birleştirilirler. Özellikle taş örgünün düzgün olmadığı durumlarda ahşap hatıllar duvarın belirli aralıklarla aynı seviyede birleştirilmesi ve bir arada tutulması görevini üstlenirler. Kâgir duvarların genişliğinin kullanılan ahşap elemanın genişliğine görece daha kalın olması, destek amacı ile belirli aralıklarla yerleştirilen ahşap elemanların hem duvarın iç yüzeyinde hem de dış yüzeyinde çift yönlü kullanılmasına neden olmaktadır. Geleneksel Anadolu konutunun kâgir duvarlarında sıvaya nadiren rastlanmaktadır.

Kâgir meskenlerde Ahşap döşemeler ve çatı sistemi ise; yığma duvarları yatay düzlemde bağlayarak taşıyıcı çerçeveyi tamamlarlar. Kâgir yapılara en iyi örnekler eski köy evleri veya ambarlardır (Karaman ve Zeren, 2010).

Kâgir yapılarda 4 temel malzeme kullanılmaktadır:

a)Kerpiç: Kerpiç evlerde killi toprak kullanılmaktadır. Killi toprak saman karıştırılarak çamur haline getirilir, kalıplara dökülerek kurutulur. Bunların meskende yapı taşı olarak kullanılmasıyla kerpiç evler oluşur.

b)Taş: Yapı malzemesi olarak kullanılan taşlar yakın çevreden karşılanır. Bu durumun nedeni taş malzemenin hem hacim olarak geniş yer kaplaması hem de ağırlık olarak taşınmasının zor olmasıdır. Eski dönemlerin ulaşım teknolojisiyle, taş malzemeyi uzak alanlardan taşımak çok mümkün olmadığından; meskenlerde, yakın çevrede bulunan taş malzeme kullanılmıştır.

c)Ahşap: Ormanın bol olduğu yerlerde yapı malzemesi olarak genellikle ağaç kullanılır. Tamamen ağaç olup başka hiçbir malzemenin kullanılmadığı kırsal meskenlere dahi rastlanmaktadır. Geleneksel meskenlerde ahşap az ya da çok mutlaka kullanılmıştır.

Şekil 4. Kâgir Meskene Örnek-Akbaşlar Köyü

Şekil 5. Kâgir Meskene Örnek-Umurlar Köyü

d) Tuğla: Binanın oturacağı zemine taş dolgu yapıldıktan sonra su basmanı denilen düzleme işlemi yapılır. Bu düzlemenin üzerine yığma tuğla herhangi bir iskelet oluşturmadan örülür. Kapı ve pencere üstlerine başlık denilen genelde ahşap bağlama ve destek hatılı konulur ve çatı örtülerek bina oluşumu tamamlanır.

5.1.2. Karkas Yapılar

Taş, ahşap, toprak (kil) malzemenin birlikte kullanıldığı yapılardır. Geleneksel Türk evinde sıkça rastlanılan bir türdür. Karkas evlerde ahşap taşıyıcıyı iskelet, ya Horasan harçlı bir temel taş duvarın üzerine veya büyük kübik köşe taşlarının üzerine kurulmuştur. Eğer taş duvarın üzerine kurulmuşsa, duvarın üzerine yatırılmış kalın ahşap kirişlere oturtulan ana dikmeler, ara dikmeler, kenar çaprazları, pencere alt ve üst hatılları ve döşeme bırakma kirişi ile iskelet tamamlanmıştır (Şekil 6). Eğer ev iki veya üç katlı ise diğer katlarda aynı biçimde üst üste tekrarlanmıştır (Kunanbaeva, 2010).

Geleneksel mimaride ahşap iskeletli duvarlar genelde sıvalıdır. Bu duvarların sıvası ise iki türlü yapılabilmektedir. Bunlardan ilki bağdadi sistem adı verilen ahşap iskelet sistemin üzerinin sıvanması şeklinde uygulanmakta, diğer sıva uygulaması ise sıva teli üzerine yapılmaktadır.

Geleneksel meskenlerin ortak paydada buluşulmuş tipini, Kuban (1995) ve Eldem (1955), “Türk evi” olarak tanımlamışlardır. Geleneksel Türk evinde duvarlar taş, ahşap, kerpiç gibi malzemelerin birinden veya birkaç tanesinin ortak kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Tabanlara gelince zemin katlar taş ya da ahşap malzemeyle döşenirken üst katlarda zemin genellikle ahşap döşeme olur. Merdivenler, genelde ahşap olmakla birlikte taş merdivenlere de sıklıkla rastlanabilir.

Geleneksel Türk evinde ister toprak damlı düz çatılar olsun, isterse kiremit örtülü, meyilli ahşap çatılar olsun, çoğu yuvarlak kesitli kalın ahşap kirişlerden oluşturulan iskelet sisteminin üzerine oturtulmuştur. İlk halinde genellikle kilin tepilmesiyle oluşturulan toprak dam hâkim iken daha sonra kiremit örtülerle oluşturulan beşik veya kırma çatı tipi yapılar, meskenin üzerinin kapatılmasında kullanılmıştır.

Geleneksel Türk evinde kapı ve pencereler, yüklük ve hemen kenarındaki yunmalık (banyo) genellikle ahşap malzemeyle yapılmıştır. Bacalık ateşle temas halinde olduğundan dolayı kesinlikle taş malzemedan yapılmıştır. Hatta toprak evlerde bile bacalığın kenarları sert kesme taşlarla çevrelenmiş şekildedir.

Şekil 6. Karkas Yapıya Örnek-Akbaşlar Köyü

Şekil 7. Karkas Yapıya Örnek-Şabanlar Köyü

Geleneksel Türk evinde ana meskenin eklentilerinden birisi olan ambarlarda da kullanılan malzemede çeşitlik görülür. Meskenin zemin katı yapılırken kiler gibi zemine gömme şeklinde bırakılan taş malzemeden yapılmış ambarlar olabildiği gibi, meskenden bağımsız ama meskenin çok yakınında hatta genellikle bitişiğinde, ahşaptan yapılmış ambarlar da mevcuttur.

Geleneksel Türk evinde ana meskenin eklentilerinden olan samanlık ve dam birlikte oluşturulan yapılardır. Bu yapılarda kullanılan malzeme çoğunlukla ana meskenle aynı olmakla birlikte ahşap malzemenin yoğun olarak kullanıldığı söylenebilir.

Kırsal yerleşmenin ortak yapılarından olan köy fırınının ana yapım malzemesi taştır. Bu taşlar, toprak ve suyun karıştırılmasıyla oluşturulan harçla örülmüştür. Bu fırınlar genellikle kille sıvanmıştır. Tabanında ise bulunursa kiremit bulunmazsa yassı taş malzeme kullanılmıştır. Fırının dış çevresine ahşap bir iskelet yapılmıştır. Rüzgâr gelen yönler taş ya da ahşap malzemeyle örülmüştür. Çatısı da genelde kiremitle kapatılmıştır.

Kırsal yerleşmenin ortak yapılarından çeşme ve çamaşırlıklar taş malzemeden yapılmıştır. Bu yapılar da aynı fırınlar gibi ahşap malzeme kullanma lüksünün olmadığı alanlardır.

Görüldüğü gibi meskenlerde kullanılan yapı malzemeleri sadece duvar ve çatı ile sınırlı değildir. Bunun dışında meskenin, farklı yapı malzemesi kullanılan birçok farklı bölümü vardır. Nitekim Perker ve Akıncıtürk (2011b), kullanılan yapı malzemesine göre binayı: düşey düzlemler (duvarlar), yatay düzlemler (döşemeler), üst örtüler (çatılar), düşey sirkülasyon elemanları (merdivenler) ve duvar boşlukları (kapılar ve pencereler) olmak üzere gruplara ayırarak incelemiştir. Yapı malzemelerini gruplandırarak incelemek, meskenin daha iyi analiz edilmesini sağlar. Böylece mevcut durumun ortaya konularak modernleşmeye bağlı değişimin hangi ölçekte gerçekleştiğinin açıklanması ve anlaşılması mümkün olmaktadır.

Bu nedenle, araştırma sahasında meskenlerde kullanılan yapı malzemeleri;

- 1) Meskenin bileşenleri: duvarlar, taban - tavan döşemeleri, kapı ve pencereler, merdivenler, çatı;
- 2) Meskenin iç unsurları: yüklük, bacalık, duvar dolabı, yunmalık (banyo);
- 3) Meskenin eklentileri: ambar, samanlık, dam;
- 4) Kırsal yerleşmenin ortak yapıları: köy fırını, çeşme, biçiminde dört grupta incelenecektir.

5.1.3. Umurlar Köyünde Yapı Malzemesi

5.1.3.1. Düşey Düzlemler: Duvarlar

Umurlar Köyü'ndeki en eski meskenler tek katlı ve tek odalıdır. Bu meskenlerin duvarlarının ana malzemesini ahşap ve taş oluşturmaktadır. Ağaç malzeme köyün eteklerinde kurulduğu Umurlar dağındaki çam ve meşe ormanlarından sağlanmıştır. Taş yapı malzemesi ise Şabanlar Köyü ile Umurlar Köyü arasındaki kireç taşı ocağından çıkarılmıştır. Ocaktan çıkarılan ve sırlanan kesme taşlar, köşe taşı olarak kullanılmıştır. Böylece, meskenin köşelerinin düz durmasını sağladığı gibi, ağırlık merkezini de doğrudan alta vererek duvarın zaman içerisinde yatay yönde ayrılması da engellenmiştir. Taş duvarların arasında sistemi bütünleyen ahşap hatıllar bulunmaktadır. Bu meskenlerin, köşeleri dışındaki duvar bölümlerinde, moloz taş denilen şekil verilmemiş taşlar kullanılmıştır. Kapı ve pencerelerin oturduğu köşelerde ise yine kesme taşların kullanıldığı görülür.

Bu meskenlerde taş duvarların genellikle 30-80 cm kalınlığında oldukları, yükseklikleri boyunca yaklaşık 1m aralıklarla, ahşap hatıllar ile bağlandıkları görülmektedir. Bu hatıllar genellikle çam nadiren de meşeden olup köşelerde birbirine bindirilmiş şekildedir. Böylece duvar belirli aralıklarla düzenlenmiştir.

Umurlar Köyü'nde bu malzemelerin dışında, yöreye özgü bir duvar malzemesi denenmiş ancak mahsurlarından dolayı vazgeçilmiştir. Bu malzeme tipinde, yan bileşenler oluşturulmak üzere önce dikey ahşap direkler (1-2 m aralıklarla) dikilir; direklerin iki tarafına 1 santimetre aralıklarla çitalar çakılır ve bu çitaların arasında kalan yaklaşık 20 cm'lik boşluklar çam kozalaklarıyla doldurulur. Daha sonra, içi doldurulmuş çitaların üzeri, bağdadi tarzda kil ve saman karışımı harçla sıvanır. Bu meskenler bir süre sonra fare istilasına uğramış ve ne yapıldıysa farelerden kurtulamamıştır. Köylüler en sonunda dolgu malzemesi olarak ahşap malzeme kullanımından vazgeçmiş ve yeniden taş kullanmaya başlamıştır (Kaya, Hüseyin. Kişisel görüşme, 2014). Bu kötü tecrübenin sonucu, daha sonra yapılan karkas yapıların tamamında duvar dolgu malzemesi olarak taş kullanılmıştır.

Değişen orman kanunları sonucu köyün dışında, mera alanları içerisinde bulunan, ağıl (saya) olarak adlandırılan hayvan barınakları, zaman içerisinde evlerin altına yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca, oğul verme yoluyla büyüyen ailenin ihtiyaçlarını karşılamak için odanın yanına odalar eklenmiştir.

Şekil 8. Çift Katlı Kâgir Mesken-Umurlar Köyünde

Şekil 9. Modern Ev İnşası-Umurlar Köyü

Meskenin artan iş yükünü karşılamak ve odalar arası geçişi sağlamak için sofa mesken içindeki yerini almıştır. Böylece meskenin kapladığı alan artarken kat sayısı da ikiye çıkmıştır. Bu gelişmelerle meskenin planında değişimler yaşanmasına rağmen geleneksel meskenin yapı malzemesinde büyük değişimler yaşanmamıştır. Bu meskenlerde meskenin alt ve üst kat dâhil ana duvarlarının büyük bir bölümü kesme taşlardan oluşurken, ara duvarlar işlenmemiş moloz taşlarla örülmüştür.

Zaman içerisinde meskenlere eklenen sofalar konumlarına göre iç sofa, bazılarında ise dış sofa şeklindedir. İç sofa genelde meskenin devamı gibidir ve taş malzemeye örüldür. Dış sofaların ana malzemesi ağaçtandır. Ayrıca mahremiyet olgusundan dolayı, avluya bakan tarafı çoğunlukla tahta çakılarak kapatılmıştır (Şekil.16).

Umurlar Köyü'ne elektrik 1982 yılında ulaştırılmıştır. Yol standartlarının yükseltilmesi ve 1992 yılında asfalt yolun açılmasıyla ulaşım imkânları biraz daha kolaylaşmıştır. Umur Köyü'nde ve diğer yöre köylerinde, elektriğin gelmesinden çok önce, 1976 yılında televizyon kullanılmıştır. Akülerle çalıştırılan televizyonlar, bu alanın izole olma özelliğini azaltmıştır. Zaman içerisinde artarak devam eden gelişmelere paralel yaşanan kültürel değişimin sonucu olarak, meskenlerin yapı malzemesi de değişmeye başlamıştır (Kaya, Hüseyin. Kişisel görüşme, 2014). Köy meskenlerinin inşasında geleneksel yapı malzemelerinin yerini modern yapı malzemeleri (çimento, kum, tuğla, demir) almaya başlamıştır. Köyde yeni yapılmış meskenlerin tamamında, mutlaka belirli oranlarda modern yapı malzemesi kullanılmıştır.

Genel olarak köydeki yeni meskenlerin inşasında, çok derin olmayan beton bir temel atılır; yüzeyden 30–40 cm yukarıya kadar çıkılan, su basmanın üzeri beton ile düzlenir. Beton dolgulu kolonlardan oluşan iskeletin araları yığma blok tuğla ile örüldükten sonra üstü demir döşenmiş betonla kapatılır.

Köydeki meskenlerde kullanılan malzeme başlangıçta ulaşım imkânsızlıkları nedeniyle yakın çevreden temin edilmesine rağmen zaman içerisinde ulaşım imkânlarının gelişmesiyle uzak bölge ve şehirlerden bile malzeme temin edildiği görülmektedir. Eskişehir'de üretilmiş çimento, Çanakkale'de üretilmiş seramik, Manisa'da üretilmiş tuğla, Kütahya'da üretilmiş kiremit izole bir yerleşme olan Umurlara kadar ulaşmaktadır.

Umurlar Köyündeki geleneksel meskenlerin yan bileşenleri taş duvarlar oluşmaktadır. Taşın yanında toprak, kerpiç, ahşap gibi malzemelerin kullanımı yaygındır. Bu alanda son zamanlarda yapılan modern meskenler, betonarme

kolonlardan oluşan iskelet ve araların yığma blok tuğla ile örüldüğü mesken tipindedir. Bu meskenler kum, çimento, tuğla, demir gibi modern malzemelerle oluşturulur. Ancak günümüzde geleneksel malzemenin kullanıldığı geleneksel meskenler köydeki genel görünüme hâkimdir.

5.1.3.2. Yatay Düzlemler: Taban ve Tavan Döşemeleri

Umurlar köyündeki geleneksel meskenlerin tamamında taban ve tavan döşemeleri ağaçtandır. 2-3 cm kalınlığında, 5-10 cm genişliğinde, 1–3 m arası uzunlukta yapılan bu döşeme tahtaları köy yakınlarındaki ormandan sağlanan ağaçlardan yapılmıştır. İlk yapılan toprak evlerde ağaçlar biraz sırlandıktan sonra kullanılmalarına rağmen meskenle uyumlu bir görüntü oluşturur. Sonraki dönemlerde kiremit örtülü çatıların yapılmasıyla, ağaçlar köy marangozunda şekillendirilerek tavan ve taban döşemesi olarak kullanılmıştır.

Modernleşme süreciyle meskenlerde döşeme tahtalarının daha düzgün ve itinalı hazırlanmış olduğu göze çarpmaktadır. Hatta bazı meskenlerde, sade işlemelerle süslenmiş ahşap tavanlar da mevcuttur. 1980’li yıllardaki beton kolonlar arasına yığma tuğladan yapılan betonarme evlere kadar, bütün geleneksel meskenlerin taban ve tavanı, istisnasız hep ağaç döşemelerle kaplanmıştır. Yeni yapılan modern meskenlerde ise zemin betondur. Genelde ekonomik imkânsızlıklardan dolayı döşeme yapılamadığı göze çarparken, ekonomik imkânı olanların ıslak alan olarak kabul edilen banyo, tuvalet ve mutfak tabanlarına fayans döşedikleri görölmektedir. Yine imkânları iyi olan bazı aileler, zeminde tahta döşeme yaparken, bazı aileler eski tavan döşemelerini söküp, tabanda kullanmışlardır. Bu meskenlerde tavanlarda herhangi bir kaplama yapılmamıştır. Genellikle beton tavan, çimento kireç karışımı harçla sıvandıktan sonra kireç sürölüp bırakılmıştır.

Umurlarda ilk meskenlerin taban ve tavanında ağaçların gelişigüzel şekilde sırlandığı görölürken; günümüze yaklařtıķça ağaç döşemelerin daha sırlanmış ve düzgün olduğu söylenebilir. Köyde yapılan modern meskenlerin tavan ve tabanları beton yüzeylerden oluşmaktadır.

5.1.3.3. Duvar Boşlukları: Kapi ve Pencereleler

Umurlar Köyü’ndeki geleneksel meskenlerin pencere, kapi ve bunların kasaları yapılırken ahşap elemanlar kullanılmıştır. Köyde cam pencere kullanılmaya başlamadan önce meskenin tüm pencerelerinde tahtadan yapılmış sağlam kapaklar

kullanılmıştır (Şekil 8). Bu malzeme köyün civarındaki çam ve meşe ormanlarından sağlanmıştır. Daha sonraki süreçte pencerelerde cam kullanılmaya başlanmıştır. Yöredeki ağaçlardan elde edilen cam evi, camekân, kasa gibi terimlerle ifade edilen çerçevelerin boşlukları, cam malzemeye kapatılarak pencere sistemi değiştirilmiştir. Bu süreçte meskenin kapıları hep ağaçtandır. Bu kapılar geniş ve kalın tahtaların demir başlı çivilerle tutturulmasıyla yapılmıştır. 1980 sonrasında yapılan pencerelerde, ısı cam denilen PVC çerçeve içine, tek ya da çift cam takılmasıyla oluşturulan pencere sistemleri kullanılmıştır. Kapılarda ise çeşitlilik söz konusudur. Modern mesken denilebilecek betonarme meskenlerde, ıslak hacimlerin ve balkon kapılarının ve kasaların PVC yoğunluklu yapıldığı söylenebilir. Meskenin iç kapılarında ahşap kullanılmaya devam edilirken bina dış girişinde demir kapı kullanılmıştır. Görüldüğü gibi Umurlar Köyü'ndeki geleneksel meskenlerin kapı ve pencereleri ahşap malzemeden yapılmıştır. Modernleşme süreci ile birlikte kapı ve pencerelerde cam, PVC, demir malzeme kullanımı artmıştır.

5.1.3.4. Düşey Sirkülasyon Elemanları: Merdivenler

Umurlar köyünde ki geleneksel konutların çoğunda merdiven malzemesi taştır. Birbirine yakın ölçüdeki yaklaşık yarım metrekare büyüklüğünde, yassı, kayrak taşlar kullanılmıştır (Şekil 10). Sayısı çok olmamakla birlikte ağaç malzemeden yapılmış merdivenlere de rastlanır (Şekil 11). 1980 sonrasında taş ve ağaç malzemeden yapılan merdivenlerin yerini, modernleşme süreci ile birlikte mozaik ya da beton malzeme kullanılan merdivenler almaya başlamıştı (Şekil 12).

Şekil 10. Taş Merdiven-Umurlar Köyü

Şekil 11. Ağaç Merdiven-Umurlar Köyü

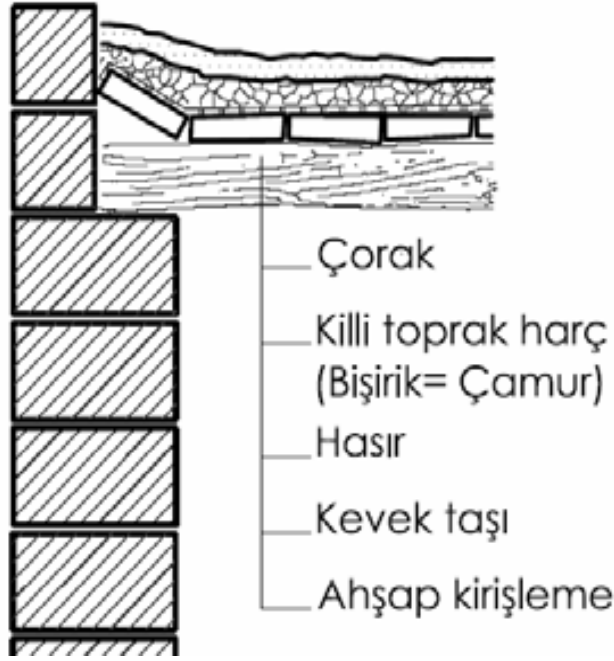

Şekil 12. Modern Mesken, Betonarme Merdiven-Umurlar Köyü

5.1.3.5. Üst Örtüler: Çatılar

Umurlar köyündeki geleneksel meskenlerin ilk zamanlarında çatılar toprak damlı düz çatı tipindedir. Toprak damlı bu çatıların çoğu, Umurlar dağı eteklerindeki yaygın bitki örtüsü olan meşe ormanlarından sağlanan yuvarlak kesitli, kalın ahşap kirişler üzerine oturtulmuştur. Kiriş araları, küçük parça odunlarla kapatılıp üzerine 25-35 cm killi toprak serilerek, sıkıştırılmak suretiyle toprak çatı oluşturulmuştur. Toprak çatı sisteminde kil oranı yüksek toprak kullanılır. Son olarak “yuvak taşı”, ya da “loğ taşı” denilen silindirik taş gezdirilerek toprak sıkıştırılır (Şekil 25).

Kil tabakası, güneşli havalarda gevşeyip kabardığı için her yağmur başlangıcında dama çıkılarak loğ taşı ile dam sıkıştırılarak su geçirmezliği sağlanır. Çatı sıvası içinde bulunan tuz, suda eridiği için yaz başlarında sıva takviyesi yapılır. Sıva içinde bulunan tuz, kazandırdığı rutubet sayesinde yaz aylarında çatlamalar önlenir. Bu nedenle “çorak” olarak bilinen en üst katman, güneş ve su etkisine karşı güçlendirilmelidir.

Şekil 13. Toprak Dam Katmanları

Kaynak: İner, G. ve Çağlar, E. (2013). Doğal Yaşam Örüntüsü-Toprak Dam. SDU International Journal of Technologic Sciences Vol. 5, No 2, S. 58

Aynı zamanda tuz veya eşdeğer malzemelerle, dam üzerinde oluşacak bitki tabakası engellenir. Tavan kaplaması ile tavan arasında kalan boşluk, yine yalıtım özelliği taşıyan kireç, volkanik toprak, saman ve su karışımından elde edilen özel bir sıva ile sıvanır (İner ve Çağlar 2013).

Toprak damın malzeme ve bakım yönünden dezavantajları olsa da, avantajlı yönleri de vardır. Yazın sıcağa, kışın ise soğuğa karşı koruyan bir malzeme olması yönüyle, yalıtım açısından tercih edilen bir malzemedir. Toprak damların üst yüzeyi düzdür. Bu yüzey konut için gerekli gezinme ve çalışma alanı da oluşturur. Kırsal alanda toprak damlar kışlık yiyeceklerin hazırlanması ve kurutulması için önemli bir alandır. Toprak dam, elektriksel manyetik alanların insan sağlığına olumsuz etkilerini azaltmaktadır (İner ve Çağlar 2013).

Umurlar Köyü'nde daha sonraki süreçte düz toprak çatıların yerini eğimli, ahşap bir iskelet üzerine oluşturulmuş kırma veya beşik çatılar almıştır.¹ Bu çatıların üzeri Balıkesir kent merkezinden kağıt arabalarıyla taşınarak köye getirilen oluklu

¹**Beşik Çatı:** İki eğik düzlemin bir mahyada ara kesit olarak kesiştikleri çatı biçimidir. Mahya, genelde yatay olur. Çatı, mahyaya dik doğrultuda iki kalkan duvarı ile sonuçlanır.

Kırma Çatı: Kare ya da dikdörtgen planlı bir binada, aynı eğimde dört eğik çatı yüzeyinden oluşan ve bu çatı yüzeylerinin bir biri ile 45°'lik açılarla kesiştiği, çepeçevre olukları aynı kota olan çatı şeklidir (Akbulak, 2007).

kiremit ile örtülmüştür (Korucu, Abdullah. Kişisel görüşme, 2014). Bu yeni çatıların avantajı yağmur ve kar sularının akıp gitmesini sağlamanın yanında toprak çatılar gibi sürekli bakım isteyen bir çatı olmamasıdır. Oluklu (alaturka) kiremidin, doğal biçimi, uygulama alanı çeşitliliği ve uygulama kolaylığı, yaygın olarak kullanılmasını sağlamıştır. Alaturka kiremit, döşendiğinde elde edilen güzel görünümle birlikte, aralarında oluşan boşluk sayesinde hava sirkülasyonu sağlar. Bu hava boşluğu, ısı yalıtımı vazifesini de görür (karadeniz, 2014).

Yörede ulaşımın gelişmesiyle modernleşme süreci etkisini arttırmıştır. Bunun sonucunda gerek çatı formunda gerekse çatıda kullanılan malzemede değişimler devam etmiştir. Yeni yapılan modern meskenlerde tavan, beton dökülerek kapatılmıştır. Çatı sistemi, bu beton zemin üstüne kurulmuştur. Çatı iskeleti yine ahşaptan yapılmıştır. Fakat bu kez ağaçlar daha düzgün işlenmiş, standart ölçülerde 5x10 cm ya da 10x10 cm ağaçlardır. Bu iskeletin üzeri genellikle kavak, nadiren çam ağaçlarından yapılmış tahtalarla komple kapatılmıştır. Oluşan ahşap zeminin üzeri Marsilya kiremitleri ile kapatılmıştır.² Umurlar köyündeki geleneksel evlerin hepsinde, binanın duvarlarını çatıdan akan yağmur suyundan korumak için saçak oluşturulmuştur. Bu saçak çıkıntısı yeni betonarme evlerde de yapılmıştır. Betonarme meskende çatı altı betonu atılırken, 75-80 cm genişliğinde saçak oluşturulur. Modernleşme sürecinin hız kazandığı 1980 sonrasında köydeki geleneksel meskenlerin çatılarının büyük çoğunluğu bu modern çatı biçimine dönüşmüştür.

Görüldüğü gibi Umurlar Köyü'ndeki geleneksel meskenlerin ilk zamanlarında hem tavanı kaplayan hem de çatı görevi gören toprak damları varken, zamanla ağaç ve oluklu kiremitlerden oluşan kırma ya da beşik çatılar yaygınlaşmıştır. Modern meskenlere geçildiğinde ise çatı, beton üzerine oturtulan ağaç iskeletin üzerinin Marsilya kiremitleriyle kapatılmasıyla oluşmuştur.

²**Marsilya Kiremit:** Türkiye'deki en eski kiremit modellerinden olan Marsilya kiremitleri en çok tüketilen ve kabul gören modeldir. Özellikle çatı değişimleri ve yüksek katlı binalarda tercih edilen Marsilya tipi kiremitleri, üzerinde çift oluk vardır. Ayrıca bu kiremitlerin birbirine geçmesini sağlayan girinti ve çıkıntıları vardır.

Alaturka (Oluklu) Kiremit: Çok eski bir geçmişi olan alaturka tipi kiremit, oluk gibi yarım boru kesitindedir. İnsanoğlunun ilk ürettiği kiremit formlarından biri olma özelliğini taşımaktadır. alaturka kiremidin geçmişi eski Roma ve Antik Yunan dönemine kadar uzanmaktadır. Türkiye'de özellikle tarihi fabrikalarında halen üretilmektedir (altinkiremit, 2014).

Şekil 14. Toprak Damlı Geleneksel Mesken-Umurlarlar Köyü

Şekil 15. Değişime Uğramış Baca-Umurlar Köyü

Şekil 16. Çatısı Restore Edilmiş, Kapalı Sofalı Mesken-Umurlar Köyünde

5.1.3.6. Meskenin İç Unsurlarında Yapı Malzemesi

Umurlar Köyü'nde meskenin iç unsurlarına bakıldığında, geleneksel meskenlerde duvara gömülü biçimde bulunan yüklük, bacalık, dolap ve yunmalık gibi kısımların duvarları, meskenin yapı malzemesi ile aynıdır. Bacalık yapılacağı yere ve şekle uygun yontulmuş taşlarla yapıldıktan sonra killi toprakla sıvanmıştır. Umurlarda geleneksel meskenlerin büyük bölümünde bacalar kullanılmaya devam etmektedir. Bu durumun sebebi gelenekselci yaklaşımın yanı sıra ekonomiktir.

Köyde gazlı tüpe para verebilecek kişinin az olmasından dolayı tüp köyde satılmamaktadır. Diğer köylerden alıp getirmenin maliyetli olmasından dolayı imkânı olanlarda bu konfora ulaşamamaktadır. Görüldüğü üzere izole bir alan olması köydeki modernleşme sürecini yavaşlatmıştır. Bazı geleneksel meskenlerde önce teneke sobalar, sonra da yöre halkının “maşinga” dediği fırınlı sobalar kullanılmaya başlayınca, oda içindeki bacalar kapatılmıştır (Serin, M. Ali. Kişisel görüşme, 2014).

Şekil 17. Bacalık-Umurlar Köyü

Meskenin yüklük, dolap, yunmalık gibi kısımlarının ön yüzü kapaklardan oluşur. Bu kapaklar ağaç malzemeden yapılmıştır. Sayıları az da olsa yeni inşa edilen modern meskenlerde banyo ve binanın içine alınan tuvalet, ıslak hacimleri oluşturduğundan genellikle fayans malzeme ile kaplanmıştır. Yatak odasının ayrı bir bölüm olarak yer alması ve marangoz imalatı ahşap dolapların yatak odası duvarlarına yapılması, yüklüklerin modernleşerek yatak odasına taşınmasına neden olmuştur. Modern meskenlerde müstakil bir yüklük birimi bulunmamaktadır. Görüldüğü üzere modernleşme süreci meskenin iç unsurlarını değiştirirken; iç unsurlarda kullanılan malzemeyi de değiştirmiştir. Ancak izole bir alan olmasından dolayı Umurlar Köyü'nde bu değişim sınırlı kalmıştır.

5.1.3.7. Meskenin Eklentilerinde Yapı Malzemesi

Umurlar Köyü'nde meskenlere eklenti olarak yapılan ambarların tamamında ağaç kullanılmıştır. Ağaç malzemeden yapılan ambarlar yeni meskenlerde yer almamakla birlikte çoğu modern mesken, hemen civarındaki eski ambarlarını kullanmaya devam etmektedir. Ahşap malzeme meskende ana malzeme olarak terk edilse de, ambar malzemesi olarak tepeden tırnağa ahşap kullanılmaktadır. Umurlar Köyü'nde aktif olarak kullanılan meskenler olan ambarlarda geleneksel yapı ve

geleneksel malzeme olan ağaç, içinde yaşam olan her evde istisnasız gözlemlenebilir. Bu da gösteriyor ki, yöre halkı sağlıklı ve akılcı bulduğu yapı malzemesini geleneksel olsa bile kullanmaya devam etmektedir.

Dam ve samanlıklara gelince; bu köyde izole alan olmasından kaynaklanan bir süreç yaşanmıştır. Köyün ilk zamanlarında hemen yakındaki Umurlar dağına serbest bırakılarak yetiştirilen keçiler hayvancılığın temelini oluştururken; Cumhuriyet'ten sonra çıkartılan orman kanunları sonucu köydeki hayvancılık faaliyetinin yapısı değişmiştir. Daha önce ormana salınan keçi ağırlıklı, küçükbaş hayvancılığın yerini zaman içerisinde büyükbaş hayvancılık almaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak arazide ağıl şeklinde olan hayvan damları yerine, evlerin altına damlar yapılmaya başlanmıştır. Orman olmayan alanda, çoban durularak keçi beslenen birkaç ağıl günümüzde kullanılmaya devam edilmektedir. Ağıl şeklinde olan bu hayvan damlarının rüzgâr alan iki duvarı, taş ve çamur kullanılarak örüldükten sonra diğer yönleri ağaç malzemeyle derme çatma örtüldükten sonra üzeri çalı ve ağaçlarla kapatılarak oluşturulmuştur (Korucu, Abdullah. Kişisel görüşme, 2014).

Köyde büyükbaş hayvancılığa döndükten sonra evlerin altında yapılan dam ve samanlıklarda yapı malzemesi olarak meskenle aynı malzeme kullanılmıştır. Bu malzeme çoğunlukla taştır. Ön yüz ve ara bölmeler ağaç malzemedendir. Arazinin dağlık oluşundan dolayı köyün, ot ve mera yetersizliği vardır. İlk zamanlar, zirai işlerde kullanmak için hemen her evde yapılan hayvancılık faaliyeti, günümüzde ancak birkaç evde yapılmaktadır. Bu yüzden yeni dam ve samanlık inşası pek yoktur. Kış aylarında otlakların karla kaplı olması ve hazır yemin pahalı olmasından dolayı bazı köylülerin büyükbaş hayvanları bakımsızlıktan ölmektedir (Korucu, Abdullah. Kişisel görüşme, 2014). Bu nedenlerden modern yapıda yeni dam ve samanlık inşası yoktur.

5.1.3.8. Ortak Meskenlerde Yapı Malzemesi

Umurlar Köyü'nde mahalle fırınları varlıklarını devam ettirdikleri gibi yoğun şekilde kullanılmaktadırlar. İzole bir alan olması dolayısı ile her zaman ulaşım aracı bulmak mümkün olmamaktadır. Bunun sonucu olarak köyde her zaman satın alma ekmek temin etmek mümkün olmadığından köylüler ekmeklerini kendileri fırınlarda pişirirler. Varlıklarını devam ettiren fırınların dış kısımları, taşlardan örüldükten sonra killi toprakla sıvanmışlardır. Fırının iç zemini tuğla döşelidir. Fırınların önünde genelde ağaç malzemeyle yapılmış kapalı alan bulunur. Fırının üstü beşik çatı formu

ile kapatılırken, Marsilya kiremidi ile üzeri örtülmüştür (Şekil 18). Görüldüğü gibi köy fırınları, ambarlarda olduğu gibi sürekli kullanılan meskenlerdir. Bu nedenle yıllar boyunca varlığını sürdürebilmişlerdir.

Şekil 18. Mahalle Fırını-Umurlar Köyü

Umurlar köyünde meskenlere şebeke suyunun gelmesi ile çeşmeler tükenme noktasına gelmiştir. Ancak köy dışındaki çeşmeler hala aktiftir. Özellikle otlatılmaya çıkarılan hayvanların su ihtiyacını gidermek için kullanılırlar. Köy içinde kurumuş çeşmelerin yapıları da varlıklarını sürdürmektedir. Bu çeşmelerin ana iskeleti kesme taşlardan yapılmıştır. Olukları ilk başlarda ağaç iken, sonraları demir oluk kullanılmaya başlanmıştır. Ahar³ kısmı ilk zamanlar büyük taşların oyularak oluşturulan yalaklar şeklindedir (Şekil 19). Ulaşımın gelişmesi ile izole olma durumu azalan köye, şehir merkezinden çimentonun getirilmesi ile ahalar betondan yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca kesme taş olan çeşme yapıları da çimentolu harçla sıvanmıştır.

Umurlar Köyü'nde çamaşırhane, kapalı bir mekân olarak düzenlenmiş bir yapıdır. Çamaşır yıkamada tüm detayların düşünüldüğü bu yapının duvarları taştandır. İçinde önceleri yontulmuş taştan oluşan yalak ve oluklar mevcuttur (Şekil 20). Duvarlarında, su ısıtmak için kesme taşlardan yapılmış iki-üç tane baca mevcuttur. Ağaç iskelet üzerine kiremit örtterek oluşturulmuş kırma çatılar zamanla

³ Ahar: Hayvanları su içmesi veya içinde bir şeyler yıkamak için çeşmenin önüne yapılan, içinde su biriken taş veya ağaç yalak, çeşme yalağına verilen yöresel ad.

yıpranmıştır. Çatının yıpranan alanları kiremit yerine teneke galvanizden oluşan çatı malzemesi ile tamir edilmiştir (Şekil 20).

Şekil 19. Köy Dışında Bir Çeşme-Umurlar Köyü

Şekil 20. Köy Çamaşırlığı-Umurlar Köyü

Sonuç olarak, köyde mahalle fırınları gibi geleneksel meskenlerin işlevselliğini yitirmemiş birimleri varlığını sürdürmektedir. Bunun yanında şebeke suyu, elektrik, çamaşır-bulaşık makinesi gibi modernleşme unsurlarının köye gelmesi, köyde bulunan çeşme ve çamaşırlıkların artık kullanılmamasına yol açmıştır. Bu durum çeşme ve çamaşırılık meskenlerinin yok olma süreci yaşamsına neden olmuştur. Bu süreçle çeşme ve çamaşırlıkların çevresinde oluşan kültürel yaşam motifleri silinip yok olmaktadır.

5.1.4. Şabanlar Köyünde Yapı Malzemesi

5.1.4.1. Düşey Düzlemler: Duvarlar

Şabanlar Köyü'ndeki meskenlerde kullanılan yapı malzemeleri incelendiğinde geleneksel meskenlerin tamamının taştan yapıldığını görebiliriz. Kâgir (yığma) tarzında yapılan bu meskenler, nispeten yontulmuş büyük taşlarla örülmüştür. Bu meskenlerin köşe taşları köyün hemen yakınında bulunan ve işlenmesi kolay olan kaya kütlelerinden elde edilmektedir. Her ailenin kendine özel bir taş sağladığı ocak dedikleri alan mevcuttur. Bu alandan çekiç ve keskilerle kopartılan irice parçalar çekiç, murç vb. araçlarla iyice düzlenerek meskenin köşelerinde kullanılmıştır (Şekil 21).

**Şekil 21. Taş Duvar ve Hatıllar
Şabanlar Köyü**

**Şekil 22. Ahır ve Samanlık
Şabanlar Köyü**

Şekil 23. Modern ve Geleneksel Meskenlerin Karmaşık Görüntüsü-Şabanlar Köyü

Şekil 24. Geleneksel Malzemeli Eve Modern Malzeme İle Ekleme -Şabanlar Köyü

Köyde yürütülen hayvancılık faaliyetinin farklılaşması, ailelerin genişlemesi sonucunda zamanla iki katlı, çok odalı, sofalı geleneksel bir mesken tipi oluşmuştur. Bu meskenlerin duvarlarındaki taş işçiliği oldukça düzgündür. Düzenli aralıklarla konulan ahşap hatıllar binanın düz olmasını sağlamıştır (Şekil 21). Bu meskenlerin büyük bir bölümünün sıvasızdır. Az sayıda mesken sıvalıdır. Bunlardan bazılarının sadece rüzgâr ve yağmur alan tarafları kısmen sıvanmıştır. Sıva malzemesi olarak kil içine saman karıştırılarak oluşturulan harç kullanılmıştır.

Şabanlar Köyü'ndeki geleneksel meskenlerde dış sofalı tip hâkimdir. Bu sofa, meskenden farklı olarak 10-20 cm enindeki ağaçların binanın ön yüzünü kapatacak şekilde çakılmasıyla oluşmuştur. Bu sofalarda da mahremiyet ön plana çıkmıştır. Tahtalar hafif aralıklı çakılarak dışarıdan gelen kişiler tahta aralıklarından görülürken, içlerinin dışarıdan görülmesi engellenmiştir. Sofanın iç duvarları çoğunlukla taştan, nadiren de ağaçtandır.

Kültürel yayılmanın en önemli araçlarından olan televizyon Şabanlar Köyü'ne elektrikten önce gelmiştir. 1976 yılında kahvehanelere getirilen televizyonlar akü ile çalıştırılmıştır. Elektrik enerjisi köyde 1981 yılında kullanılmaya başlanmıştır. Köy ile diğer merkezler arasındaki ulaşım, 1980 öncesinde çok zordu. Yaklaşık 5 km mesafedeki Kavacık Köyü'ne bile ancak yaya gidilebiliyordu. 1984 yılında bugün kullanılan yolun yapılması ile köyün erişebilirliğini arttırmıştır.

Bu gelişmeler sonucunda Köy, kültürel yayılma ve etkileşimin etkisi ile izole olma özelliğini kısmen kaybetmiştir. Bunun sonucunda 1980 sonrasında köydeki meskenlerde modernleşme süreci hız kazanmıştır. Meskenlerde kullanılan geleneksel yapı malzemelerinin yerini modern yapı malzemeleri almaya başlamıştır. Meskenler, beton kolonlardan oluşan ana taşıyıcıların arasının yığma tuğlayla örülmesi ve üstüne demir bağlanarak beton atılmasıyla oluşan betonarme binalardan oluşmaya başlamıştır. Şabanlar köyünde su basmanı üzerine beton kolon olmadan yığma tuğlayla örülüp üzeri yine betonla örtülen tek katlı, yığma tuğlanın hâkim olduğu binaların yanı sıra 3-4 katlı binaların da göze çarpması, bu köyü Umurlar ve Akbaşlar köylerinden ayırmaktadır. Bu yeni binaların bir kısmı çimento kireç ve kumdan oluşan harçla sıvanırken önemli bir kısmı da sıvasızdır.

Görüldüğü gibi 1980'li yıllara kadar izole bir kırsal yerleşme olan Şabanlar köyü, sonraki dönemde ulaşılabilirliğin artmasıyla hızlı ve karmaşık bir modernleşme süreci geçirmiştir. Bu durum meskenin en çok, göze hitap eden düşey yüzeylerine yansımıştır. Ağaç, taş, tuğla, beton gibi geleneksel malzemelerle modern malzemeler iç içe kullanılmıştır. Hatta bazı meskenlerin yarısı geleneksel yapısını korurken, yapılan eklemeye diğer yarısı modern malzemelerin ön plana çıktığı

karma meskenler haline gelmişlerdir (Şekil 24). Modernleşme sürecinin etkilerinin izole olma durumuyla orantılı olarak yaşanmasından kaynaklanan karmaşık bir kültürel peyzaj ortaya çıkmıştır. Bu karmaşık görüntünün, geleneksel yapıların yok olması, modern yapıların sahaya hâkim olması ile yakın gelecekte sadeleşmesi muhtemeldir.

5.1.4.2. Yatay Düzlemler: Taban ve Tavan Döşemeleri

Şabanlar Köyü'nde karşılaşılan tek kat ve tek odadan oluşan geleneksel konutlarının ilk örneklerinde taban döşemeleri genellikle kayrak taşlardandır. Bu taşlar özel bir itina ile döşenmemiştir. Hatta meskenin gelişi güzel taşlarla döşenmiş zemininin bazı yerleri zamanla tepilmiş topraktır. Örneklerinin çok az kaldığı bu meskenlerde tavan döşemesi bulunmamaktadır. Muhtemeldir ki çatısı toprakken bir tavan döşemesi var olan bu yapının tavanı, kırma çatı yapıldığı zaman bir döşeme yapılmadan bırakılmıştır..

Damın evin altına girmesi ve oda sayısının artması ile oluşan meskenlerde, hayvan damı olarak kullanılan geleneksel meskenlerin zemin kat döşemeleri genellikle kayrak taşlardandır. Toprak döşemeli örneklerle de rastlanmaktadır. Üst katlarda ise taban ve tavan ahşap döşemedir. Burada da betonarme meskenler yapıldıkça taban ve tavanlar beton zemin olarak yapılmıştır.

Sonuç olarak köyün ilk evlerinde, ağaç, toprak ve taş zeminle birlikte ağaç tavan hâkimdir. Sofalı planlarda, zemin kaplaması ahşap olan meskenlerin tavanı da ahşaptandır. Geleneksel meskenlerin yok olmasına karşın köyde sayıları artan modern meskenlerin tabanı ve tavanı betondandır. Tabana durumu iyi olan aileler seramik, karo, parke kaplamalar yaptırırken tabanlar çoğunlukla çıplak beton olarak varlığını sürdürmektedir. Tavanların tamamında beton tavan sıvandıktan sonra kireçlenip bırakılmıştır.

5.1.4.3. Duvar Boşlukları: Kapı ve Pencereler

Şabanlar Köyü'ndeki geleneksel konutlarının kapı ve pencereleri ahşaptandır. En eski yapılar olan tek odalı meskenlerde tek kapı meskenin dış kapısıdır. Bu kapılarda geometrik süslemelere de rastlanır. Camın olmadığı dönemde ağaçtan iki kapaklı tahtalar pencere görevini görmüştür. İki katlı geleneksel evlerde kapı ve pencereler genellikle ahşaptır. 1980'li yılların başından itibaren gerçekleşen kültürel etkileşim ve yayılmanın hız kazanması sonucu olarak,

pencere ve kapı yapı malzemesi değişmeye başlamıştır. Yeni yapılan modern meskenlerin pencereleri çoğunlukla PVC malzemeden çift camlıdır. Meskenlerin iç kapıları ağaçtan, balkon kapıları PVC'den ve dış kapı ise demirdendir.

5.1.4.4. Düşey Sirkülasyon Elemanları: Merdivenler

Şabanlar Köyü'ndeki geleneksel konutlarının merdivenleri ahşaptan yapılmıştır. En eski meskenlerin su basmanı zemin ile aynı seviyede olduğundan, merdiven kullanılmamıştır. Geleneksel meskenlerin bazılarında, "limon merdiven" denilen merdivenler yaygındır. Bu merdivenlerin basamakları, 40–80 cm boy ve 20–25 cm endeki tahtaların 15–20 cm mesafe arayla kalın meşe kütüklerine karşılıklı çakılması ile oluşturulmuştur. Bu basamakların bir tarafı meskene dayanırken diğer tarafına 1 veya 2 tane yuvarlak işlenmemiş ağaç korkuluk çakılmıştır. Geleneksel meskenlerin bazılarında taş merdiven kullanılmaktadır. Yörede yaşanan modernleşme sürecinden Şabanlar Köyü'ndeki merdivenler de nasibini almıştır. Yeni yapılan 3-4 katlı meskenlerde, merdivenler binanın içindedir. Mozaik merdiven olarak adlandırılan bu merdivenler kum, çimento ve mozaik taş malzemeden yapılmıştır. Bu merdivenler, önce binanın dışında kalıplara dökülür ve daha sonra binaya monte edilir. İki katlı yeni meskenlerde ise alt katın girişi zeminle aynı seviyededir. Eşiklik denilen küçük bir çıkıntı ya da betondan yapılan birkaç küçük basamaktan oluşan girişle meskenin içine girilir. Üst katın merdiveni ise kalıplara dökülen betondan yapılmıştır. Bu merdiveni maddi durumu iyi olanlar çini ya da seramik malzemeye kaplamışlardır.

5.1.4.5. Üst Örtüler: Çatılar

Şabanlar Köyü'nün kurulduğu ilk zamanlarında tüm meskenlerin üstü toprak damlıdır. Daha sonraki süreçte toprak damların zahmetli olmasından ve yılan fare gibi ev halkını rahatsız edecek hayvanları barındırmasından dolayı başka çatı formları denenmiştir. Köyde artık örneğine rastlanmayan eski bir çatı formu malzeme olarak farklılık arz etmektedir. Bu çatı formunda ağaçlardan yapılan iskeletin örtü malzemesi olarak, el bıçkısı ile yarılmış çam kütükleri kiremit gibi kullanılmıştır. Oluklu kiremidin kullanılmaya başlamasıyla bu ağaç malzemenin çatı örtüsü olarak kullanımı son bulmuştur (Olçum, M. Ali. Kişisel görüşme 2014).

Geleneksel meskenlere örnek oluşturan en eski iki meskende, tavan döşemesi bulunmamaktadır. Meskenin içinden ahşap çatı iskeleti ve kısmen

kiremitler görünmektedir. Şabanlar Köyü'nde tek odalı meskenlerden sonra gelişen, çift katlı kâgir binalardan oluşan geleneksel konutlarda beşik ve kırma çatı formları ile karşılaşilmektedir. Bu çatılar, çoğunlukla oturtma çatı iskeletine sahiptir. Ana iskelet boyuna uzatılmış, ana bellemeler üzerine enine çatılmış ahşap kirişlerin üzerine çok özenilmeden döşenen ağaç malzemeden oluşur. Örtü malzemesi olarak önceleri alaturka (oluklu) kiremit kullanılmışken, modernleşme sürecine bağlı olarak daha fonksiyonel olan Marsilya tipi kiremit kullanılmaya başlanmıştır. Yeni yapılan meskenlerin tamamında çatı, beton zemin üzerine döşenen, tahtadan iskeletin üzerinin, Marsilya tipi kiremitlerle örtülmesiyle oluşmuştur.

Şabanlar Köyü'nde geleneksel meskenlerin ilk çatıları toprak dam formunda iken, zamanla ağaçtan yapılmış kiremitlerin dama serildiği bir çatı modeli denenmiştir. Sonraki modernleşme sürecinde ulaşımın gelişmesiyle ahşap iskeletli kırma ve beşik çatı formuna geçilmiştir. Bu çatı modelinin üzeri önce oluklu kiremitle, sonra Marsilya kiremidiyle kapatılmıştır. Görüldüğü gibi çatı en çok değişime uğrayan, en çok deneme yanılma yöntemi kullanılan alandır. Çatı meskeni dış etkilere, yağmura, kara, rüzgâra, fırtınaya karşı korumak için yapıldığından, sürekli meskeni daha iyi koruyan yapılmaya çalışılmıştır. Dış etkileri daha az içeriye sızdıranı aramışlardır. Bu nedenle meskenlerin çatısında çok çeşitli malzemelerden oluşan yapı elemanları değişik şekillerde kullanılmıştır. Toprak damdan çatı, ağaç iskeletli çatı, ağaç kiremitli çatı, daha sonrasında oluk kiremitli kırma ve beşik çatı ve sonrasında da çatıyı kapatma malzemesi olarak Marsilya kiremitlerinin kullanılması bu çeşitliliğin göstergesidir.

5.1.4.6. Meskenin İç Unsurlarında Yapı Malzemesi

Şabanlar Köyü'nde meskenin iç unsurlarına bakıldığında, geleneksel meskenlerde duvara gömülü biçimde bulunan yüklük, bacalık, dolap ve yunmalık gibi kısımların duvarları meskenin yapı malzemesi ile aynıdır. Bacalık yapılacağı yere ve şekle uygun yontulmuş taşlarla yapıldıktan sonra killi toprakla sıvanmıştır. Modernleşme süreci ile önce teneke sobalar kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonra yöre halkının “maşinga” dediği fırınlı sobalar kullanılmaya başlayınca oda içindeki bacalar kapatılmıştır. Meskenin yüklük, dolap, yunmalık gibi kısımlarının ön yüzü kapaklardan oluşur. Bu kapaklar ağaç malzemeden yapılmıştır. Çok nadiren duvar dolaplarında cam kapak kullanılmıştır. Yüklüklerin tahta yanlarının yanında orta kısmı perde ile kapatılarak yöredeki diğer yerleşmelerde olduğu gibi oda içerisinde dağınık görüntüden kurtulmaya çalışılmıştır. Modern meskenlerde binanın içinde

bulunan tuvalet, banyo ve mutfak gibi ıslak hacimleri bulunan alanlar ya hiç dokunulmadan kullanılmakta ya da fayans malzeme ile kaplanmaktadır. Yatak odasının ayrı bir bölüm olarak yer alması ve marangoz imalatı ahşap dolapların yatak odası duvarlarına yapılması yüklüklerin sonu olmuştur. Modern meskenlerde yüklük birimi bulunmamaktadır. Görüldüğü üzere modernleşme süreci meskenin iç unsurlarını değiştirirken; kullanılan malzemeyi de değiştirmiştir. Modernleşme süreci ile Şabanlar Köyü'ndeki meskenlerin iç unsurlarının değişime uğradığını ve burada kullanılan geleneksel malzemenin artık kullanılmadığı söylenebilir.

Şabanlar Köyü'nde meskenin iç unsurları olan yüklük, yunmalık, baca ve dolabın kullanıldığı evler olduğu gibi, bu alanları dönüştürüp çeşitli eşya ve gıdaları depolamak için kullanan meskenler de vardır. Modern meskenlerde bu unsurlar bulunmamaktadır.

5.1.4.7. Meskenin Eklentilerinde Yapı Malzemesi

Şabanlar Köyü'nde meskenlere eklenti olarak yapılan ambarların tamamında ağaç kullanılmıştır. Ağaç malzemeden yapılan ambarlar yeni meskenlerde yer almamakla birlikte çoğu modern mesken hemen civarındaki eski ambarlarını kullanmaya devam etmektedir. Dam ve samanlıklarda kullanılan malzeme farklılaşmaktadır. Geleneksel meskenlerde meskenin alt katında bulunan dam ve samanlıkların ana duvarları kille sıvanmış taş duvardır. Ara ve ön bölmeleri ise ağaç malzeme ile yapılmıştır. Meskende modernleşme sürecinde yapılan modern betonarme ve yığma tuğla binalardan dam ve samanlık uzaklaştırılmıştır. Modern meskenlere uzak olan bu yeni damlarda genellikle zemin serme beton, duvarlar yığma tuğla, çatı ahşap iskelet üzerine Marsilya kiremidi örtülmesiyle yapılmıştır. Ahşap malzeme zaman içerisinde yaşanan modernleşme sürecine bağlı olarak Şabanlar Köyü'ndeki meskenlerin ana yapı malzemesi olmaktan çıkmıştır. Ancak ambarlarda yapı malzemesi olarak tepeden tırnağa ahşap kullanılmaktadır.

5.1.4.8. Kırsal Yerleşmenin Ortak Meskenlerinde Yapı Malzemesi

Şabanlar Köyü'nde, köy fırınları inşa edilirken kesme taş, sıvamada kil, tabanında ise kiremit kullanılmıştır. Köyde en son 2001 yılında yapılan köy fırını olmakla birlikte geleneksel fırınlar yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu fırınların yağmur, rüzgâr ve aşırı sıcak gibi iklim elemanlarının aşındırmasına karşı koruyucu

bir kuraklık yapılmıştır. Bu kuraklıklar genellikle ahşap ve ya taş destekli iskelet üzerine oluklu ya da Marsilya kiremidiyle kapatılmıştır.

1970’li yıllarda köy sosyal hayatının merkezi konumunda olan çeşmelerin iskeletini oluşturan yapılarda malzeme olarak kesme taş kullanılmıştır. Şabanlar Köyü’nde meskenlere şebeke suyunun gelmesi ile çeşme ve kuyular artık kullanılmamaktadır. Köyün içinde hemen her sokakta birkaç kurumuş çeşme dikkat çekmektedir. Çamaşırılık binası günümüzde yoktur. Ancak 2000 yılına kadar var olan bir çamaşırılık yıkılmış, geriye aharları ve pınarı kalmıştır (Işık, Abdullah. Kişisel görüşme, 2014). Son dönemde pınarların bazılarının çamaşırılık olarak kullanıldıktan sonra, yöreye şebeke suyunun ve çamaşır makinesinin gelmesiyle çamaşırılık kültürü bu köyde de son bulmuştur.

Şabanlar Köyü’nde ortak yapılardan kullanılan fırınlar modernleşme sürecinden kendini koruyabilmiştir. Kullanılmayan sokak çeşmeleri, bir değişim yaşamamasına rağmen kurumuş vaziyette genellikle meskenlerin duvarının içinde kalmış bir durumdadır.

5.1.5. Akbaşlar Köyünde Yapı Malzemesi

5.1.5.1. Düşey Düzlemler: Duvarlar

Akbaşlar Köyü’ndeki geleneksel meskenlerin ilk önce yapılanları genellikle iki katlıdır ve yığma taş duvarlı olarak yapılmıştır. Taş duvarların arasına ahşap hatıllar konularak duvarın sağlamlığı artırılmıştır. Dış duvarlar genellikle moloz taştan yapılmıştır. Ara duvarlar ve güneye bakan ön duvarlarda ise taş malzeme ile ahşap malzeme karışık kullanılmıştır. Sofa kısmının duvarları genellikle aralıklı bir şekilde çakılmış tahtalardan oluşmaktadır.

1950–1990 yılları arasında yapılan meskenlerin duvarları da taşrandır. Fakat saman katılmış çamur ile sıvalıdır. 1990’lı yıllarda ise yapılarda çimento ve kum malzemesi kullanımı artmıştır. Bu malzemeler beton olarak kullanıldığı gibi harç yapılarak yığma malzemenin birbirine tutturulmasında ya da sıva yapımında kullanılmıştır.

İki katlı meskenlerde zemin katın duvarları ahşap hatıllı moloz taştan yapılmıştır. Bu taşlar genellikle yakın çevreden elde edilen taşlardır. Taş duvarların arasında sistemi bütünleyen ahşap hatıllar bulunmaktadır. Zemin katta bulunan taş duvarların üst katlarda da devam ettiği gözlenmektedir. İkinci katların duvarları taş,

tuğla ve kerpiç kullanımıyla oluşan yığma duvarlardan oluşur. Ancak, Akbaşlar Köyü meskenlerinin büyük bölümü, çimentolu harç ile sıvalıdır.

Akbaşlar Köyü'nde 1995'te Kel Hasan mevkiine doğru yeni yerleşim alanı oluşturmak üzere parselleme yapılmış, 2005'te yeni parselleme çalışması ile meskenler "Uluyol" denilen Dursunbey-Balıkesir karayoluna yaklaşmıştır. Bu yeni binaların tek katlı olanlarında 1-2 m yükseklikte yığma taş duvar üzerine betonarme su basmanı bulunur. Su basmanı üzerine yığma tuğla ile iskeletsiz ve direksiz duvarlar örülür. Bu duvarların üzerinde oluşturulan kalıplar, üzerine beton dökülerek tavan kapatılır. İki katlı binalarda ise moloz taştan 10-20 cm bir düzleme yapıldıktan sonra betonarme iskelet üzerine mesken inşa edilir. Bu meskende birinci kat genelde iki bölme halinde ön duvarları örülmeden açık bırakılır. Üst katta gene beton iskeletin araları yığma tuğla ile örülür. Bu yeni yapıların büyük bir bölümü sıvalı meskenlerdir.

Görüldüğü gibi ulaşılabilirliğin artması, modernleşme sürecini hızlandırmıştır. Ulaşım imkânlarının iyi olduğu ana yol kenarında geleneksel yapıdan uzaklaşmıştır. Tuğla, çimento, demir, cam gibi modern malzemelerin hakim olduğu yeni bir yerleşme oluşmuştur.

5.1.5.2. Yatay Düzlemler: Taban ve Tavan Döşemeleri

Akbaşlar Köyü'ndeki geleneksel konutlarının zemin döşemeleri ve tavan döşemeleri genellikle ağaç malzemedendir. 1980 yılından sonra yapılan meskenlerin banyo, mutfak gibi ıslak hacimlerinin taban zemininde ve duvarlarında fayans kullanılmıştır. Tavan kısımları ise betonun sıvanması ve üzerine kireç sürülmesiyle oluşturulmuştur. 1990'dan sonra yapılan meskenlerde zemin betondandır; bazen fayansla kaplanmıştır. Ancak "Uluyol"a doğru yayılan yeni meskenlerde zeminin laminant parke ile kaplandığı meskenler de bulunmaktadır.

5.1.5.3. Duvar Boşlukları: Kapı ve Pencereler

Yörede 1980'li yılların başında gözlenen modernleşme sürecine dayalı değişimler pencere ve kapıya da yansımıştır. Akbaşlar Köyü'ndeki geleneksel konutlarının kapı ve pencerelerinde genellikle ahşap kullanılmıştır. Ahşap malzemelerde işçilik çok azdır ve sadedir. Günümüzde ise, eski meskenlerin ahşap

pencereleri sökülüp yerine PVC malzemeden pencereler taktırılmıştır. Karayoluna doğru yeni yapılan modern meskenlerde pencerelerin tamamı PVC'dendir.

5.1.5.4. Düşey Sirkülasyon Elemanları: Merdivenler

Akbaşlar Köyü'ndeki geleneksel konutlarda merdiven malzemesi olarak çoğunlukla taş kullanılmıştır. Köy civarından temin edilen yaklaşık 50x75cm boyutundaki, dikdörtgen şeklindeki yassı taşlar, biraz sırlandıktan sonra merdivenin basamaklarını oluşturmuştur. Bu basamaklar altları daha küçük, kayrak taş taşlarla örüldükten sonra bunların üzerine oturtulmuştur. Çok az miktarda da olsa ahşap merdivenler de mevcuttur. Ahşap malzemeli merdivenin az görülmesinin nedeni, modernleşme sürecinin erken başlaması ve ahşap merdivenlerin bir bölümünün taş ya da beton merdivene dönüştürülmesidir.

Günümüze doğru gelindiğinde, betonarme meskenlerde merdivenlerin, çakılan kalıplara kum çimento karışımı ile oluşturulan beton malzeme dökülerek yapıldığı görülmektedir. Yeni mahallede ki bazı meskenlerde, mozaik ve beton karışımı, merdivenin malzemesini oluşturmuştur. Bu malzemenin kalıplara dökülmesiyle oluşturulan basamakların daha sonra birleştirilmesiyle merdiven oluşturulmaktadır. Depremlere dayanıksız olduğu görüşü hâkim olunca bu merdiven malzemesi ve tipi artık tercih edilmemektedir (Bük, Niyazi. Kişisel görüşme, 2014).

5.1.5.5. Üst Örtüler: Çatılar

Akbaşlar Köyü'ndeki geleneksel evlerin çatıları başlangıçta, Umurlar ve Şabanlar köylerinde olduğu gibi topraktan yapılmıştır. Köydeki eski mahallede, halen içinde yaşayanların olduğu toprak damlı bir mesken mevcuttur. Bu meskenin damının, bir köşesi toprağın ağırlığına dayanamayarak çökmüştür (Şekil 25). Toprağın çok kalın bir ağaç iskelet üzerine serilmesine rağmen böyle bir çökme yaşanması, bu dam türünün çökme riski olduğunun ispatıdır.

Akbaşlar Köyü'nde, toprak damlardaki sorunlardan birisi de çatı aralarına yuva yapan fareler ve onları yakalamaya gelen yılanlardır. Bu durum kullanılan malzemeyi etkilemiştir. Çatı iskeletinde, yüzeyinin sert ve pürüzlü olması nedeniyle farelerin ve yılanların çok gezinemediği ardıc ağacı kullanılmıştır (Bozçam, Hasan. Kişisel görüşme, 2014). Bütün bu olumsuzluklardan olsa gerek modernleşme süreci Akbaşlar Köyü'ndeki tüm çatılarda değişime yol açmıştır. Zaman içerisinde toprak

damın yerini ahşap iskeletli ve kiremit örtülü çatılar almıştır. Bunun sonucunda toprak damlı meskenler köyde yok denebilecek kadar azalmıştır.

Şekil 25. Bir Kısım Çökmüş Toprak Dam-Akbaşlar Köyü

Şekil 26. Baca-Akbaşlar Köyü

Şekil 27.Yüklük-Akbaşlar Köyü

Akbaşlar Köyü'nde 1940'larda oluklu kiremitler, Balıkesir merkezden kağnılarla taşınarak getirilmeye başlanmıştır. Çatılar toprak damdan oturtma çatı şekline dönüşmüşlerdir. Çalışma sahasında, oturtma çatılarda beşik ve kırma olmak üzere iki çatı tipi yaygın olarak gözlemlenirken Akbaşlar Köyü'nde bunlardan kırma çatı formu hâkimdir. Akbaşlar köyünde 1950'lerde çatı örtüsü olarak oluklu kiremit yerine Marsilya kiremit tipi kullanılmaya başlanmıştır. Bu tip kiremit önceleri Eskişehir'den, daha sonra ise Kütahya'dan demiryolu ile Dursunbey'e; buradan karayolu ile Akbaşlar Köyü'ne getirilmiştir. Yeni yapılan ve onarılan meskenlerde Marsilya tipi kiremit hâkim duruma geçmiştir.

Akbaşlar Köyü'nde eski mahalle denilen alandaki meskenlerin büyük bölümü geleneksel dokudur. Umurlar Köyü ile Şabanlar Köyü'ndeki modernleşme sürecinin benzeri burada da yaşanmıştır. Akbaşlar Köyü'nün anayol kenarında bulunan yeni mahalle denilen alanında ise meskenlerin hepsi modern mesken olarak tabir edilebilecek meskenlerdir. Hepsinde kırma çatı formu hâkimdir. Bu formda meskenin üzerini kapatan beton zemin üzerine çatı ustaları tarafından ahşap iskelet yapılmıştır. Bu iskeletteki ahşap malzemeler işlenmiş, standart kalas ve tahtalardır. Bu yapıların tamamında ahşap iskeletin üzeri Marsilya kiremidi ile örtülmüştür.

5.1.5.6. Meskenin İç Unsurlarında Kullanılan Yapı Malzemesi

Akbaşlar köyünde bacalık, yüklük, duvar dolabı, yunmalık; eski mahalle denilen köy yerleşmesinde bulunan meskenlerde varlıklarını koruyabilmiştir. Meskenlerin çok az bir bölümünde bu iç unsurlar kullanılırken çoğunda kapatma ya da dönüştürme yapılmıştır.

Misafir olduğumuz köy imamı, bacayı perde ile kapatarak malzeme depolamakta kullanmıştır (Şekil 26). Yüklüğü ise konserve gıdalarını depolamak için kullanmaya devam etmiştir (Şekil 27). Yeni Mahalle denilen anayol kenarındaki yeni meskenlerde baca, yüklük, yunmalık ve duvarlardaki dolaplar tamamen ortadan kalkmıştır. Isınmak için soba kullanılan bu meskenlerde, pişirme işlemleri için gazlı tüp kullanılmaktadır. Yorgan, döşek, yastık, vb.nin konulduğu yüklük işlevini yatak odasına yapılan dolaplar üstlenmiştir. Duvar dolabı yerine mutfak tezgâhlarının altına ve üstüne yapılan marangoz işi ahşap dolaplar kullanılmıştır. Yunmalık eski yerleşmelerde de ortadan kalkmıştır. Evlere şebeke suyunun gelmesi ile hem eski meskenlerde hem yeni meskenlerde müstakil banyolar yapılmıştır.

Akbaşlar Köyü'nde geleneksel meskenlerde baca, yüklük, yunmalık ve dolap gibi meskenin iç unsurları kısmen varlıklarını koruyabilmişlerdir. Ancak büyük bölümü kapatma ve ya dönüştürme yapılarak meskenden silinmiştir. Yeni Mahalle'de yapılan modern meskenlerde geleneksel yapının iç unsurlarının izleri tamamen silinmiştir.

5.1.5.7. Meskenin Eklentilerinde Yapı Malzemesi

Akbaşlar Köyü'ndeki ambarlar, şekil olarak farklılıklar göstermekle beraber malzeme bakımından diğer köylerle benzerlik gösterir. Ambarın ana yapısının tüm malzemesi ahşaptır. Ambarların üzeri genelde ahşap iskeletli beşik çatılarla kapatılmıştır. Çatı örtüsü olarak tamamında Marsilya kiremidi hâkimdir. Ana meskende oluklu kiremit bile olsa ambar Marsilya kiremidi ile kapatılmıştır. Bunun sebebi ambarların dolayısıyla kışlık gıdaların dış etkenlere karşı korunmak istenmesidir.

Akbaşlar Köyü'nde eski mahallede dam ve samanlıklar meskenlerin alt katlarındadır. Nadiren de olsa meskenden ayrılan dam, meskenin hemen bitişiğindedir. Alt katta ise meskenle aynı malzemenin kullanıldığı bu damların mesken dışına çıkarları, genelde tuğla ile örülerek yapılmıştır.

Yeni mahallede meskenlerin bir bölümünün damı yoktur. Damı olan meskenlerde de damla mesken arasındaki mesafe açılmıştır. Beton su basmanı üzerine yığma tuğla örülerek yapılan bu yeni damlarda genelde tavan yoktur. Bu damların tamamına yakını beşik çatı formatındadır ve çatı iskeleti direk duvarların üzerine oturtulmuştur. İskelet üzeri çok özenilmeden tahta ile kapatıldıktan sonra Marsilya kiremidi döşenmiştir.

5.1.5.8. Kırsal Yerleşmenin Ortak Meskenlerinde Yapı Malzemesi

Akbaşlar Köyü'ndeki fırınlar, çalışma sahasındaki diğer yerleşmedeki fırınlara nazaran daha büyük ve daha çok özenilerek inşa edilmiştir. Ana yapı malzemesi taştır. Köşe taşları sert olmalarına rağmen sırlanmıştır. Ön yüze bakan kısmı düzlenmiş, büyük bloklar halindeki taşlardan geometrik desende oluşturulmuştur. Yine bu blok taşlardan yapılan ve fırının kapısının iki tarafına asimetrik olarak işlenen nişler mevcuttur. Gerek taşlarla simetrik olarak örülmüş ön cephe, gerekse tüm fırında göze çarpan simetri fırının gelişigüzel yapılmadığını; planlanarak ve taş işçiliği kullanılarak yapıldığını göstermektedir. Bu fırın yapısı çok basit gibi

görünmesine rağmen doğanın insana sunduğu malzemenin yöreden yöreye farklı işlenişlerle meskenlere aktarıldığının bir örneğidir.

Şekil 28. Modern Yapı Malzemeleri ve Mesken-Akbaşlar Köyü

Şekil 29. Fırın-Akbaşlar Köyü

Fırınlaraın zeri aynı ambarlardaki gibi ahşap iskeletli beşik çatılarla kapatılmıştır. Çatı rts olarak tamamında Marsilya kiremidi hâkimdir. Fırın küçük bir mesken olmasına rağmen kalın ağaçlardan gl bir çatı sistemi oluşturulmuştur (Şekil 29). Bunun nedeni hem ekmek yapan insanları güneşten, yağmurdan, rüzgârdan korumak; hem de fırının genel ısısını korumaktır.

Akbaşlar Köyü’nde pınar denilen köy çeşmeleri niteliğinde akar vaziyette çeşme yoktur. Bunun nedeni köyde şebeke suyunun mevcut olmasıdır. Köydeki eski mahallede bulunan akmayan çeşmelerin yapılarının çoğu yıkılmıştır. Yeni mahalle kısmında ise şebeke suyunun akıtıldığı musluklu, şehirdekilere benzer mahalle çeşmeleri yapılmıştır.

Çalışma alanındaki geleneksel meskenlerde yaşanan modernleşme sürecinden en çok değışime uğrayan unsur, meskende kullanılan yapı malzemesi olmuştur. Meskenin bileşenlerini oluşturan düşey düzlemler, yatay düzlemler, duvar boşlukları, merdivenler ve çatılar inşa edilirken ilk zamanlarda taş, toprak, ağaç gibi malzemeler kullanılmıştır. Modernleşme süreci ile birlikte çimento, kum, kireç, tuğla, sac, demir gibi malzemeler kullanılmaya başlanmıştır.

Malzemedeki bu değışim, çalışma alanındaki diğer yerleşmelere nispeten izole bir alanda bulunan Umurlar Köyü’nde sınırlı kalmıştır. Köyde hâlâ geleneksel malzemelerden oluşan meskenlerin hâkim olduğu bir peyzaj vardır. Akbaşlar Köyü’nde bu durum tersine dönmüştür. “Eski Mahalle” denilen köyün eski yerleşmesinde dahi geleneksel malzemenin hâkim olduğu meskenler seyrek. “Yeni Mahalle” diye anılan ve anayol kenarı ise erişilebilirliğin st seviyede olmasından dolayı modernleşme sürecinden en fazla etkilenen alandır. Eski mahalleden, olduğu gibi taşınan üç beş tane ağaç malzemedan yapılmış ambarı saymazsak, geleneksel yapı malzemesi yoktur, denilebilir.

Şabanlar Köyü, izole kırsal alanda bulunan Umurlar ile erişilebilirliğin nispeten st düzey olduğu Akbaşlar Köyü’nün arasındadır. Bu durum meskenlerde kullanılan yapı malzemesine de yansımıştır. Zaman içerisinde yıpranmış geleneksel meskenlerin, yıpranan kısmının modern tarzda ve modern malzemelerle onarılıp tamamlanmış olduğu meskenlere sıkça rastlanır. Bakıldığında geleneksel ve modern yapı malzemelerinden oluşan meskenler karmaşık ve iç içe geçmiştir. Bu durum karmaşık bir peyzaj görüntüsü ortaya koymaktadır (Şekil 23).

Çalışma alanında izole alanı temsil eden Umurlar Köyü’nde iç unsurlar ve geleneksel malzeme kullanımı varlığını büyük ölçüde devam ettirirken. Şabanlar’da bu geleneksel meskenin iç unsurları ve bunlarda geleneksel malzeme kullanımı büyük oranda azalmıştır. Akbaşlar Köyü’nde ise meskenin iç unsurlarından bazıları modernleşme sürecinde değışime uğramış, bazıları ihtiyaç kalmadığından

kapatılmış, bazıları da dönüşmüştür. Köyde hâkim görüntüde olan modern meskenlerde geleneksel meskenin iç unsurları ve geleneksel malzeme kullanımı kendine yer bulamamıştır.

Meskenin eklentilerinden ambarlarda kullanılan yapı malzemesi, üç köyde de zaman içerisinde değişmemiş, hep aynı kalmıştır. Umurlar'da damlar genelde evlerin altında olduğu için evdeki malzemenin aynısı kullanılmıştır. Şabanlar'da modernleşme süreci ile birlikte damların bazıları evden biraz uzağa yapılmıştır. Beton zemin üzerine tuğla duvarlar örülerek yapılan damın, çatısı beşik çatı tarzında olup Marsilya kiremitleriyle kapatılmıştır. Akbaşlar Köyü'nde yeni yapılan tüm dam ve samanlıklar binadan ayrıdır. Modernleşme sürecinde yapılan damlar malzeme bakımından benzerlik gösterir.

Kırsal yerleşmenin ortak meskenlerinde fırınlar, üç yerleşmede de gerek yapı malzemesi olarak gerekse kullanma olarak eski zamanlarındaki durumlarından çok farklı değildirler. Çeşmelere gelince, şebeke suyu kullanılan meskenler de olmasına rağmen, Umurlar'da nadir de olsa taştan yapılmış, suyu kaynaktan gelen, geleneksel köy çeşmeleri vardır. Şabanlar'da taş malzemeli bu çeşmeler varlıklarını korusalar da artık suları akmamaktadır. Akbaşlar'da ise eski çeşmeler artık yok olmuştur. Beton kalıpları kullanılarak yapılan şebeke suyu ile beslenen birkaç tane yeni çeşme mevcuttur. Umurlarda birkaç yıl öncesine kadar kullanılan, taş duvarlar üzerine ağaç iskeleti olan, sac ve kiremit ile kapatılmış beşik çatılı çamaşırlık binası hala mevcuttur. Şabanlar'da taştan pınarları bulunan, binasının yıkılıp yok olduğu çamaşır yıkama yeri vardır. Akbaşlar'da ise çamaşırlıklar çoktan yok olup gitmiştir.

Türkiye'de kırsal yerleşmeler ve kırsal meskenlerle ilgili yapılan coğrafi çalışmaların büyük bölümünde, konutlarla ilgili bilgi verilirken konutun yapımında kullanılan malzeme türleri ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Yapı malzemesi ile fiziki çevre arasında bağlantı kurulmuştur. Bu çalışmalar, yakın fiziki çevre hangi imkanları insana sunuyorsa insanların o malzemeyi kullandığını ve dolayısıyla fiziki çevrenin meskeni şekillendirdiğini vurgulaması açısından determinist bir yaklaşım sergilerler. Hâlbuki fiziki çevre meskenin ana şekillendiricisi olamaz. Fiziki çevre insana çeşitli olanaklar sunar. İnsanların oluşturduğu peyzajın bir ögesi olan kırsal meskenler oluşturulurken, fiziki çevrenin sunduğu birçok yapı malzemesi seçeneklerinden, kültürünün yönlendirmesiyle tercihte bulunurlar. Çalışma sahasındaki meskenlerde taş, toprak ve ahşap temel yapı malzemeleridir.

Çalışma sahasında, meskenlerde kullanılan yapı malzemesinin tek ya da ana belirleyicisi, fiziki çevrenin sunduğu imkânlar değildir. Eğer böyle olsaydı, çevrenin büyük bir bölümünün ormanlarla kaplı olduğu sahada meskenlerin ana yapı malzemesinin her zaman ahşap olması gerekirdi. Hâlbuki alandaki geleneksel

meskenlerde ahşap belli oranlarda kullanılmış olmasına rağmen, taşıyıcı sistem genellikle taş, kerpiç veya tuğladır.

Geleneksel yada modern ayrımı gözetmeksizin, meskenlerde kullanılan aynı tarzdaki malzemelerle bile çok farklı şekillerde karşılaşılır. Bu durum taş ya da ağaca şekil veren, perde arkasındaki başrol oyuncusunun kültür olduğunun da kanıtı niteliğindedir. Çalışma sahasında, taşın işlenme şekli ya da hiç işlenmeden dahi kullanılma tarzı mekânsal olarak değişim göstermektedir. Ağacı hiç işlemeden koyanlar olduğu gibi değişik figürler oluşturarak kullananlar yaygındır. Malzeme kullanımındaki adım başı karşılaşılan bu değişimler de gösteriyor ki; Meskenin yapı malzemesini belirleyen ve şekil veren pek çok unsur olmasına rağmen belirleyici ana faktör insan ve kültürüdür.

5.2. Mesken Planlarında Değişim

5.2.1. Geleneksel Türk Evi Planı

Kırsal alanlardaki geleneksel meskenlerde zaman içerisinde yaşanan değişimin bir boyutu da plan yapısında yaşanan değişimdir. Modernleşme adına ortaya çıkan değişimler yüzlerce yıllık bir sürecin ve geçirilen çeşitli aşamaların sonucudur. Orta Asya'dan Anadolu'ya taşınan göçebe kültürünün çadır evi, yüzyıllar süren kültürel etkileşimin ve değişimin sonucu geleneksel Türk evinin şekillenmesinde temel oluşturmuştur. Konargöçer Türklerin yerleşik hayata geçmesi ile göçebe çadırı önce tek odalı ev, daha sonra sofanın eklenmesiyle ve odaların eklenmesiyle sofalı eve dönüşmüştür (Köse, 2005).

Geleneksel Türk Evi plan tipleri ile ilgili yapılan sınıflandırmalar, Türk evlerinin plan çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Eldem (1955), plan tipleri itibarıyla:

1. Sofasız plan tipi
2. Dış sofalı plan tipi
3. İç sofalı plan tipi
4. Orta sofalı plan tipi.

Olmak üzere dört kategoride değerlendirmiştir dış sofalı, iç sofalı ve orta sofalı plan tipleri de kendi içlerinde gruplara ayrılır:

5.2.1.1. Sofasız Plan Tipleri

Türk Evinin en ilkel durumudur. Odaların birbirleri ile ilişkileri yoktur. Her odaya dışarıdan girilir. Bu plan türünde genellikle bahçe kapısı ve bahçe duvarları ile korunan iç avlulu, ön veya yan bahçeli evler söz konusudur.

5.2.1.2. Dış Sofalı Plan Tipleri

Türk evinin ikinci plan türüdür. Sofa yan yana, uzunlamasına sıralı odaların avlu tarafında yani önünde yer alır. Sofa, odalar arasındaki ilişkileri sağlayan bir geçiş alanıdır. Tüm meskenin ortak mekânıdır. Anadolu'nun kırsal kesiminde, avlulu ve bahçeli evlerde pek çok uygulama alanı bulmuştur. Sofa, meskene ilk girişin yapıldığı alandır.

5.2.1.3. İç Sofalı Plan Tipleri

Geleneksel Türk evinin en yaygın olanıdır. Sofa odalar arasına alınarak halk arasında “karnıyarık” diye adlandırılan bir plan tipi ortaya çıkmıştır. Dış sofalı eve nazaran daha muhafazalı olması nedeniyle Anadolu ve Rumeli'nin her bölgesinde karşılaşılır. Özellikle sıkışık yerleşmelerde, kasaba ve şehirlerde tercih edilmiştir. Dış sofalı evlere nazaran daha fazla odayı içermesi, daha ekonomik olması bu tercihin ana nedenleridir.

Bu türde sofanın açık alanı, ya güneşli, manzaralı yöne veya sokağa yönlendirilmiştir. Merdivenin durumuna göre, sofanın bir veya her iki ucunda köşk, sekil gibi isimlerle anılan özel mekânlar yer almıştır. Burada genellikle bir sedir konularak veya biraz yükseltildikten sonra, sofadan parmaklıklarla ayrılarak biçimlendirilmiş bir geniş oturma köşesi oluşturulur. Bu köşe misafir ağırlamakta kullanılır.

5.2.1.4 Orta Sofalı Plan Tipleri

Bu tip, diğerlerine nazaran daha geç uygulanmaya başlanmıştır. Sofanın ortaya alınması ile ev planları daha çok kare veya kareye yakın dikdörtgenler haline dönüşmüştür. Binanın dört köşesine dört oda yerleştirilmiş, oda aralarına da merdiven, eyvan, hale, kiler, mutfak gibi servis mekânları getirilmiştir. Sofa önceleri

dört köşe iken, zamanla köşeler pahlandırılmış, sekizgen, çokgen, oval veya eliptik şekiller oluşmuştur.

5.2.2. Türk Evi Planında Ana Unsurlar

5.2.2.1. Oda

Oda yaşamla ilgili, oturma, dinlenme, yemek hazırlama, yemek yeme, ısınma, yatma gibi tüm eylemleri karşılayabilecek donatıya sahiptir. Odalar genellikle kare veya kareye yakın dikdörtgen şeklindedir. Binanın arsaya oturduğu hangi şartlarda olursa olsun üst kat odalarda çıkıntılarla oda iç mekânının düzgünleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Türk evinde oda, atalarının yaşadığı çadıra eşdeğerdir. Çadır nasıl tüm eylemleri karşılayan bir birim ise, oda da yaşamla ilgili bütün eylemleri yerine getiren bir bütündür (Köse, 2005:178; Yalın, 1993:26, 254).

5.2.2.2. Sofa

Sofa, odalar arası ortak bir mekândır. Türk evinin en karakteristik öğelerinden biridir. Bütün oda kapıları sofaya açılır. Sofanın kenarda, arada ve ortada yer almasına göre değişik plan tipleri çıkmıştır.

Sofalar bir sirkülasyon alanı olmakla birlikte aynı zamanda bir oturma ve toplanma alanıdır. Sofa değişik yörelerde sergah, sergi, sayvan, çardak, divanhane gibi isimler alır (Köse, 2005).

5.2.3. Türk Evi Planında İkinci Derece Unsurlar

5.2.3.1. Islak Hacimler (Mutfak, Banyo, Hela)

Geleneksel Türk evinde temiz ve pis su ile ilgili mutfak, hela, el yüz yıkama yeri, yıkanma yeri gibi hacimler tasarımda önemli birer sorun olmuşlardır. Çağdaş tesisat malzemelerinin (boru, vana, musluk) ve şehir içme suyu şebekesinin bulunmadığı dönemlerde ıslak hacimlere su getirmek, özellikle üst katlara çıkarmak mümkün olamamıştır. Evin kendisine ait çeşmesi, kuyusu, sarnıcı varsa bu kaynaklardan taşıma suretiyle su kullanımı söz konusu olmuştur. Evde, gündelik suyun depolanması için, elle taşınabilen büyük bakır kovalar ve toprak

testiler kullanılmıştır. Evlerin pis su giderleri ya sağlıksız pis su çukurlarına, ya yakındaki bir dereye akıtılmıştır (turkcebilgi, 2014).

5.2.3.2. Merdivenler

Merdivenler dış sofalı eski tiplerde tamamen dışarıda ve sofaya paralel bir konumdadır. Tek kollu ve genellikle sahanlık yoktur. Bu tipte merdiven sofa içine alındığında, eğer ara kat varsa bir sahanlık yapılarak odaya giriş sağlanır. Eğer ara kat yoksa merdivenler tek kolludur. Sofa içindeki yerleri de rastgeledir (turkcebilgi, 2014).

Merdivenlerin oda sıraları arasına alınması hali, orta ve iç sofalı tiplerde daha çok görülür. O zaman plan şemasında merdiven de önemli bir rol oynamaya başlar. Hatta öyle ki 19. yy. evlerinde merdiven biçimi, çevre galerileri, korkuluk ve basamakları ile merdivenler evin ziyneti haline gelirler (turkcebilgi, 2014).

5.2.3.3. Ahır, Samanlık, Ambar

Birçok evlerde ahır, samanlık ve ambar ayrı bir yapı olarak inşa edilmişse de birçoğunda evin zemin katında yer almışlardır. Özellikle köylerde ve kasabalarda yaşayanlar için büyük baş hayvanlar çok önemli olduğundan, onların bakımı, beslenmesi ve korunmasını sağlayan ahır ve samanlık evin ayrılmaz bir parçası olmuştur (turkcebilgi, 2014).

Görüldüğü gibi geleneksel Türk evinin plan tipleri ele alınırken sofa, odadan sonra ortaya çıkmasına rağmen başrodedir. Oda ve iç unsurları yardımcı rolde kalmıştır. Her ne kadar sofa ve odanın tipolojiyi belirlediği görülse de, mutfak, banyo tuvalet, ahır, samanlık gibi ikinci derce unsurlar da planı oluşturan önemli unsurlardır.

Geleneksel meskenin yeni ortaya çıkan ihtiyaçlara cevap verememesi, gerek aile yapısındaki değişimler, gerekse alanın ulaşılabilirliği, kırsal alanlardaki sosyal ve kültürel değişimler, planlardaki değişimlerin ana nedenleri arasında sayılabilir. Çalışma sahasında mesken planlarındaki bu değişimin boyutlarını ortaya koymak için plan şemaları çizilmiştir. Bu şemalar geleneksel meskenlerden başlayıp günümüze doğru gelişen planlar şeklinde köy köy şemalaştırılmıştır.

Unutulmamalıdır ki her meskenin kendini diğer meskenlerden farklı kılan küçük nüans özellikleri vardır. Nihayetinde mesken her ne kadar kültürün ürünü olsa

da, anlık ihtiyaçlara da cevap vermesi gerekir. O nedenle meskenin planında küçük küçük olsa da spontane değişiklikler srekli olarak yapılmaktadır.

Çalışmada meskenlerin genel plan özelliklerindeki değişimin yanı sıra izole olma durumu, daha fazla olan alandan daha az alana doğru mesken planlarındaki değişim de incelenmiştir. Umurlar Köyü'nden başlamak üzere, şabanlar Köyü ve Akbaşlar Köyü'n kapsayacak şekilde köy köy ele alınmıştır. Böylece yerleşmelerin izole olma durumlarının plandaki değişime etkisi ölçülmüştür.

5.2.4. Umurlar Köyünde Mesken Planlarında Değişim

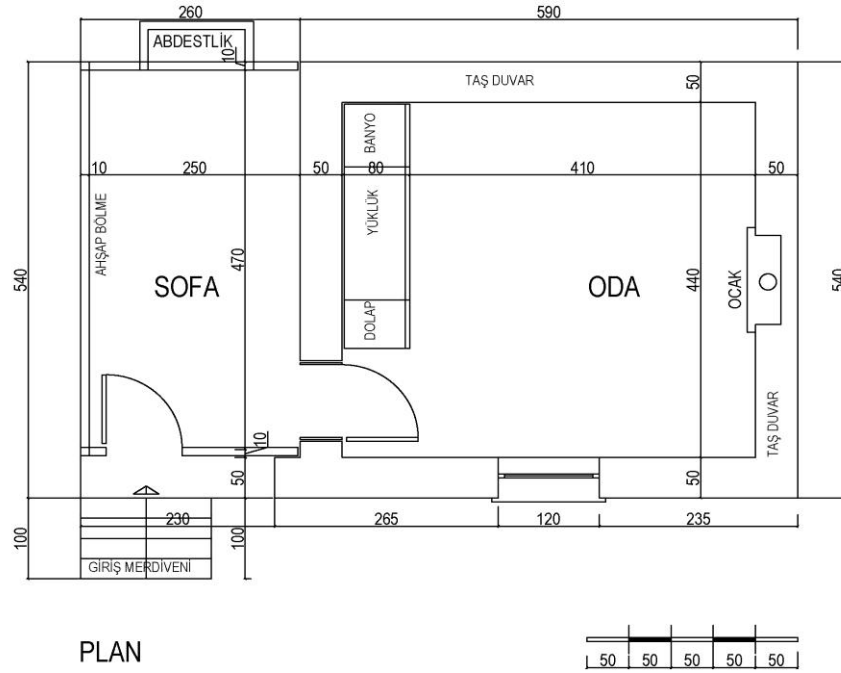
Umurlar Köyü'nde dört ana plan tipi hâkimdir. Sofasız tek odalı plan, sofalı tek odalı plan, sofalı çift katlı plan, betonarme plan, bu plan tiplerini oluşturur.

5.2.4.1. Sofasız Tek Odalı Plan Tipi

Umurlar Köyü'ndeki en eski ve artık kullanılmayan geleneksel mesken tipi, tek odalı ve sofasız evlerdir. Bu plan tipine uyan meskenler incelendiğinde meskeni oluşturan unsurların yerleşiminde farklılıklar olmakla birlikte hepsinin benzer plan tipinde olduğu görülür. Meskenin dış dünyaya açılan gözleri olarak çok geniş olmayan kapı ve küçük bir veya iki tane tahta kapaklı pencere mevcuttur. Bu kapı ve pencerelerin küçük olmasının nedeni, eskide dönemlerde yaşanan eşkıyalık faaliyetleri ve savaşlardır. Kapının karşı duvarında bacalık vardır. Yangın ihtimalinden dolayı bu duvarın geri kalan kısmı boştur. Diğer cam ve kapı olmayan duvarda yüklük dolap ve banyo mevcuttur. Bu meskenlerde gerçekten de çadırı andıran bir i yapılanma çok belirgin olarak dikkat çekmektedir.

5.2.4.2. Sofalı Tek Odalı Plan Tipi

Sofasız plandan sofalı plana geçişte genelde çift katlı örneklerle rastlasak da Umurlar Köyü'nde tek katlı mesken rneği de mevcuttur. Dış sofalı mesken tipine örnek olarak gösterilebilecek bu meskenlerde, hemen girişteki gündelik işlerin yapıldığı alan tahta ile çakılmış, kapatılmış ve küçük bir sofa haline getirilmiştir (şekil 30).

Şekil 30. Sofalı Tek Katlı Geleneksel Mesken Planı-Umurlar Köyü, Hüseyin Kaya'nın Evi.

Çok yaygın olmayan bu plan tipinde, yaşlıların oturduğu iki tane kullanılan mesken varlığını koruyabilmiştir. Buradan anlaşılıyor ki hangi plan tipinde olursa olsun geleneksel meskenlerin yaşayabilmesi için, içinde yaşayanı olması gerekiyor. Bu meskenin iç planı sofasız tek odalı planla hemen hemen aynı tiptedir.

5.2.4.3. Sofalı Çift Katlı Plan Tipi

Umurlar Köyü'ndeki geleneksel meskenler çoğunlukla iki katlı ve sofalı yapılardır. Tamamı sofalı olan bu meskenlerde alt kat fazla yüksek olmayıp hayvan damı olarak kullanılmaktadır. Genelde taştan, bazı meskenlerde de ahşaptan 7-8 basamaklı merdivenlerden ulaşılan sofalar günlük yaşamda işlerin görüldüğü alan haline almıştır. Bu sofalarda çoğunlukla baca bulunmakta ve yemekler burada pişirilmektedir. Sergen denilen, çanak çömlek konulan raflar ve abdestlik denilen el yüz ve bulaşık yıkamada kullanılan ahşap çıkıntı da bu ev tipinde mevcuttur.

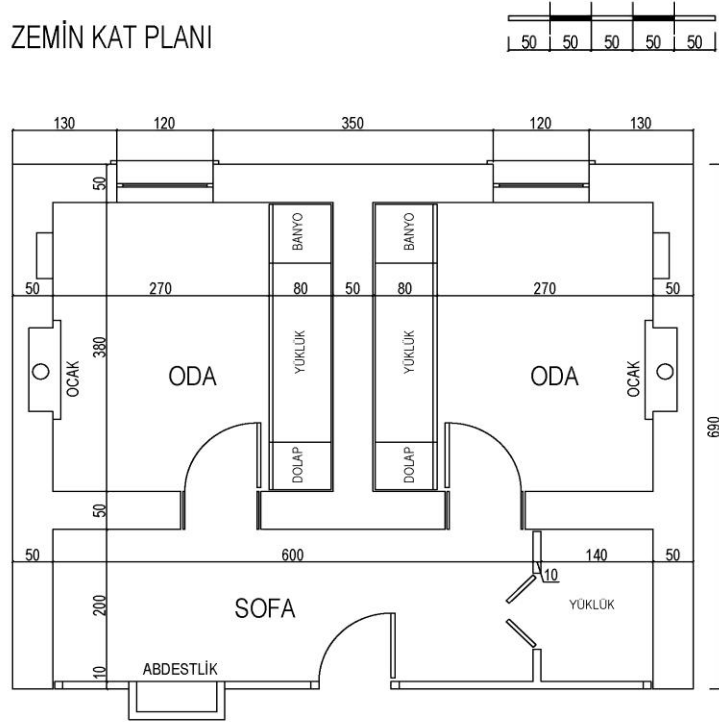
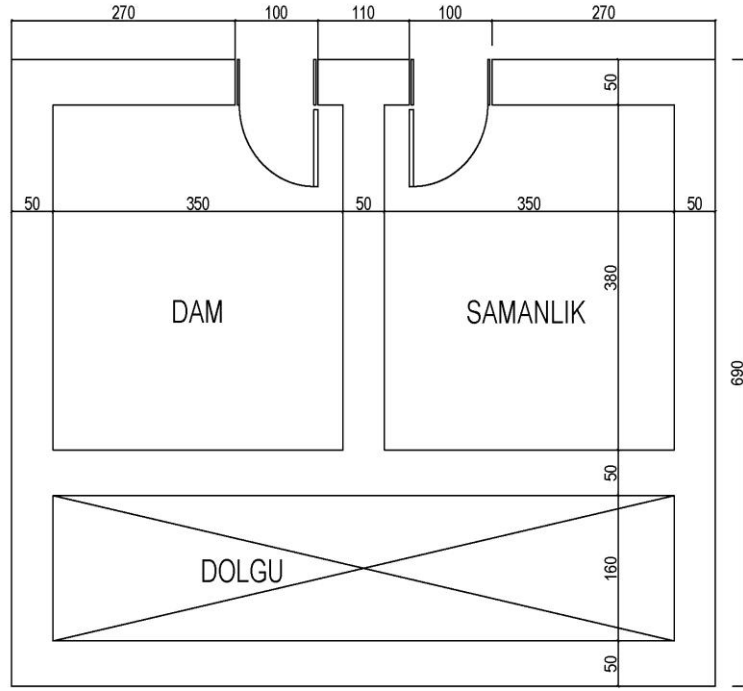
İklim şartları el verdikçe yaşam bu alanda geçmesine rağmen, Umurlar Köyü'nün yüksek olması ve hemen yanındaki Umurlar dağının soğuğu bu sürenin kışalmasına yol açmaktadır. Oda yaz aylarında sadece yatmak için kullanılırken, kış aylarında asıl işlevine geri döner ve yaşam alanı haline gelir. Bu odalardaki baca ve nişler duvar örülerek, tahta çakılarak ya da perde çekilerek kapatılmıştır.

Isınma ve pişirme işleri için maşına veya kuzine denilen odun sobaları kullanılmaya başlanmıştır.

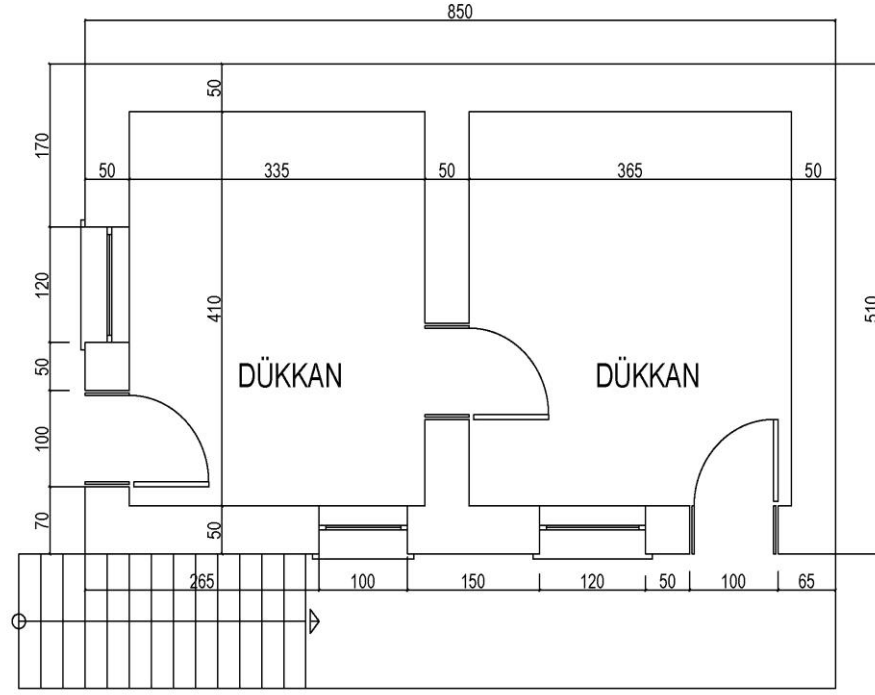
Özellikle ikinci katın önünde yer alan sofalar, yılın büyük bir bölümünde oturma mekânı olarak kullanılır. Bazı meskenlerde sofanın önü tamamen açık denilebilecek kadar az kapatılmıştır. Böylece kırsal kesimi insanları aralarında duvarlar gibi engel olmadan doğa ile iç içe yaşam sürmüşlerdir. Bu plan tipinin oluşumunda ihtiyaçlar kadar göçebe Türk kültürünün doğayla iç içe yaşama tutkusunun payı yadsınamaz. Bu dış sofanın meskene eklenmesi, gelen misafirlerin ağırlanması için bir mekân oluşturmuştur. Böylece misafirlerin, çoğu zaman dağınık vaziyette bulunan oda ile direk karşılaşmaları engellenmiştir.

Umurlar Köyü'ndeki bu plan tipinde, zemin kat genellikle birkaç bölüme ayrılmıştır. Bu bölümler eşya, odun, tarım araç gereci koymak için kullanıldığı gibi nadiren de saman ve hayvan koymak için kullanılmaktadır.

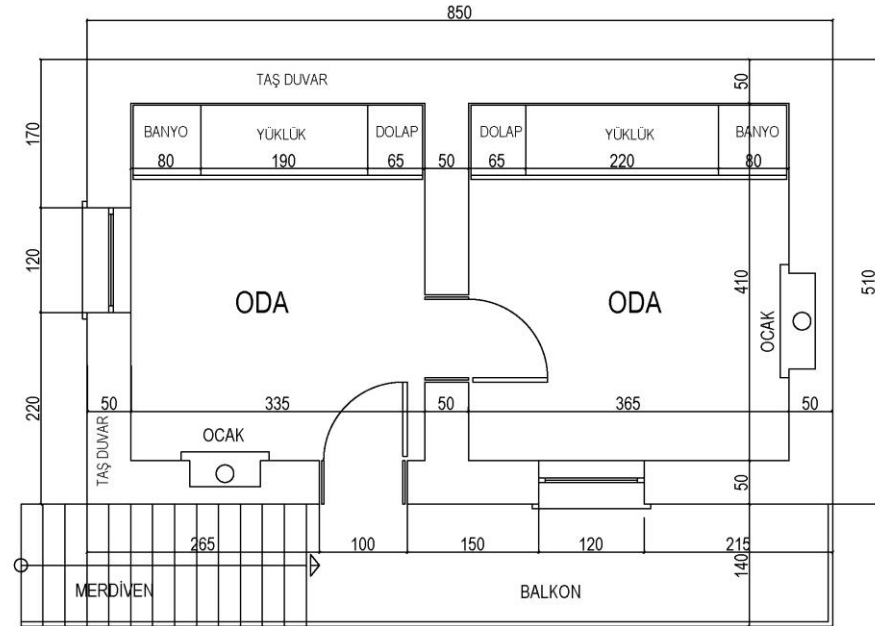
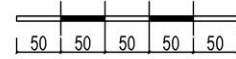
Yem maliyetlerinin yüksek olması, hayvan otlatacak meranın sınırlı olması bu köyde büyükbaş hayvancılığı çok sınırlı hale getirmiştir. Daha çok keçi ağırlıklı küçükbaş hayvancılık yapılırken, son zamanlarda ormanla ilgili sınırlamalar yüzünden bu da yapılmamaktadır. Bu yüzden yeni yapılan yığma binalarda ahır ve samanlık gibi eklentilere yer verilmemektedir.

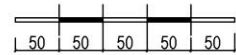
Şekil 31. Çift Katlı Geleneksel Mesken Planı-Umurlar Köyü, İsmail Serin'in Evi.

ZEMİN KAT PLANI

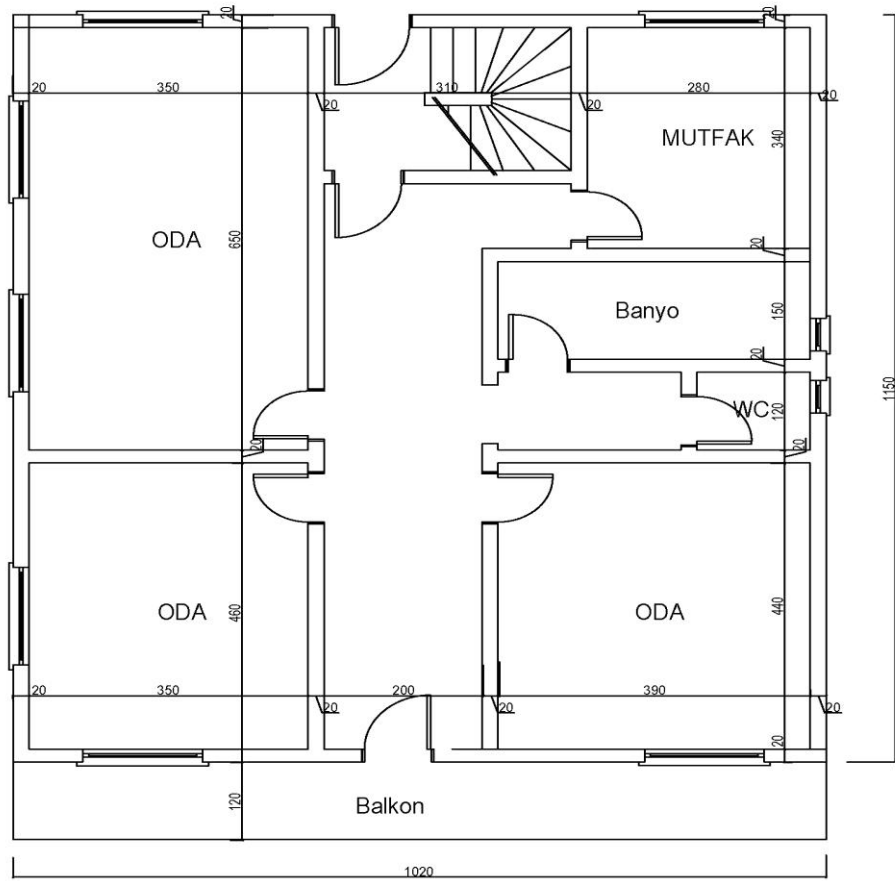
BİRİNCİ KAT PLANI

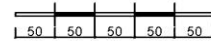
Şekil 32. Çift Katlı Geleneksel Mesken Planı-Umurlar Köyü, Abdullah Korucu'nun Evi.

5.2.4.4. Betonarme mesken plan tipi

İzole alan olmasına rağmen Umurlar Köyü'nde de geleneksel meskenlerin yok olma süreci başlamıştır. Diğer alanlara nispeten sayıları çok az olsa da, betonarme veya yığma tuğladan evler bu sahaya da girmiş ve yayılmaktadır. Betonarme binalar alçak su basmanın üzerine beton direkler dikilip araları yığma tuğla ile örüldükten sonra üzerine beton dökülmesi ile oluşturulmuştur. Umurlar köyündeki yeni betonarme binaların bir bölümünde merdiven içten yapılırken, bazılarında binanın dışındadır. Hemen girişte büyük bir oda ve bu odadan bütün alanlara açılan kapılar mevcuttur. Tuvalet ve banyo meskenin içine girmiştir (Şekil 33).

ZEMİN + 1.KAT PLANI

Şekil 33. Çift Katlı Betonarme Mesken Planı - Umurlar Köyü, İsmet Kaya'nın Evi.

Çift katlı modern tarzda yapılan bu binalardaki katlar, giriş kapıları müstakil, birbirinden bağımsız meskenlerdir. Buna rağmen bu meskenlerin katlarının genellikle ebeveynler, çocuklar ya da kardeşler arasında paylaşıldığı, aile meskeni şeklindedir. Meskenin katlarının müstakil olmasına rağmen meskenin birinci derece akraba olmayan kişilere satılması ya da kiralanması söz konusu değildir. Bu durumun nedeni olarak, mahremiyet olgusunun bu alandaki etkisini devam ettirmesidir.

Bu meskenler orta sofalı plan tipine benzerlik göstermektedir. Girişteki salon muhtemeldir ki geleneksel yapılardaki orta sofadan esinlenilerek oluşturulmuştur. Orta sofa benzeri bu salon bazı meskenlerde antre şeklinde yapılırken bazılarında oda şeklinde yapılmıştır. Bu plan tipinde tüm oda kapıları ortadaki salona açılır. Modernleşme süreci ile birlikte yeni yapılan meskenlerin planları şehirdekilere benzese de, en azından sofanın kullanılışı ve düzenleme açısından geleneksel kültürün ve meskenin izlerini de taşımaktadır.

5.2.5. Şabanlar Köyünde Geleneksel Mesken Planlarında Değişim

Şabanlar Köyü'ndeki meskenlerin planlarına genel olarak bakıldığında üç ana plan tipi hâkimdir. Sofasız tek oda, sofalı çift katlı ve betonarme mesken planları gözlenmektedir.

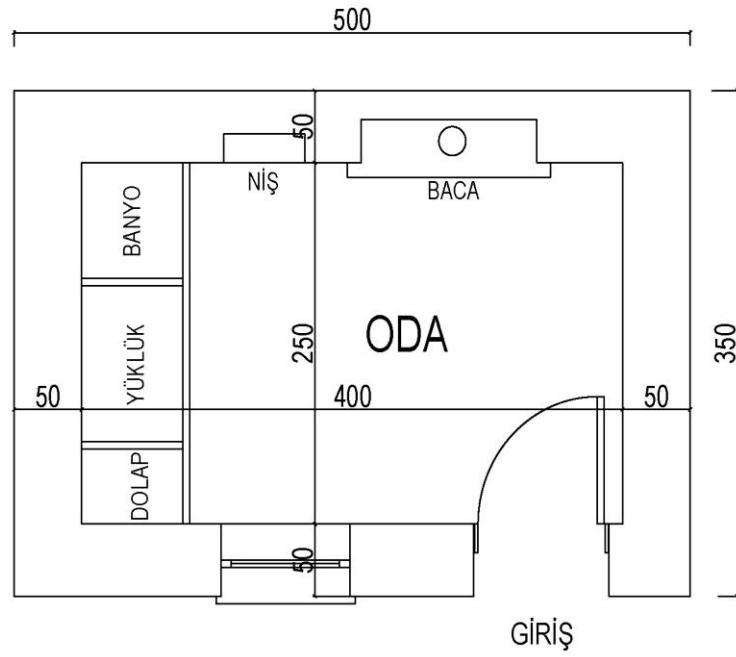
5.2.5.1. Tek Kat Tek Odalı Plan Tipi (Sofasız)

Şabanlar Köyü'nün en eski geleneksel meskenleri sofasız ve tek oda tarzındadır. Bu meskenler adeta çadırın taştan tekrarı gibidir. Oda kare ya da dikdörtgen şeklindedir. Bu meskenin iç öğeleri ve bunların oda içerisine dağılımı çadırinkiyle büyük ölçüde benzerlik gösterir (Şekil 34).

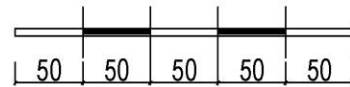
Bu meskenlerde giriş kapısı yoldan taraftadır ve doğrudan odaya açılır. Genellikle kapının olduğu duvarda ve küçük olmak üzere bir pencere bulunur. Baca, kapının karşısında yer alan duvarların birindedir. Pencere ve bacanın olmadığı duvarlardan birisine de yüklük, banyo (yunmalık) ve dolap yerleştirilmiştir. Bacanın bulunduğu duvara, göz hizasında ve bacaya yakın küçük nişler bırakılmıştır. Bu nişler günlük hayatta sık kullanılan kibrit, iğne, iplik, makas gibi araçların konulabilmesi için oluşturulmuştur. Böylece tek bir odadan oluşan meskende dağınıklık önlenmiş olmaktadır (Damak, İsmail. Kişisel görüşme, 2014).

Şekil 34. Sofasız Tek Oda-Şabanlar Köyü

PLAN

**Şekil 35. Sofasız Tek Oda Mesken Planı - Şabanlar Köyü
Hüseyin Damak'ın Evi**

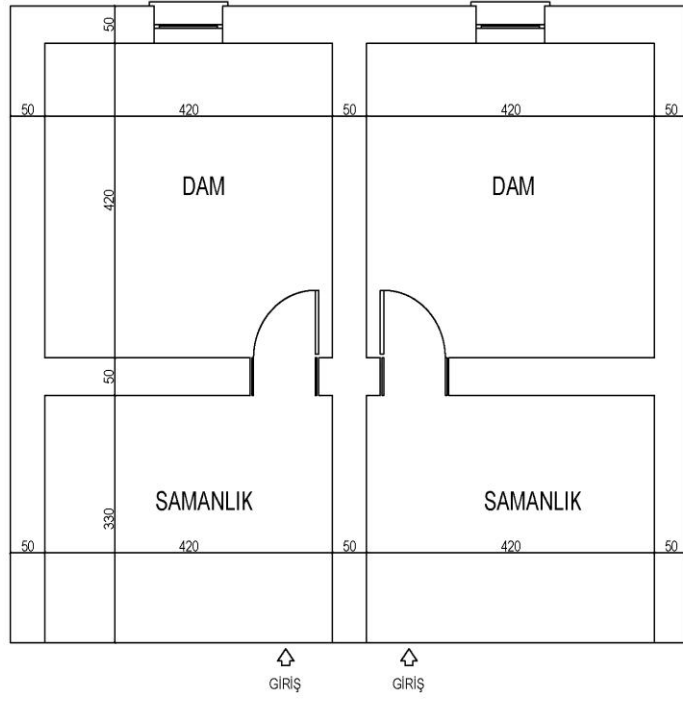
İlk yapıldığı dönemlerde bu meskenlerin bir dış avlusu olması olasılığı yüksektir. Yakın çevresi yeni meskenlerle dolduğu için bu meskenlerin avlu ve eklentileri gözlemlenememiştir. Ancak hela, ambar, ahır, samanlık gibi eklentilerin geleneksel meskenlerin ayrılmaz bir parçası olduğunu düşünürsek bu unsurları da barındıran avlunun zaman içerisinde mesken kullanılmadığı için yok olup gittiği sonucuna ulaşabiliriz. Bu meskenlerin girişi çok yüksek olmayan bir eşikten olmakla birlikte zeminedir. Mesken eğimli bir yerde bulunuyorsa, giriş için iki üç basamaklı taş merdivenler kullanılmıştır.

5.2.5.2. Sofalı Çift Katlı Plan Tipi

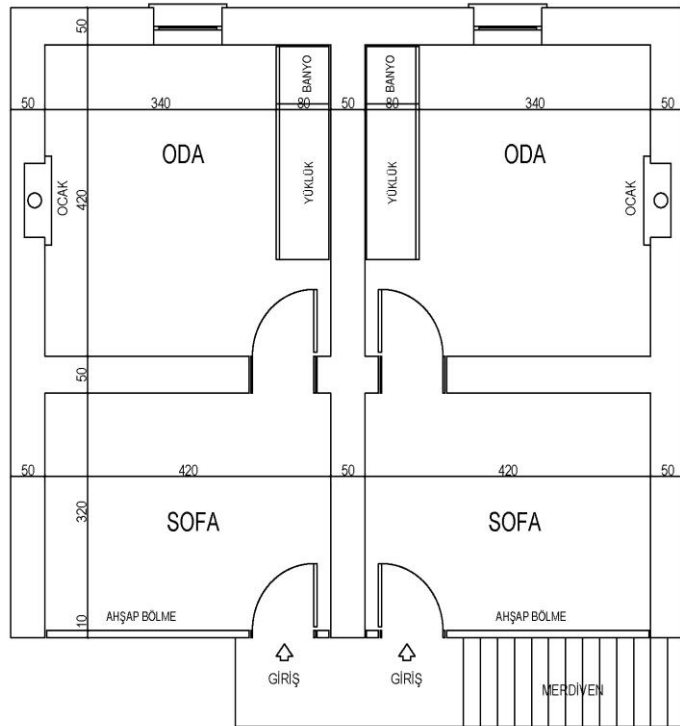
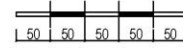
Tek odalı, sofasız ev zaman içerisinde ihtiyaca cevap vermediği için gelişim göstermiş ve sofalı ev planına geçilmiştir. Köyde dış sofalı mesken tipi daha yaygındır. Orta sofalı veya L tipi sofaya sahip meskenler de mevcuttur. Zaman içerisinde evlenen çocuklardan dolayı oda sayısı artmıştır. Genelde iki odalı meskenler mevcut iken nadir de olsa 3 odalı meskenler de bulunur. Bu meskenlerde esas yaşama katı mutlaka en yukarıdaki kattır. Zemin kat ise daha çok depo, ambar, samanlık, ahır olarak değerlendirilmektedir (Şekil 44).

Bu plan tipinde, zemin katta genellikle sofanın altına gelen kısımda biraz boşluk bırakıldıktan sonra tam ortadan iki bölüme ayrılmıştır. Girişteki boşluk kısmı evle ilgili kazma, kürek, çapa, saban, varsa kağı arabasının parçaları gibi malzemelerin konulması için bırakılmıştır. Zemin kattaki diğer iki odadan birisi samanlık olarak, diğeri ise hayvanların konulduğu ahır olarak kullanılmaktadır. Zemin katın yüksekliği 1,5–2,5m civarındadır. Bu yükseklik arttıkça üst kat için merdiven yapmak zorlaşmaktadır.

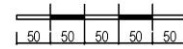
Birinci kata çıkış, merdivenle olmaktadır. Bu merdiven evin ön cephesine paraleldir. Merdiven, sahanlıksız olarak ağaçtan yapılmış bir kapı ile sofaya ulaşır. Sofa genellikle bu katın ön cephesini tamamen kaplar. Sofanın girişinde ayakkabı çıkarma alanı, mutfak araç gereçlerinin koyulduğu sergen denilen raflar ve abdestlik denilen çıkıntı, sofanın iç öğelerini oluşturur. Çok yaygın olmamakla birlikte bazı sofalarda bacalık da bırakılmıştır.

ZEMİN KAT PLANI

BİRİNCİ KAT PLANI

Şekil 36. Çift Katlı Geleneksel Mesken Planı-Şabanlar Köyü, Ali Eşen'in Evi.

Evliliklerle yeni odaya ihtiyaç duyulduğunda, avlu içine tek odadan oluşan yeni meskenler yapılmıştır. Bu odaların her birinin içi tek odadaki plan şeması ile aynı plandadır. Bir duvar komple yüklük, yunmalık ve dolaptan oluşur ve iki odada da bu unsurlar aynen tekrarlanır. 1970'lerden sonra yapılan bu meskenlerin bazılarında bacaların örülerek veya tahtayla çakılarak kapatıldığı gözlemlenmiştir. Meskenlerdeki bu değişimin nedeni teneke sobaların bu meskenlerde kullanılmaya başlamasıdır. Büyük bir bölümünün kullanılmaması ve bazılarının yıkılmaya yüz tutmasına rağmen Şabanlar Köyü'ndeki geleneksel meskenlerin büyük bir bölümü bu plana sahiptir.

Geleneksel Türk Evi tipolojisine uyan bu meskenlerin planında değişim yaşanmasına neden olan başka bir gelişmede, ıslak hacimlerin meskenin içinde ayrı birimler olarak yer bulmasıdır. Helâ ve yunmalık yeterli alan varsa sofanın uzak köşesinde bir alan kapatılarak oluşturulmuştur. Eğer uygun alan yoksa meskene, yığma tuğlayla eklenen yeni bölümlere mutfak, yunmalık ve hela bölümü eklenerek yapılmıştır. Bu süreçte bacaların kapatılması ve yüklüklerin yatak odalarında, gar dolaba dönüşerek yer bulması eklenince meskenin geleneksel nitelikteki iç unsurlarının bir bölümü değişerek, diğer bir bölümü de ortadan kaldırılarak yok olmuştur.

5.2.5.3. Betonarme Mesken Plan Tipi

Geleneksel meskenlerle bağıni büyük ölçüde koparan bu yeni meskenlerin planları geleneksel mesken planlarından farklıdır. Günümüze yakın zamanlarda yapıldıkları için araştırmacıların plan tipi sınıflamalarında çok yer almazlar. Çoğunlukla iki katlı olmakla birlikte üç, dört katlı binalara da rastlanır. Şabanlar Köyü'nde diğer araştırma sahasındaki diğer köylerden farklı yönü, yeni yapılan bu meskenlerin tamamına yakının zemin katı da oturlan bir daire şeklinde olmasıdır.

Şabanlar Köyü'ndeki bu mesken planında, genellikle bir veya iki katlı olan binanın dışından çıkılan bir beton merdivenle girilir. Bu merdivenler tek katlı binalarda üç, dört basamaktan oluşan merdivenlerdir. Merdivende ayakkabı çıkartılan bir sahanlık mevcuttur. Merdivenden meskene girildiğinde geniş bir salona girilir. Yaz mevsiminde misafirlerin de ağırlandığı bu alan geleneksel meskenlerdeki sofanın görevini görür. Salon meskendeki diğer oda ve alanlar arasında bağlantıyı sağlayan geçiş alanıdır. Bu yeni mesken tipinde yatak odası, misafir odası, mutfak, banyo, tuvalet gibi mesken birimlerinin tamamı meskenin içerisine alınmıştır.

Kat sayısı fazla olan modern meskenler, adeta apartman görünümü almıştır. Bu meskenlerde merdiven dairesi mevcut olup merdiven binanın içindedir. Her katın müstakil giriş kapısından girildiğinde genişliği 1–1,5 m arasında değişen uzunlamasına bir antre (koridor) denilen ara mevcuttur. Bu meskenlerde de sofanın işlevlerini bu antre görür. Girişteki geniş salonlu plan tipinde, salon oturma ve misafir ağırlama alanı olarak kullanıldığı zaman banyo, tuvalet, mutfak birimleri doğrudan salona açıldığı için mahremiyet açısından sıkıntılar doğmaktadır. Bu nedenle son zamanlardaki modern meskenler antreli yapılmaktadır.

5.2.6. Akbaşlar Köyü'nde Geleneksel Mesken Planlarında Değişim

Akbaşlar Köyü'ndeki meskenlerin planlarına bakıldığında üç plan tipinde yoğunlaşma görülmektedir. Geleneksel meskenlerde sofasız tek odadan oluşan ve sofalı çift katlı planlarda yoğunlaşma görülür. Modern meskenler ise oturma odası, yatak odası, salon, mutfak, banyo, tuvalet gibi birimlerin meskenin içinde ve birbirinden bağımsız olduğu betonarme mesken planlarında yoğunlaşır. Bu plan tiplerinin ortaya çıkmasında meskenin yapıldığı dönemin koşulları ve modernleşme süreci etkili olmuştur.

5.2.6.1. Sofasız Odadan Oluşan Plan Tipi

Yaklaşık 450 yıllık bir geçmişe sahip olduğu tahmin edilen köyün en eski geleneksel meskenleri tek oda sofasız ev tipindedir. Bu ev genelde taştan yapılmıştır. Tek oda tipindeki bu mesken planı kare ya da kareye yakın bir plandır. Dışarıdan doğrudan odanın içerisine girilir. Sofasız odada günlük hayatın tüm malzemeleri odada toplanmıştır. Bir duvarda yüklük ve yunmalık, diğer duvarda bacalık tek odanın içindeki ana unsurları oluşturur. Duvarlarında gömük vaziyette tahta kapılı dolap ve bacalığın kenarında nişler mevcuttur. Bu dolaplara yada yüklüğün altına çanak çömlekler konulmaktadır. Mutfak gereçlerinin fazlalaştığı durumlarda duvara sergen denilen tahtadan raflar çakılmıştır.

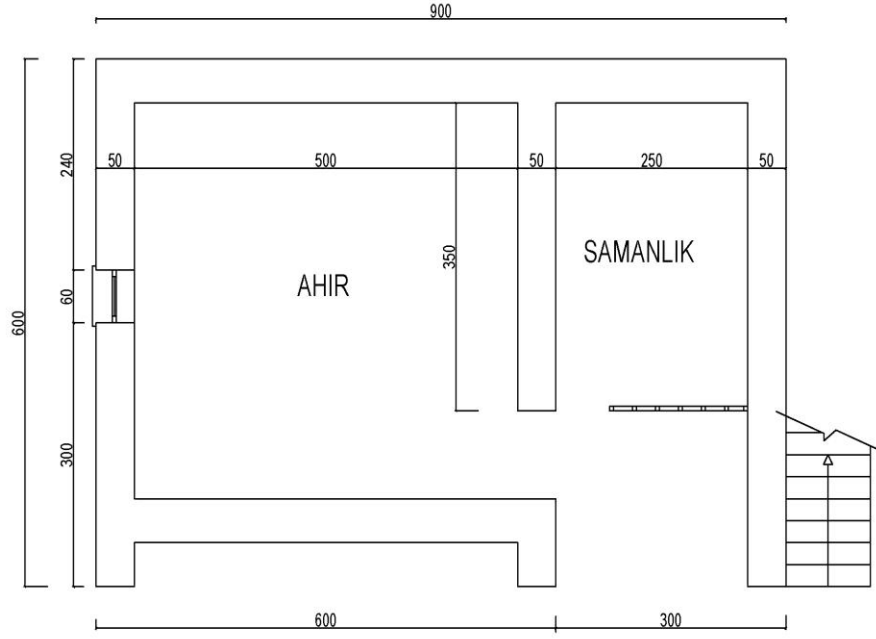
Oda çaltı denilen çalı dikenini ile çevrelenmiş genişçe bir avlunun ortasında bulunur. Tuvalet, genelde meskenden ayrı ve avlunun en ücra köşesine yapılmıştır. Avlunun içerisinde, ambar dışında başka bir mesken veya eklenti bulunmamaktadır. Terk edilmiş ve yıkılmaya yüz tutmuş birkaç örneği bulunan bu meskenlerin tüm detaylarıyla tasvir edilmesi mümkün değildir.

5.2.6.2. Sofalı Plan Tipleri

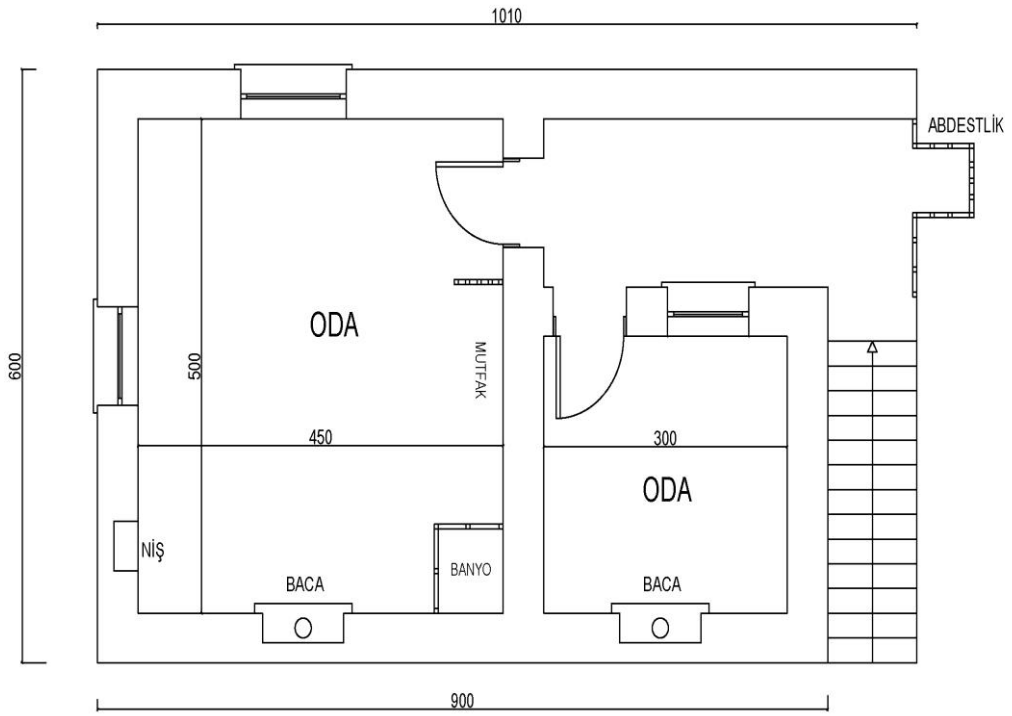
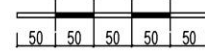
Mesken planlarında meydana gelen ilk değişim meskene sofanın eklenmesiyle ortaya çıkmıştır. Akbaşlar Köyü'ndeki geleneksel meskenler tek oda halinde iken ev işlerinin büyük bir bölümü kadınlar tarafından avluda ve açıkta yapılıyordu. Gerek mahremiyetten gerekse çevresel faktörlerin olumsuz etkilerinden kurtulabilmek için, bunun yanında ev işlerinin daha kolay yapılabilmesi için odanın girişine yaklaşık oda büyüklüğünde sofa denilen bir birim ilave edilmiştir.

Sofa zamanla tahtayla çevrilirken, bazılarının içine baca, dolap, mutfak araçları için raflar yapılmıştır. Mahremiyete karşı daha hassas olan aileler sofanın dışarıya bakan yönlerini dışarıya görünebilecek şekilde aralıklı tahta çakarak kapatmıştır. Daha sonraki süreçte çoğunlukla meskenin içine alınan sofa odadan ön plana çıkarak geleneksel meskenin planlanmasında birinci unsur haline gelmiştir.

Genellikle iki katlı olan bu mesken planlanmasında, evin zemin katı hayvan damı, araç gereç koyma yeri vb. amaçlar için kullanılırken meskenin esas yaşam alanı üst kattadır. Bu yönleriyle geleneksel Türk evinin tipik örneklerini oluştururlar. Tek sofalı ve tek odalı meskenlerin 1970'lere kadar yapılırken, 1970–1980 yılları arasında yapılan meskenlerde ise karnıyarık da denilen plan tipine uygun orta sofalı planların tercih edilmiştir (Kırca, Feyzullah. Kişisel görüşme, 2014).

ZEMİN KAT PLANI

BİRİNCİ KAT PLANI

Şekil 37. Çift Katlı Geleneksel Mesken Planı-Akbaşlar Köyü, Mehmet Tıgılı'nın Evi

5.2.6.3. Betonarme Mesken Plan Tipi

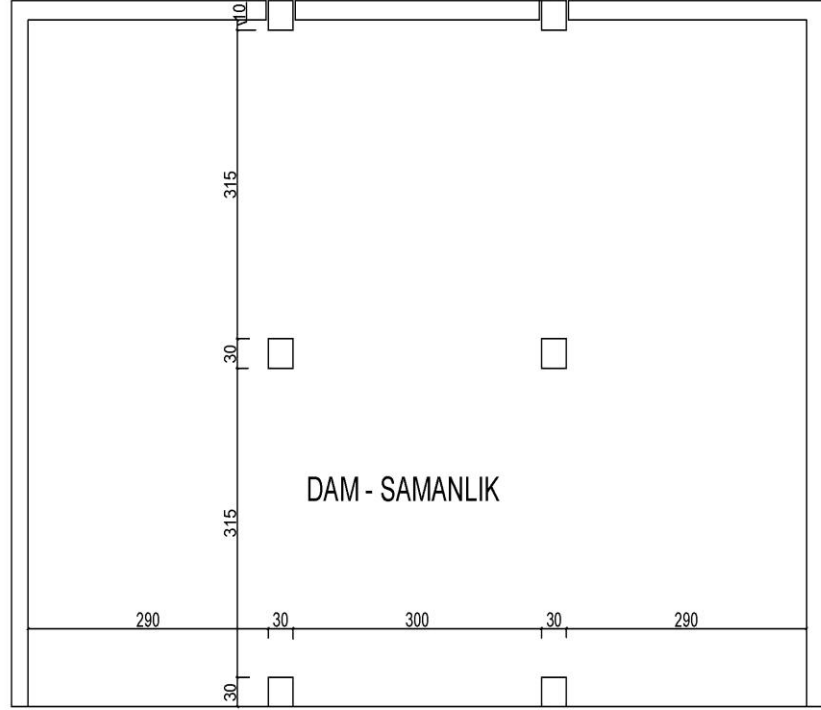
Akbaşlar Köyü'nde betonarme binaların geçmişi 1970'li yıllara kadar gitmesine rağmen bu tarz meskenlerin yoğun olarak yapılması 1980 sonrasında olmuştur. Bunda birçok faktör etkili olmuşsa da, en önemlisi ulaşım imkânlarının gelişmesidir. Özellikle 1983'de Uluyol denilen Balıkesir–Dursunbey karayolunun köy yakınından geçmesi, Akbaşlar Köyü'nün modern dünya ile ulaşımını ve iletişimini arttıran en önemli gelişmedir. Diğer yandan iç kısımlardaki köylere yapılan bağlantı yollarının ana yol ile birleştiği nokta Akbaşlar Köyü'ndedir. Böylece Köy küçük çaplı ve yöresel bir yol kavşağı yerleşmesi olmuştur. Bu gelişmeler Köy'ün izoleliğini azaltmıştır.

Köyde ilk yapılan betonarme mesken planı tipindeki meskenler genellikle iki katlıdır. Daha çok eski köy yerleşmesinde bulunan bu meskenler ya eski meskenin yanına ya da eski meskenlerin yıkılıp yerine yapılmıştır. Bu meskende zemin kat genellikle yerle birleşiktir. Girişteki ön kısım duvar örülmeden boşluk olarak bırakılmıştır. Bu alan ot, saman, hayvan yemi depolama alanıdır. Aynı zamanda tarım araç gereçlerinin konulduğu alandır. Bu boşluğun arka kısmında ise iki bölümden oluşan dam kısmı vardır. Bu bölümlerin birisine hayvanlar konulurken diğer bölüm evin yakacak ihtiyacını karşılayan odun, kozalak, kömür gibi malzemenin depolandığı bölümdür.

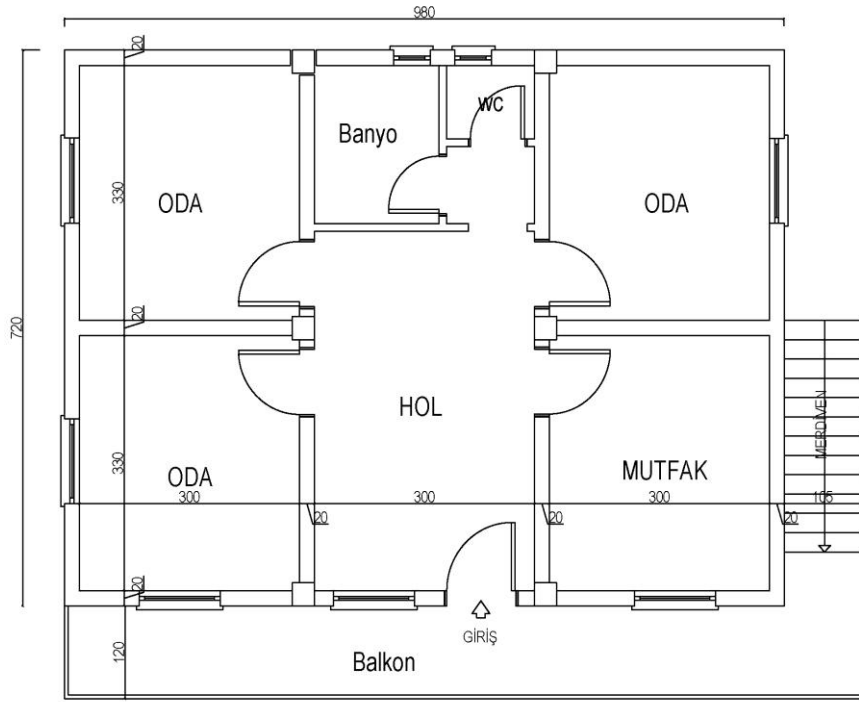
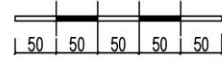
Birinci kata genellikle binanın yan cephesinden başlayıp ön cephesinde neticelenen beton bir merdivenle çıkılır. Bu merdivenin devamında girişin olduğu ön cephenin bazen yarısı bazen de tamamı balkon ile çevrilmiştir. Bu balkondan binaya giriş kapısı açılır ve kapının ağzı genellikle ayakkabı çıkarma alanı olarak kullanılmaktadır (Şekil. 38).

Modern meskene girildiğinde geniş bir salon vardır. Evin bağımsız birimlerinin kapıları bu salona açılır. Bu salon güzel havalarda oturma ve misafir ağırlama alanı olarak da kullanılmaktadır. Bu nedenle tuvalet ve banyo girişi dönüşlü yapılarak kapılarının doğrudan salona açılması engellenmeye çalışıldığı meskenler de mevcuttur. Soğuk kış günlerinde dış kapı dahil, bütün kapılar salona açıldığından çok fazla hava sirkülasyonu olur ve bu alan ısınmaz.

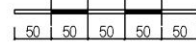
Bu meskenler geleneksel meskeni dönüştürerek yapılıyorsa plana ekleme yapılarak tuvalet içeri alınmıştır. Bazen mutfak ve banyonun olduğu yere dışa bir kapı açılarak, bazen de girişteki uzun balkonun en sonu tuğla ile kapatılarak tuvalet oluşturulmuştur. Mesken yeni yapılıyorsa planda tuvalet ayrı bir unsur olarak yerini almıştır. Bazı yeni meskenlerde hem meskenin içine hem de bahçesinde tuvalet yapılmıştır.

ZEMİN KAT PLAN

1. KAT PLAN

Şekil 38. Çift Katlı Betonarme Mesken Planı-Akbaşlar Köyü, Niyazi Bük'ün Evi.

Akbaşlar Köyü'ndeki modern meskenlerde iki unsur diğer köylerden farklılık göstermektedir. Birincisi 2000 yılından sonra yapılmasına rağmen yola doğru yapılan meskenlerin tamamına yakınında, bahçenin uzak köşesinde tuğladan yapılmış tuvalet bulunmaktadır. Dışarıya yapılan bu tuvaletler özellikle yaz aylarında meskenin bahçesinde yazlık işler yapılırken kullanılır. Bu durum geleneksel kültürün bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Modernleşme süreci ile birlikte ikinci farklılık doğmuştur. Geleneksel meskende iken kötü koku yayan ve hayvan seslerinden dolayı gürültü kaynağı olan hayvan damı meskenden ve avludan ayrılmıştır. Meskenden biraz uzakta, başka bir alanda yığma (karkas) tarzda bağımsız damlar oluşturulmuştur (Bük, Niyazi. Kişisel görüşme, 2014). Bu durum modernleşme sürecinin meskene olumlu bir yansımasıdır.

Akbaşlar Köyü'nde Balıkesir-Kütahya yolunun yerleşme yerine teğet geçmesi ile modernleşme süreci hız kazanmıştır. Buna bağlı olarak mesken planlarında yaşanan değişim de hızlanmıştır. Bu dönemde eski köy yerleşmesi ile karayolu arasındaki arazide iki kez parselleme yapılmıştır. Bunun sonucunda sokaktan başlayarak meskenin dış avlusu ve mesken planlarındaki detaylar ortadan kalkmış ve meskenlerde benzer planların tekrar edildiği bir süreç yaşanmıştır. Daha düzenli görüntü vermesine rağmen oluşan bu benzer planlamalı meskenler geleneksel yapıdan uzaktır.

Bu dönemde yapılan meskenlerde zemin kat ara bölmeleri çoğunlukla yapılmamıştır. Dış cephe duvarları örüldükten sonra iki ya da üçe bölünmüştür. Bu bölümler hayvan yemi, yakacak, araç gereç koymak için kullanılmasının yanı sıra traktör, otomobil vb. araçlar için de garaj görevi görür. Ana yola yakın bir alanda yapılmış bu meskenlerin zemin katında başka hiçbir mesken unsuru yer almaz. Bu tip bazı meskenlerde zemin kat aynı planda kalmak üzere tamamen kapatılmış ve büyük demir kapılarla giriş sağlanmıştır.

Akbaşlar Köyü'nün bu yeni yerleşim alanında Şabanlar Köyü'ndeki gibi merdivenleri bina içine alınmış üç dört katlı meskenler bulunmaz. Genellikle çift katlı olan bu meskenler, dışarıdan getirilen inşaat ustalarına yaptırıldığından plan olarak birbirlerine benzerler. Bu plan tipinde üst kata binanın dış yüzeyine yapışık betonarme bir merdivenle çıkılır. Merdivenin binaya girişinde ayakkabı çıkarmak üzere bir sahanlık oluşturulmuştur. Meskene ilk girildiğinde dar ve uzun bir antrenin geçiş alanı olduğunu görürüz.

Çalışma sahasındaki diğer alanlardan ve Akbaşlar Köyü'ndeki eski meskenlerden farklı olarak bu meskenlerin hepsinde kentteki konutlar gibi planlama yapılmıştır. Bu mesken plan şemasında salon, misafir odası, yatak odası, çocuk odası gibi kent mimarisinde yaygın olan mesken unsurlarının hepsi müstakil olarak

mevcuttur. Ayrıca tuvalet, banyo, mutfak gibi ıslak alanlar koridorun en sonuna alınmıştır. Bu birimlerin hepsine giriş, antre denilen koridordan yapılmaktadır. Bu mesken tipinde mutfaktan ya da misafir odasından geçilen bir balkon mutlaka bulunmaktadır.

Çalışma sahasında geleneksel meskenlerde yaşanan modernleşme süreci tüm yerleşmelerde kendini göstermiştir. Meskende pek çok boyutta değişime neden olan bu modernleşme süreci, meskenlerin planlarında da gözlemlenebilmektedir. Plandaki değişim süreç olarak bu köylerin hepsinde benzerlik gösterir. Önce tek odadan oluşan toprak meskenlerle başlayan plan yapısına, sonraları sofa eklenmiştir.

Zaman içerisinde meskene ihtiyaç duyulduğu için yeni odalar eklenmiştir. Sonraki süreçte bu meskenlere çatı unsuru eklenmiştir. Ancak bu meskenlerin zaman içerisinde yıpranması ve ihtiyaca cevap vermemesi sonucu bu meskenlere eklemelerin yapıldığı bir dönem yaşanmıştır. Yine bu dönemde geleneksel meskenlerin bazı bölümleri dönüştürülerek planda değişiklikler yapılmıştır. Son zamanlarda ise daha modern meskeni temsil eden betonarme meskenler çalışma sahasında hızla çoğalmıştır.

Plandaki bu değişimin boyutları alandaki tüm yerleşmelerde aynı ölçülerde değildir. Nispeten izole bir alan olan yol olmasına rağmen, düzenli ulaşım imkanının olmaması sonucu ulaşılabilirliğin kısıtlı kaldığı Umurlar Köyü'nde plandaki bu değişim süreci az sayıdaki meskenle sınırlı kalmıştır. Bu nedenle geleneksel planlı meskenler, yerleşmede hâkim durumdadır.

Akbaşlar Köyü'nde ise eski yerleşmenin büyük bir bölümü, yol kenarındaki yeni yerleşim alanındaki modern meskenlerin tamamı modern tarzda planlanmış meskenlerdir. Bu iki uç örnek arasında kalan Şabanlar Köyü pek çok köyün birleşim noktasında olduğundan, kültürel etkileşimde kendini hissettirmekte ve mesken malzemesinde gözlemlenen karmaşık yapı, planda da kendini göstermektedir. Aynı sokakta tek odalı mesken, geleneksel sofalı mesken, üç-dört katlı betonarme mesken iç içe bir görüntü sergiler.

5.3. Meskenlerin İç Mimari Değişimleri

Modernleşme sürecine bağlı olarak meskenlerin yapı malzemesi ve planlarında olduğu gibi meskenlerin iç mekân unsurlarında da çeşitli değişimler yaşanmıştır. Bu bölümde Umurlar yöresindeki geleneksel meskenlerin iç mekân

öğeleri ve bunlarda yaşanan değişimler; baca, dolap, banyo ve yüklük ölçeklerinde ortaya konulacaktır.

5.3.1. Bacalık (Baca Deliği)

Ocak, Türklerin göçebe kültüründen gelen ve kutsal olarak kabul edilen bir olgudur. “Ocağının sönmesi” ve “ocağının sürmesi” gibi deyimlerde olduğu gibi bazen aile ile eş anlamlı bile kullanılmıştır (Köse, 2005). Göçebe kültüründe yer alan ocak, yerleşik kültüre geçip, konut içi oda mekânına yerleşince kutsallığını kaybetmemiş, sadece fiziksel gerekler nedeniyle duvar içinde veya kendi içinde kapalı bir bölme olarak görülmeye başlanmıştır.

Araştırma sahasındaki geleneksel meskenlerde ocak genellikle oda içinde kalın bir duvara gömülü bir baca biçimindedir. Baca ısıtma amaçlı kullanıldığı gibi, yemek pişirme, su ısıtma, kızartma ve közleme işlerinde de kullanılmaktadır. Çalışma sahasındaki geleneksel meskenlerde baca çoğunlukla odanın kapısının karşısındaki duvara ortalanarak yapılmıştır. Bacanın kenarlarında duvarın içine gömme dolap, niş veya küçük delikler bırakılır; buraya ocağı yakarken sürekli lazım olan kibrit, çakmak, çıra gibi malzemeler konulur. Bacanın olduğu duvar bacanın dışı veya içe çıkıntılı olmasını önlemek için oldukça kalın örülmüştür.

Umurlar köyünde bacalık kullanımı, içinde yaşayanı olan tüm geleneksel meskenlerde devam etmektedir. Köy kahvesinde köylülere, kömür sobası ve ya tüp gaz kullanımının neden yaygın olmadığını sorduğumuzda “ Kömürün tonu dört yüz lira, tüp 70 lira; uzak ve nüfusu az bir köy olduğu için nakliyeti ayrı alıyorlar. Bizde onlara verecek para nerde” cevabını verdiler (Korucu, Abdullah. Kişisel görüşme, 2014). Köyün nispeten izole bir alanda olmasından dolayı kömürün ve ya tüp gazın köye getirilmesi daha maliyetli olması bacalıkların yoğun kullanımının sebepleri arasında gösterilebilir. Köyde geleneksel tarzdaki reçel, salça, konserve gibi kışlık gıdalar bacalıkta kaynatılır. Bu nedenle bacalık, kışa hazırlık yapılmasında önemli bir işlev görmektedir. Bu hazırlıklar tarım ve hayvancılığın kış aylarında zorlaştığı böyle izole alanlardaki yerleşmelerin insanları için hayati önem taşımaktadır. Bacalıktaki küle patates gömme, kestane, mısır gibi gıdaları közde pişirme ve bacalık etrafında oturularak yapılan sohbetlerin, anlatılması bacanın geleneksel kültürün önemli bir unsuru olduğunun göstergesidir.

Umurlar Köyü’nde bazı evlerde hem oturulan odada hem de sofada bacalık bulunmaktadır. Böylece bacalıkta yapılacak işler serin ve havadar olan sofada halledilirken, yazın odada ateş yakılmayarak odada aşırı ısınma engellenmiş olur.

Oturulan odadaki bacalık kışın, sofadaki bacalık ise yazın kullanılmaktadır. Sofadaki bacalık yazın yemek yapma ve geceleri sofanın aydınlatılması gibi işlevler görür.

Şekil 39. Kullanılan Bir Bacalık-Umurlar Köyü

Şekil 40. Tahta Çakılarak Kapatılmış Bacalık-Şabanlar Köyü

Görüldüğü gibi izole bir alan olması ve geleneksel yaklaşımların yaygın olması sonucu Umurlar'daki meskenlerin büyük bir bölümünde bacalık iç unsur olarak varlığını sürdürmektedir. Şabanlar Köyü'nde içinde yaşayanı olan birkaç geleneksel meskende kullanılan bacalık mevcuttur. İçinde oturanı olmayan bazı geleneksel mesken sahipleri ihtiyaç duyduklarında bacaları kullanmaktadırlar.

Bu durumun nedeni köyden çok sayıda kişinin hemen civardaki kömür madenlerinde çalışıyor olmasıdır. Bu madenlerdeki kişilere çalıştığı madenden birkaç ton kömür hibe edilmektedir. Bu kişiler kömürün bir bölümünü kendileri kullanırken bir bölümünü de diğer köylülere uygun fiyata satmaktadırlar. Bunun sonucu olarak kömür sobası kullanımı çok yaygınlaşmıştır. Bu kişiler yazın da ısıtma ile ilgili işlerini yapabilmek için tüp gaz almışlardır. Bu ekonomik süreç sonucunda Şabanlar'da geleneksel meskenlerdeki bacaların çoğu kapatılmıştır. Bazıları duvar örülerek bazıları tahta çakılarak bazıları da perde gerilerek bu kapatma işlemi yapılmıştır (Şekil 40). Köy'deki modern tarzda yapılan yeni meskenlerin hiçbirinde geleneksel yapı tarzındaki bacalık bulunmamaktadır.

Akbaşlar Köyü'nde eski mahallede bulunan bazı geleneksel meskenlerde nadir olarak bacalık bulunmaktadır. Yol kenarında yapılan modern meskenlerde bacalık işlevini kömür sobası ve tüp gaz üstlenmiştir. Ulaşımın yoğun ve elverişli olmasından dolayı kömür ve tüp gaz temini kolay bir yerleşmedir. Yakın zamanda yapılan modern meskenlerin hiçbirisinde bacalık bulunmamaktadır.

Çalışma sahasındaki geleneksel meskenlerde bacalar ısıtma, aydınlatma ve pişirme gibi oldukça fonksiyonel bir unsur konumunda iken zamanla yaşanan modernleşme süreci meskenin iç unsurlarından bacalığın fonksiyonunu yitirmesine neden olmuştur. Bu sürecin gelişiminde değişik etkenler rol almıştır. Isıtmanın çeşitli sobalarla yapılması, aydınlatmanın elektrik enerjisinden sağlanması, pişirmede ise tüp gazın kullanılması bacalığa duyulan ihtiyacı nispeten azaltmıştır.

Bu modernleşme sürecine rağmen nispeten daha izole bir alan olan Umurlar Köyü'nde bacalıklar yoğun bir şekilde varlığını sürdürürken, Akbaşlar Köyü'nde özellikle de ana yol kenarındaki modern meskenlerde bacalık tamamen ortadan kalkmıştır. İzole olma açısından ara köy olan Şabanlar'da ise bacalıklar az sayıdaki geleneksel meskende mevcuttur. Bunların büyük bir bölümü kullanılmayan meskenlerdir.

5.3.2. Duvar Dolapları (Niş)

Genellikle bacanın iki tarafından bulunan duvara gömük vaziyetteki dolaplardır. Maddi durumu iyi olanların dolapları cam veya ahşap kaplıdır ve tel ya da tahta mandallarla kapalı olarak tutulurlar. Gün içinde sık kullanılan çay, şeker, kahve, pirinç, bulgur gibi gıdalar hemen erişilebilmek için ambar yerine bu dolaplarda saklanmaktadır. Nişlerin görüntüsü ve doluluğu mesken yaşayanlarının maddi durumunu yansıtan bir unsurdur.

Araştırma sahasındaki geleneksel kırsal konutlarda yığma taş duvarın kalınlığından yararlanmak amacıyla genellikle odalarda, mutfaklarda, kısmen sofalarda duvar içi nişler oluşturulmuştur. Nişler depolama amaçlı kullanılmaktadır. Umurlar köyünde geleneksel meskenlerde nişler varlığını büyük ölçüde korumuştur. Bazı meskenlerde nişlerin içerisine raflar yapılarak daha kullanışlı hale getirilmiştir. Şabanlar Köyü'nde geleneksel meskenlerde yaşanan değişimler ve yeni yapılan modern meskenler de nadiren görülen nişlere Akbaşlar Köyü'nde yeni yapılan modern meskenlerde rastlanmaz.

Modernleşme süreci ile birlikte kırsal meskenlerin tamamına yakınında buzdolabı kullanılmaya ve mutfak ayrı bir bölüm olarak planda yer almaya başlamıştır. Bu süreçle birlikte duvara gömülü nişler fonksiyonlarını yitirmiştir. Yeni yapılan modern meskenlerde niş bulunmamaktadır.

5.3.3. Yüklük

Geleneksel Türk evinin en temel birimi olan oda, eski göçebe kültürünün tüm eylemlerin tek mekânda yapılması alışkanlığının devamı olarak, aynı zamanda eşyaların depolandığı bir alandır. Geleneksel meskenlerde oda, oturlan, yemek yenilen, tüm hane halkının yattığı bir mekândır (Köse 2005). Yani oda mutfak, misafir odası, yatak odası işlevlerini de görmektedir. Oda içinde, eşyaların kapalı alanda saklanması ve dağınıklığın önlenmesi ihtiyacı sonucunda yüklük ortaya çıkmıştır. Meskende hiçbir değişimin yaşanmadığı ilk dönemde müstakil bir yatak odası olmadığı için, yüklük öncelikle yatak eşyalarının saklanması için kullanılmıştır (Şekil 41).

Umurlar Köyü'nde geleneksel meskenlerde odanın önemli bir bölümü yüklükten oluşur. Genellikle giriş kapısının sağında veya solunda yer alan yüklük duvara gömük biçimde derinliği 60-80 cm, yüksekliği 2-2,5 cm, uzunluğu ise 3 m

civarı olan bölümdür. Yüklükte altta, evin hanımının ya da varsa yetişmekte olan genç kızlarının çeyizlerinin bulunduğu yöresel işlemeli sandıklar bulunur. Sandıkların üst kısmında ise yorgan, döşek, yastık, vb. yatak eşyaları yığılmıştır. Yüklüğün odaya bakan ön kısmı, yöresel motiflerle işlenmiş hoş bir perdeyle ya da işlemeli ahşap kapaklarla örtülmüştür. Böylece odanın dağınık görünmesi bir ölçüde engellenmiştir (Şekil 41).

Şabanlar Köyü'ndeki geleneksel meskenlerin bazılarında yüklük yapı olarak var olsa bile ekleme yoluyla yatak odası eklendiğinden kullanılmamaktadır. Akbaşlar Köyü'ndeki geleneksel meskenlerde yüklükler varlığını sürdürmektedir. Hem Umurlar Köyü'ndeki, hem Şabanlar Köyü'ndeki, hem de Akbaşlar Köyü'ndeki yeni mahalleye yapılan modern meskenlerde ise yüklük bölümü yoktur.

Şekil 41. Kullanılan Bir Yüklük-Umurlar Köyü

Modernleşme sürecine bağlı olarak mesken içindeki odaların işlevleri ayrılmaya başlamıştır. Oturma odası, yatak odası ve mutfak gibi birimler oluşmuştur. Oturma odasında minderlerin ve sekilerin yerini modern oturma gurupları ve koltuklar, yatak odasındaki yer döşeklerinin yerini modern yataklar almıştır. Yüklükler fonksiyonlarını yitirdikleri için öncelikle oturma ve misafir odası

olarak ayrılan odalarda ortadan kalkmıştır. Yatak odasındaki yüklük, yatak ve yorganların konulacağı yer olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Artık geleneksel kırsal meskenlerin yatak odası dışındaki odalarında yüklük bölümüne çok nadiren rastlanır. Yeni yapılan meskenlerde yüklük yoktur. İşlevini yatak odasında oluşturulan modern dolap formları üstlenmiştir.

5.3.4. Yunmalık (Banyo)

Yörede banyoya yunmalık denilmektedir. Yöredeki bütün geleneksel meskenlerde yunmalık genelde yüklüğün bir köşesinde tahta kapılı bir dolap şeklindedir. Çok dikkatli bakılmadıkça fark edilemez. Eski dönemlerde taşıma su ile banyo edildiği için su tesisatı veya atık su gideri mevcut değildir.

Çalışma sahasında meskenlerde banyo üç köyde de benzer bir modernleşme sürecinden geçmiştir. Yerleşmelere şebeke suyu gelmesiyle her eve su tesisatı döşenmiştir. Geleneksel meskenlerinde bir takım düzenlemeler yapanlar, ya bir eklenti yapıp odanın veya sofanın bir bölümüne yeni bir banyo yapmış; ya da yunmalık denen bölümün su tesisatı ve pis su gideri gibi eksiklikleri giderilerek kullanılmaya devam etmiştir. Modernleşme süreci ile birlikte toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısında meydana gelen değişimin sonucu olarak artık her meskende bağımsız bir banyo bulunmaktadır. Bu bağlamda, her odada bulunan geleneksel yunmalık bölümünün önemi ve işlevi kalmamış ve ortadan kalkmıştır.

Sonuç olarak çalışma alanındaki geleneksel meskenlerin iç unsurları modernleşme sürecinden etkilenmiştir. Bu etki ölçü olarak farklılıklar göstermekle beraber araştırma sahasında incelenen üç yerleşmede de gözlemlenebilmektedir. Nispeten daha izole bir alan olan Umurlar Köyü'nde iç unsurlardaki modernleşme etkileri sınırlı ve az gözlemlenmektedir.

Ulaşılabilirliğin arttığı, birkaç köyün kesişim noktasında olmasından dolayı kültürel etkileşimin daha fazla olduğu Şabanlar Köyü'nde geleneksel meskenlerin iç unsurlarında değişim Umurlar Köyü'ne nispetle daha fazladır. Şehirlerarası yol kenarında olmasından dolayı ulaşılabilirliğin ve kültürel etkileşimin sahadaki diğer yerleşmelere göre üst düzeyde olduğu Akbaşlar Köyü'nde bu değişim had safhaya ulaşmıştır. Burada son zamanlarda yapılan modern meskenlerde, geleneksel şekliyle iç unsurlarla karşılaşmak pek mümkün değildir. Bacalık, yüklük, niş, yunmalık gibi unsurlar büyük ölçüde silinmiş ya da değişime uğramıştır.

5.4. Mesken Eklentilerinde Değişim

Çalışma sahasında, meskenlerin eklentisi olarak ambar, ahır, samanlık gibi yapılar vardır. Bu yapılar da zaman içerisinde modernleşme sürecinden nasiplerini almışlardır. Ambarlar bu yapılarda modernleşmeye direnen yapılardır.

5.4.1. Ambar

Ambar, kırsal yerleşmelerde gıdaların korunması ve saklanması için oluşturulmuş tamamen ağaçtan oluşan ve kendine özgü bir mimarisi olan yapıdır. Ambarlar ağaç platform üzerinde yerden yüksek, dışında hırsızlığa karşı kilitli büyük kapısının bulunduğu, içine girildiğinde ahşap yer döşemesinin üzerinde yatay kapakların bulunduğu her bakımdan korunaklı bir mekândır.

Umurlar yöresinde ambar kullanımı geçmişten günümüze çok yaygındır. karpuz, kavun, elma, ayva gibi ürünler ambarlarda bozulmadan 4–5 ay durabilmektedir. Buzdolabının bulunmadığı dönemde yöre insanının etlerini ekmek fırınlarında kurutarak bu ambarlarda muhafaza ettikleri anlaşılmaktadır. Yöredeki her evde ambar mevcuttur ve tamamına yakını kullanılmaktadır. Yöre insanının tahıllarını farelerden koruyabildikleri yegâne yer ambarlardır. Bu nedenle mısır, buğday, un gibi temel tüketim ürünleri kesinlikle ambarlarda saklamaktadır (Damak, İsmail. Kişisel görüşme, 2014).

Ambarlar nemden korunabilmek için yerden 50–60 cm yükseklikte ağaç veya taş ayaklar üzerine kurulmuştur. Tamamı ahşaptır. Hiç çivi kullanılmadan yapılanları da mevcuttur. Kalınlığı 5 cm olan çam ağacından elde edilmiş doğramalardan yapılmıştır.

Ambarın girişi yerden yaklaşık iki metre yükseklikteki kapıdan sağlanır. Bu kapıya ağaçtan yapılmış merdivenlerle çıkılır. Kapının önünde ağaç döşemeden oluşturulmuş ve korkuluklarla çevrelenmiş, küçük bir balkonu andıran sahanlıklar mevcuttur. Ambarın içine girildiğinde 4–8 metre kare arasında iç alanının olduğu gözlenebilmektedir. Tabanda genellikle büyük kapaklarla kapatılmış dört veya altı adet derin bölme vardır. Bu bölmeler daha çok tahıl ve bakliyat ürünlerinin depolanmasında kullanılmaktadır. Gelecek yıl ekilecek tohumlar da bu bölmelerde saklanmaktadır.

Şekil 42. Ambar-Akbaşlar Köyü

Şekil 43. Ambar-Şabanlar Köyü

Ambarın iç hacmini oluşturan duvarlarda çeşitli konserve ve gıdaların konulduğu dolaplar vardır. Ambarın önüne ve iç duvarlara az olmakla birlikte çiviler çakılmıştır. Bu çiviler yaz aylarında ipe dizilen sebze meyvelerin kurutulmak için asılmasında kullanılır. Çalışma alanındaki ambarların hepsi çatılıdır. Ambarın içindeki gıdalara aşırı güneşin, sızan yağmur suyunun veya kışın yaşanacak bir don olayının zarar verebileceği düşünülürse ambarların böyle korunaklı yapılması doğaldır.

Küçük farlılıklara rağmen yöredeki ambarların tamamı birbirine benzemektedir. Kırsal kesim insanının vazgeçemediği bir meskendir. Umurlar Köyü'nde meskenlerin tamamına yakınında ambar bulunur. Şabanlar Köyü'nde ambardaki yapı Umurlardaki yapının aynısıdır. Sadece oran biraz azalmıştır. Bunun nedeni olarak köylülerin önemli bir bölümünün ekonomik faaliyetinde yaşanan değişimdir.

Köy halkının bir bölümü yörede bulunan kömür madenlerinde maden işçisi olarak çalışmaya başlamıştır. Diğer bir kısım ise yörenin eski nahiye merkezi konumundaki Kavacık'ta bulunan dükkânların bir bölümünü işletmektedir. Bu maden işçileri ve dükkânları işleten esnaflar işlerine Şabanlar Köyü'nden gidiş – geliş yapmaktadırlar. Bu kişiler kendilerinin ve ailelerinin ihtiyaçlarını günlük olarak Kavacık Köyü'nden yaptıkları alış verişle karşılamaktadırlar. Bu nedenle gıdalarını uzun zaman saklayacakları ambara ihtiyaç duymazlar.

Akbaşlar Köyü'nde yeni meskenler eski köy merkezinden uzak olmasına rağmen mesken sahiplerinin bir bölümü eski evlerinin yanındaki ambarı olduğu gibi söküp yeni meskeninin yanına getirmiş ve orijinalinin aynısına sadık kalarak bahçesine kurmuştur.

Görüldüğü gibi yöre halkı geleneksel meskenlerin kültürel değerinin farkında olmasa bile yaşantısını kolaylaştırıcı ve günlük hayattaki bazı ihtiyaçlarını karşıladığı geleneksel meskenleri kullanmaya ve yaşatmaya devam etmiştir.

5.4.2. Samanlık ve Ahır

Samanlık ve Ahır kırsal yerleşmelerde yaygın olarak görülen meskenlerdir. Geleneksel Türk evinde ana meskenin eklentilerinden olan samanlık ve ahır birbirine bağımlı yapılardır. Hayvancılık faaliyeti yapan ailelerde hayvanların barınma ve beslenme ihtiyacının karşılandığı meskenlerdir. Şunu da unutmamak gerekir eski dönemlerde ulaşımın atlarla, çift sürmenin öküzlerle yapıldığı düşünülürse samanlıksız ve ahırsız bir geleneksel mesken düşünülemez. Özellikle köylerde ve

kasabalarda yaşayan tarımla uğraşan insanlar için büyükbaş hayvanlar çok önemli olduğundan, onların bakımı, beslenmesi ve korunmasını sağlayan Ahır ve Samanlık evin ayrılmaz birer parçası olmuştur. Çalışma sahasındaki hayvan barınağı olarak kullanılan ahır ve samanlıklar zaman içerisinde modernleşme süreci ile birlikte çeşitli değişimler yaşamıştır.

Umurlar Köyü'nde ilk meskenlerde hayvan barınağı olarak ağıl tarzında meskenler yapılmıştır. Bu durumun sebebi, yapılan hayvancılık faaliyetinin şekli ile alakalıdır. Küçükbaş hayvancılık ve özellikle keçi bakımı çok yaygın iken orman koruma ile ilgili kanunların çıkması ve ormana keçi salmanın yasaklanması nedeni ile ağıl tipi meskenlerde yapılan keçi besiciliği çok azalmıştır. Keçi bu yöre halkı için en basit ve maliyetsiz hayvancılık faaliyetidir. Yem ve ekstra bir bakım istemez; ormana salınır, sadece çoban maliyeti vardır.

Daha sonraki dönemlerde köyde büyükbaş hayvancılık yaygınlaşmıştır. Çoğu insan iki, üç tane büyükbaş hayvan bakmaktadır. Bu sistemde genellikle kendi ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra çok cüzi bir kazanç sağlar. Büyükbaş hayvancılıkta samanlık ve hayvan damı meskenin altına girmiştir. Bu durumun nedeni genel olarak ısıdan faydalanma olarak görülse de eski dönemlerde bu civarda eşkıyalığın yaygın olması ve yörenin kurtuluş savaşı yıllarında faal bir işgal alanı olmasıdır. (Kaya, Hüseyin. Kişisel görüşme, 2014).

Umurlar Köyü'nde az sayıda olan modern mesken sahiplerinin bazıları hayvancılık faaliyetleri ile uğraşmaktadır. Bu modern meskenin eklentisi konumundaki ahır meskenden ayrıdır. Meskenden ayrı olmasına rağmen çoğunlukla avlu içinde bulunur. Beton zemin ve yığma tuğladan örülüp üzerine çatı damlar da yapmaktadırlar.

Şabanlar Köyü'nde konut çevresinde yapılan büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, genelde ailenin ihtiyaçlarını ve az miktarda yakın çevredeki tüketimi karşıladığı görülmektedir. Şabanlar Köyü'nde, bina tek katlı ise ahır binanın devamında bitişik veya ayrık olabiliyor. Meskendeki kat sayısı birden fazla ise ahır genellikle binanın altında yer almaktadır. Ahırın kapısının meskenin cephesinde bulunduğu yönü gelişigüzel seçilmemiştir. Ahırdan gelebilecek kokular, ahırın pis suları ve hayvan pislikleri mesken sakinlerini rahatsız etmiştir. Bu nedenle ahırların kapısı genellikle meskenin ana giriş kapısının bulunduğu cephe yerine, yan cephede veya tam ters cephede açılmıştır. Bazı damlarda kapı girişi meskenle aynı tarafta yapılmış fakat pisliklerin atılması için meskenin kapı, pencere olmayan kör cephesine küçük bir pencere ve su gideri yapılmıştır.

Modernleşme süreci ile birlikte Şabanlar'da geleneksel mesken ve eklentileri azalmıştır. Yeni yapılan modern meskenlerde eklenti olarak ahır ve samanlığa

nadiren rastlanır. Bu durumun nedeni olarak köydeki ekonomik faaliyet türünün tarım ve hayvancılıktan ticarete kaymasıdır.

Şekil 44. Meskenin Altında Samanlık ve Ahır-Umurlar Köyü

Şekil 45. Meskenin Yanında Samanlık ve Ahır- Umurlar Köyü

Şekil 46. Modern Malzeme ile Ekleme Yapılmış Ahır-Şabanlar Köyü

Şekil 47. Modern Meskenin Altında Samanlık-Akbaşlar Köyü

Şabanlar köyünden pek çok kişi eski nahiye merkezi olan Kavacık'ta ve Dursunbey ilçe merkezinde ticaretle uğraşmaya başlamıştır. Kültürel etkileşim yolu ile bu süreç son yıllarda hızlanmıştır. Bu kişilerin çoğu hala köyde ikamet etmektedirler. Modern mesken yapanların büyük bölümünü ticaretle uğraşanlar ve yakınları tarafından yapılmıştır. Bu nedenle yakın zamanda yapılan modern meskenlerin samanlık yada ahır gibi eklentileri çoğunlukla yoktur. Az sayıda olanda konuttan ayrı modern yapı malzemeleri ile oluşturulmuş, planlı meskenlerdir.

Akbaşlar Köyü'nde eski köy yerleşmesinde geleneksel meskenin zemin katı ya da bahçesinde geleneksel tarzda samanlık ve ahırlar mevcuttur. Yoğun bir hayvancılık faaliyeti yoktur. Köylüler genellikle kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar hayvan beslemektedirler.

Akbaşlar Köyü'nde anayol kenarında yapılan yeni mahalledeki meskenlerde birkaç ev dışında samanlık ve ahır yoktur. Bu alanda ahırlar modern meskenlerden ayrı yapılmıştır. Hatta ahır avlu dışına çıkmıştır. Modern bir mahalle görünümünde olan bu yerleşmede samanlık ve ahırlar meskenlerden biraz uzak alana planlı bir şekilde ve modern malzemelerle inşa edilmiştir. Bu alanda nadir olmakla birlikte bazı modern meskenlerin alt katlarındaki boşluklar saman yığmak için ya da traktör park etmek için kullanılmaktadır (Şekil 47). Modern meskenlerin kullanıcılarının geleneksel meskenden bu meskene geçmesi bu gelenekçi davranışın nedeni olabilir.

Çalışma alanında, ilk zamanlarda ağılardan oluşan samanlık ve ahırlar, zaman içerisinde meskenin yanına ve hatta çoğunlukla zemin katına gelmiştir. Günümüze yakın zamanda yapılan modern meskenlerde ise samanlık ve ahır eklenti olmaktan çıkmıştır.

Modern meskenlerde ahır ya hiç yapılmamış ya da meskenden uzak bir alana daha modern bir mesken olarak inşa edilmiştir. Böylece samanlık ve ahırdan kaynaklanan kötü kokular, hayvan pisliklerinin oluşturduğu kötü görüntünün yanı sıra sinekler ve böcekler de ana meskenden uzaklaştırılmıştır.

Geleneksel ahırların içerisinde yeterli havalandırma bulunmadığından koku, mikrop sorunu ve ısı birikimi görülmektedir. Bu nedenle modernleşme süreciyle oluşan yeni ahırlarla yapılan hayvancılık hem meskenler için hem de hayvanlar için daha sağlıklı bir ortam sağlamıştır. Görüldüğü gibi modernleşme süreci olumsuz sonuçlar doğurdu gibi olumlu sonuçlar da doğurmaktadır.

5.5. Kırsal Yerleşmenin Ortak Kullanım Yapıları

Araştırma sahasındaki kır yerleşmelerinde fırın, çeşme, kuyu ve çamaşırılık ortak kullanılan yapılardır. Ortak kullanılan bu yapılar, birincil işlevlerinin yanında geleneksel kültürün önemli bir motifidir. Bu meskenler aktif olarak kullanıldığı dönemlerde kırsal alanlardaki insanların ve özellikle de kadınların sosyal yaşam alanlarının odağıdır.

5.5.1. Fırınlar

Kırsal yerleşmenin ortak yapılarından en önemlisi ve günümüzde yaşayanı fırınlardır. Fırınlar, bulundukları alanda geleneksel mimari özelliklerini yansıtan önemli yapılardır. Çalışma sahasındaki üç köyde de fırınlar geleneksel yapılarını korumakta ve faal olarak kullanılmaktadırlar. Plan olarak hemen hemen hepsi benzer özelliktedir. Köy fırınlarının ana yapı malzemesi genellikle taş ve tuğladır.

Şekil 48. Fırın-Şabanlar Köyü

Çalışma sahasındaki köylerde fırınının ana yapım malzemesi taştır. Civardan elde edilen taşlar toprak malzemeye oluşturulmuş harçla örülmüştür. Bu fırınlar genellikle kille sıvanmıştır. Tabanında ise, bulunursa kiremit, bulunmazsa yassı taş kullanılmıştır. Fırının çevresine ahşap bir iskelet yapılmıştır. Rüzgara bakan yönler taş ya da ahşap malzemeye örülmüştür. Çatısı da genelde kiremitle kapatılmıştır.

Çalışma alanındaki bu fırınların fonksiyonu sadece ekmek pişirme ile sınırlı değildir. Et kurutma, kavurma yapma, güveç gibi pişirme işlemleri de bu fırınlarda yapılır. Çalışma sahasındaki fırınlar özellikle kurban bayramında sosyal hayatın kalbinin attığı yerlerdir. İmece usulü yakılan fırınlarda tüm köy halkı güveç ve et kurutmak için sıra beklerler.

5.5.2. Çeşme ve Kuyular

Su kırsal yerleşmeler için her zaman hayati bir öneme sahip olmuştur. Civar alanlardan yerleşmeye taşınan su kaynağı çeşmeler ile insanların kullanımına sunulmuştur. Bu çeşmeler köy meydanına ya da birkaç sokağın birleştiği köşelere yapılan bu çeşmelerdir. Köydeki insanlar arasında kurulacak iletişimin ve sosyal ilişkilerin sağlandığı noktalar olmuştur. Kültürel bir motif olan çeşme, bazen bir taşın basitçe şekillendirilmesiyle, bazense özel bir taş işçiliğiyle belirgin bir elemanı haline gelmektedir.

Şekil 49. Çeşme–Şabanlar Köyü

Şekil 50. Çeşme–Şabanlar Köyü

Çeşmeler yol kenarlarına bağımsız yapılar olarak inşa edildiği gibi meskenlerin genellikle kör cephesindeki duvarlara yapılmışlardır. Bu alanlarda gerektiğinde hayvanların da yararlanabilmesi için akan suyu biriktiren yalıklar oluşturulmuştur. Köy çeşmeleri ayrıca çamaşır yıkama ve hayvan sulama gibi fonksiyonlara da hizmet etmektedir. Konut ihtiyaçları ve bahçelerin sulanmasını sağlayacak su yolu düzenlemesi kanal ve boru sistemleri kullanılarak çözülmüştür. Kırsal alanlarda su temini güçlüklerinden dolayı kuyu açmak, bu kuyulardan su çekmek için tulumba sistemleri kurulması da sık karşılaşılan durumlardır.

Çalışma sahasındaki üç köyde 1990'lı yıllara kadar çok yaygın olarak kullanılan çeşmeler, evlere şebeke suyu gelmesiyle önemini yitirmiştir. Zamanla köy içindeki çeşmelerin büyük bir bölümü kurumuştur. Ancak köyün dış kesimlerindeki bağ ve bahçelerde çeşme ve kuyular mevcuttur.

Çeşmeler 1980'li yıllara kadar kırsal yerleşmelerin merkezi ve köy sosyal yaşantısının çevresinde şekillendiği bir yapıdır. Bu dönemde çeşmelerin isimleri vardı (aşağı pınar, akça oluk, barutlu çeşme, Keban dere vb). Çeşme başına su doldurmak için genelde genç kızlar gelirdi. Bekar kızlar başlarına kırmızı ve pembe yazma giyerken, evli kadınlar diğer renk yazmalar takarlardı. Evlenecek olan kızlar ve erkekler burada birbirlerini beğenir ve maniler söylerlerdi (Işık, Abdullah. Kişisel görüşme, 2014). Evlere şebeke suyunun gelmesiyle çeşmeler yok olurken bu kültürel motif de yok olmuştur.

5.5.3. Çamaşırlık

Su ile ilişkili başka bir mekân da çamaşırlıktır. Çamaşırlık köylülerin bir su kaynağına bağlı çeşmeden gelen su ile çamaşırlarını yıkadıkları bir mekândır. Kırsal alanlarda ki köylerde çamaşırlıklar uzunca bir dönem çamaşırların yıkandığı, aynı zamanda kadınlar arasında sohbetlerle havadislerin yayıldığı sosyal bir mekân olarak varlığını sürdürmüştür (Çorapçıoğlu vd., 2010).

Orta ve ileri yaşlardaki köy kadınları buralarda çamaşır yıkamak için toplanırlardı. Köye ilişkin tüm haberler ve dedikodular burada konuşulur, bunun sayesinde köy insanları arasındaki ilişkiler daha sıcak ve bağlar daha kuvvetli olurdu. Evlere su şebekesi ve çamaşır makinesi gelmesi ile çamaşırlıklar kullanım dışı kalmıştır.

Umurlar Köyü'nde çamaşırlık kapalı bir mesken halinde tasarlanmış, işlevsel yönden kullanışlılığı ön planda tutularak iç dizaynı yapılmış bir mekândır. Köyde yakın zamana kadar kullanılmış ancak günümüzde kullanılmayan iki çamaşırlık mevcuttur. Bu yapılar sağlam bir şekilde varlıklarını sürdürdüğü için detaylı olarak

incelenebilmiştir. Bu iki çamaşırlığın planları küçük farklılıklar dışında aynıdır. Tabanı taş dolgudur, zamanla beton atılarak düzgünleştirilmiştir. Duvarlar taştan örülmüştür; duvarın 2 metreden sonraki bölümünde hatıllarla düzleme yapılmıştır.

Umurlar Köyü'ndeki çamaşırlık diğer köylerdekine göre kendine özgü iç ve dış mimarisiyle dikkat çekmektedir. Çamaşırlığın meydana bakan dış yüzü köy çeşmesi olarak düzenlenmiştir. Çeşme motifli bir çevrelemeyle oluşturulduğu için çevresel peyzaja estetik bir görünüm kazandırmıştır.

Çamaşırlığın iç kısmına geçildiğinde dış çeşmenin tam arkasında içe akan bir çeşme ve onun önünde de ana ahır vardır. Su, bu ana ahardan üç ayrı küçük ahıra akıtılmıştır. İşte bu üç küçük ahır, çamaşırların küle bastırılması için kullanılmıştır. Bu işlemle sabun olmayan dönemlerde çamaşırlar mikroptan arındırılmıştır. Çamaşırlıkta 60 cm yükseklikte, 1 metre genişlikte ve yaklaşık 4 metre uzunlukta bir seki oluşturulmuştur. Burası taştan oluşturulmuş, daha sonra üzerine beton atılmış olan mutfak tezgâhını andıran bir yapıdır. Bu taşta yörede “yunak taşı” ismi verilir. Yunak taşında çamaşırlar tokaç denilen ağaçtan bir araçla dövülerek ve çitlenerek yıkanır. Bu taşın duvar dibine gelen arka kısmına dökülen suyun akıp gitmesi için bir oluk yapılması, bu mekânın gelişigüzel değil, tasarlanarak oluşturulduğunun bir ispatıdır.

Çamaşırlıhanede su ısıtmada ve dolayısıyla içerin ısıtılmasında kullanılan duvarlara gömülü şekilde üç tane baca vardır. Her bacanın kenarındaki duvarlarda birkaç tane küçük oyuk bulunmaktadır. Bu oyuklar tas, kepçe, maşa vb. malzemelerin konulması için kullanılmıştır. Baca sayısından anlaşıldığı gibi, çamaşırlık üç-beş ailenin çamaşırlarını aynı anda yıkadığı sosyal bir paylaşım ortamıdır. Geleneksel dönemlerde kadınlar için çamaşırlık, erkekler için kahvehanenin gördüğü görevi yapan bir mekândır. Çamaşırlıkların yok olması buralarda toplanan köy kadınların sosyal yaşantısını daraltıcı bir etki yapmıştır. Buradaki köy kadınların yörede olan biten olayları, çamaşırlıklarda yapılan sohbetlerde haber alması ve yorumlanması köy kültürünün önemli bir figürü iken çamaşırlıkların yok olmasıyla bu kültürel motifler de yok olmuştur (Işık, Abdullah. Kişisel görüşme, 2014).

Şekil 51. Çeşme ve Çamaşırlık-Umurlar Köyünde

Şekil 52. Çamaşırlığın iç Unsurları-Umurlar Köyü

Köye ve dolayısıyla meskenlere elektrik enerjisinin ve şebeke suyunun ulaşması ve yaygınlaşması ile artık çamaşırlıkların önemi ve fonksiyonu kalmamıştır. Şabanlar Köyü'nde çamaşırlık olarak kullanılan kapalı özel tasarlanmış çamaşırlıklar mevcut değildir. Ancak köyün üç farklı yönündeki büyük pınarlar önceki dönemlerde çamaşırlık olarak kullanılmıştır. Bu pınarlardan iki tanesi hala su akıtmaktadır. Çamaşırlık olarak kullanılması da yaz aylarında yorgan, halı, kilim gibi makinede yıkanamayacak örtü türleri bu pınarlarda yıkanmaktadır. Bu pınarlarda da bir ana aharın yanında birkaç küçük ahar mevcuttur. Bu aharlar çamaşırları küle bastırmak için kullanılmıştır. Ateş yakmak için ayrı bir baca olmasa da pınar çevresine taşlar arasına ateş yakılarak su ısıtılmıştır.

Umurlar Köyü'nde yunmalık denilen taş burada da vardır ve büyük kayaların düzlenmesi ile oluşturulmuştur. Çeşmenin çevresinde çeşitli çamaşır araçların konulabilmesi için küçük oyuklar vardır. Bu köydeki çamaşırlık kapalı bir mekân olmadığı için, kış aylarında çamaşır yıkamak güçleşmiştir. Şabanlar Köyü'ndeki çamaşırlık sadece çamaşır yıkamak için değil, aynı zamanda hayvanların sulandığı bir ahar olarak da kullanılmıştır.

Akbaşlar Köyü'nde diğer köylerdeki gibi çamaşırlıklara rastlanmamıştır. Günümüzde çamaşır yıkama işlemi evlerde elektrikli araçlarla gerçekleştirilmektedir. Ancak, bundan 25-30 yıl önce Akbaşlar Köyü'nde de çamaşırlıklar vardı. Çamaşırlar biriktirilir, yaklaşık onbeş günde bir çamaşırlıklara gidilir, ocaklarda odun yakılıp su kaynatılır ve çamaşırlar yıkanır. Bazen de sıra bulunmadığı için çamaşırlar; eşek veya atlara yüklenip, suyu akan derelere gidilir, yine orada ateş yakılıp kazanda su kaynatılarak çamaşırlar yıkanır, kurutulur ve akşama geri dönülürdü (Kırca, Feyzullah. Kişisel görüşme, 2014). Günümüzde ise, yörede erişilebilirliğin ve dolayısıyla kültürel etkileşim ve değişimin en güçlü olduğu bu köyde çamaşırlıklar tamamen ortadan kalkmıştır.

Kırsal yerleşmelerin ortak meskenlerinde yaşanan modernleşme süreci meskenleri değiştirdiği gibi yörenin sosyal ve kültürel yaşamında da değişimlere neden olmuştur. Köyün ortak meskenleri olan çeşmeler ve çamaşırlıklar köydeki genç kız ve kadınların sosyalleşme alanları iken modernleşme süreciyle birlikte işlevini yitiren bu alanların yok olması, köydeki kadınlar arası sosyal etkileşimi azalttığı gibi birlikte hareket etme kültüründen bireysel yaşam tarzına geçişin de tetikleyicisi olmuştur.

6. UMURLAR YÖRESİNDEKİ KIRSAL MESKENLERDE MODERNLEŞME EĞİLİMİNİN GENEL NEDENLERİ

Meskenlerde modernleşme eğilimi yöreden yöreye farklılıklar göstermekle beraber beşeri faktörlerin belirleyiciliği ön plana çıkar. Bu bölüme kadar meskenlerde yaşanan değişimin, Umurlar yöresine özgü boyutları ele alındı. Türkiye'nin her yerinde genel olarak meskenleri değiştiren faktörler, doğal olarak yöreyi de etkilemektedir. Bu faktörler beş ayrı grupta ele alınabilir:

- 1.Kırsal kalkınma politikaları
- 2.Ulaşımda yaşanan gelişmeler
- 3.İletişimle ilgili gelişmeler
- 4.Kırsal alanlarda enerji kullanımında yaşanan değişim
- 5.Kırsal meskenlerde yaşayan aile yapısındaki değişim

6.1. Kırsal Kalkınma Politikaları

Türkiye'de kırsal kalkınma politikaları, tarımsal üretimi artırma, tarımda makineleşme ve yapısal düzenlemeler ekseninde sürdürüle gelmiştir. Uzun yıllar sulama, gübreleme, toprak gibi girdiler tabiatın verdiği oranda kullanılmıştır. Tarım araç ve gereçleri tarımsal teknolojiye hiç girmemiştir. 1948'lerden sonra tarım kesimi birçok girdileri kullanmaya başlamıştır. Kullanılmayan kaynakların tarım sektörüne kaydırılması, toprak ve su kaynaklarını geliştirmeye yönelik yatırımların yapılması, boş arazilerin üretime alınması, modern girdilerden tohumluk, ticari gübre, makine, ilaç kullanılması ile çağın gereklerinin yerine getirilmesi sonucu tarımın ekonomik kalkınma üzerindeki olumlu etkileri görülmüştür. "Marshal Yardımı" diye adlandırılan bu program iyi sonuçlar vermiştir. (Başol 1994).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızlanan ve dünya ile eş zamanlı olarak Türkiye'de başlayan kırsal kalkınma faaliyetleri ve deneyimleri hemen hemen yarım asırlık bir döneme karşılık gelmektedir. 2000'li yıllarda geline aşamada, kırsal yerleşimler kentsel yerleşimlerin gösterdiği toplumsal ve ekonomik gelişme düzeyinin bir hayli gerisinde kalmıştır. Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, istihdam,

ulaştırma ve tarım gibi temel alanlarda yaşanan sorunlar kırsal kesimde yaşam kalitesinde beklenen iyileşmeyi engellemektedir.

Devlet 1970'li yıllara kadar kırsal alanlara yönelik net ve planlı politikalar ortaya koyamamıştır. Kırsal kalkınma çabaları, başlangıçta tarımsal kalkınma eksenli olarak insanların gelir düzeyini artırma hedefine odaklanmıştır. Kırsal yerleşmelerin göz ardı edildiği bu dönemde çeşitli sebeplerden Batıya ve kırdan kente göçün ortaya çıkardığı çarpık kentleşme ve kentlerdeki kontrol edilemez nüfus artışı, özellikle yol, içme suyu, kanalizasyon, ulaşım, elektrik, iletişim araçları, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinin arz ve talebi açısından büyük sorunlar yaratmıştır. Bunun sonucu devletin kırsal yerleşmelerle ilgili politika değişikliğine gitmesine neden olmuştur. 1980 sonrası dönemde ise edinilen tecrübeler neticesinde; kırsal alandaki altyapının iyileştirilmesi, eğitim ve sağlık hizmetleri ile ulaşım olanaklarının artırılması biçiminde tüm ekonomik ve sosyal sektörlerin bir arada planlanmasını gerektiren ve bütüncül yaklaşımlar ile kırsal kalkınma planları oluşturulmaya başlanmıştır. Araştırma alanında elektriğin ve telefonun yaygın olarak kullanılmaya başlaması bu çalışmaların neticesinde olmuştur.

Türkiye'de kırsal kalkınma hamlesinde gerek Avrupa Birliği gerekse Dünya Bankası'nın kırsal kalkınma ile ilgili projelerinden de faydalanılmıştır. Ülke olarak kırsal kalkınma planları hazırlanmış ve kısmen de olsa uygulamaya alınmıştır. 2000'li yıllarda tüm çalışmaların odağına oturan Avrupa Birliği (AB) uyum süreci de, kırsal kalkınmada, AB perspektifini de içeren ulusal ve güncel bir politikanın ortaya konulmasını gerektirmiştir. Son çeyrek yüzyılda hızlanan küreselleşme, dünyanın bir bütün olarak algılanması yaklaşımını beraberinde getirmiş ve bu algılamının bir sonucu olarak dünyanın herhangi bir yerindeki çevresel, tarımsal ve kırsal sorunlar tüm dünyayı ilgilendirir olmuştur. Nitelikli işgücünün ve gençlerin kırdan göçü, kırsal nüfusun yaşlanması, azalan kamu hizmetleri sunumu, sermaye kaybı gibi ortak sorunlar tüm dünya ülkelerinin kırsal alanlarını etkilemektedir (KKP Raporu, 2006).

Türkiye'de, günümüze kadar gerçekteşen kırsal kalkınma çabalarının yoğun olarak sürdüğü her yerde olduğu gibi, Umurlar yöresinde de kırsal kalkınma, daha çok tarımsal üretim merkezli olarak ele alınmıştır. Ancak, insanların mutlu ve refah içinde yaşadığı bir ortamın sağlanması için ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın bütüncül olarak ele alınmasının gerekli olduğu kazanılan deneyimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Kırsal alanlardaki kalkınmanın ilk yansımasını bulduğu somut ortam meskenlerdir. Marshal yardımlarından sonra kırsal alanlarda yaygınlaşan, traktör, pulluk gibi tarım araçlarına yer oluşturmak için meskenlerde değişimler yaşanmıştır. Kırsal alanlara ulaşan elektrik enerjisi, meskene yeni eşyaların girmesine neden

olmuştur. Bunun yanında tarımsal desteklemelerle birlikte bu alanlara aktarılan parasal kaynaklarda meskene harcanınca meskenin iç ve dış unsurlarında değişimlerin yaşanması kaçınılmaz olmuştur. Devletin kırsal kalkınma politikalarına ağırlık ve önem verdiği dönemlerde meskenlerde modernleşme süreci hız kazanmaktadır. 1980 sonrasında böyle bir dönem yaşandığı için çalışma sahasındaki geleneksel meskenlerin geçirdiği değişim süreci hızlı olmuştur.

6.2. Ulaşımda Yaşanan Gelişmeler

Türkiye’de, kırsal alanlarda ulaştırma altyapısı oluşturulmadan ekonomik sistemin geliştirilmesi mümkün değildir. Çünkü ulaştırma hizmeti, ekonomik faaliyetlerin her aşamasında katkıda bulunur. Ulaşım yollarının geçtiği yerlerde, ticaret, turizm, sanat, üretim ve tarım faaliyetleri canlanır. Ulaşım imkânları, iş olanaklarının oluşmasını, gelir düzeyinin artmasını ve dolayısıyla o toplumda yaşayan insanların yaşam kalitesinin yükselmesini sağlar (Nalçakan, Tutar ve Tutar, 2012).

Çalışma sahasında 1970’li yıllara kadar, modern yol ve modern ulaşım olanakları yoktu. Şehre ve ilçe merkezine, yaya veya at ve eşek gibi binek hayvanları yardımıyla ulaşılmaktaydı. Balıkesir’e ulaşmak için Mezitler’e kadar yürüyüp, oradan trene binmek gerekiyordu. Bu dönemde Dursunbey ilçe merkezine ulaşmak 1 günü, Balıkesir’e ulaşmak 1 haftayı buluyordu (Olçum, M. Ali. Kişisel görüşme, 2014).

Kavacık Nahiyesi ve çevre köylerde açılan kömür madenlerinden elde edilen kömür ve kömür tozunun tüketim merkezlerine ulaştırmak amacıyla yapılan karayolu, yöre köylerinin dış çevre ile iletişiminin sağlanmasında önemli bir adım olmuştur. Modernleşme süreci bundan sonra sağlanan kolaylıklarla gittikçe hız kazanmıştır. Örneğin, yöreden çıkarılan kömürün tozu, Manisa civarındaki tuğla ocaklarına hammadde olarak götürülürken, bu tuğla ocaklarından blok tuğla ve Marsilya tipi kiremit getirilmiş, böylece yöre kırsal meskenlerinde modern yapı gereçlerinin kullanımı artmıştır. Ulaşım olanaklarının gelişmesi, yöre insanının popüler kültür ile temasını arttırmış, kültürel etkileşim ve değişim sonucu artan oranda kırsal meskenlerde değişimler ortaya çıkmıştır.

1980 sonrasında yörede ulaşım ağı daha da gelişmiştir. Her köye asfalt yol yapılırken, Balıkesir-Kütahya karayoluna Şabanlar Köyü üzerinden yeni bir yol açılmıştır. Ulaşım imkânları kırsal alanlara ulaşınca kadar tarımsal faaliyetler çoğunlukla aile tüketimine yönelik olarak yapılırken, yöre dış pazarlara açılmış ve

köylerdeki tarımsal faaliyetler ticarileşmiştir. Bütün bunların sonucunda izole olma durumu azalırken modernleşme sürecinin yöredeki etkileri artmıştır.

Ulaşım imkânlarının artmasıyla kırsal yerleşmenin yaşayanları başka yerleşmelere gidip döndüğünde orada gördüğü mesken unsurlarını, kültürel etkileşim yoluyla kendi meskenine aktarmıştır. Ayrıca ulaşımın gelişmesiyle modern yapı malzemeleri kırsal kesime çok daha kolay ulaştırılabildiğinden yörede, meskenlerde modern yapı malzemesi kullanımı yaygınlaşmıştır.

6.3. İletişimle İlgili Gelişmeler

İletişim; bilgi, düşünce ve fikirlerin çeşitli yollarla iletilmesidir. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve kolay kullanılabilir hale gelmesiyle küreselleşme süreci hızlanmış ve yeniliklerin kırsal alanlara yayılması kolaylaşmıştır. Özellikle televizyonun yaygınlaşması küresel kültürün, en ücra kır yerleşmelerine kadar ulaşmasında en önemli faktör olmuştur (Güneş, 2001).

Araştırma sahasında televizyon, 1970'li yıllardan başlayarak, özellikle de 1990'lı yıllarda kültürel değişimin en önemli aracı olmuştur. 2000'li yıllarda internet ve mobil telefon kullanımının yaygınlaşması, izoleliği azaltırken, kültürel değişimin daha da hızlanmasına yol açmıştır. Bu değişim, kültürel etkileşim yoluyla meskenlerdeki modernleşme sürecinin daha hızlı yaşanmasının nedenlerinden birisi olmaya devam etmektedir.

6.4. Kırsal Alanlarda Enerji Kullanımında Değişim

Çalışma sahasındaki Umurlar, Şabanlar, Akbaşlar köylerinde 1980 öncesinde meskenlerin temel enerji kaynağı odundur. Meskenlerdeki tüm faaliyetler bacalık çevresinde gerçekleşmektedir. 1982 yılında bu köylere elektriğin gelmesi ve komşu köylerdeki linyit kömürü işletmelerinin faaliyete geçmesi ile kullanılan enerji kaynakları da değişmeye başlamıştır.

Elektrik enerjisinin aydınlatmada, kömürün ise ısınmada kullanılması modernleşme sürecinde etkili olmuştur. Kömür sobaları kullanılmaya başlayınca, işlevini yitiren bacalıklar kapatılmıştır. Akbaşlar Köyü'nde bacalıkların tamamına yakını kapatılmıştır. Şabanlar Köyü'nde bacalıklar, özellikle eski evlerdeki sofa kısmında yer alan bacalıklar daha fazla varlığını korumuştur. Umurlar Köyü'nde ise, göç ile genç nüfusun gidip geriye yaşlıların kalması, iletişim ve ulaşım imkânlarının

daha kısıtlı oluşu, ekonomik düzeyin daha düşük olması gibi nedenlerle kültürel değişime karşı daha güçlü bir direniş gözlenir. Bu nedenlerle bacalıkların önemli bir kısmı varlıklarını sürdürmektedir. Isınma ve pişirmede odun kullanımına devam edilir.

Elektrik enerjisi yöre köylerine 1980'li yıllarda geldikten sonra meskenlerde önemli değişimler yaşanmıştır. Elektrik kullanımı ile birlikte evdeki aydınlatma ve ısıtma sistemleri de değişmiştir. Zaman içerisinde elektrikle çalışan makine ve cihazlar yaygınlaşmıştır. Elektrikli ev aletlerinin yoğun kullanıldığı alanlar bakımından, ev içerisinde eskisinden farklı olarak mutfak ve banyo bölümleri belirginleşmiştir.

Şekil 53. Isınma Aracı Olarak Baca Yerine Soba-Şabanlar Köyü

6.5. Kırsal Meskenleri Kullanan Aile Yapısındaki Değişim

Türkiye'de sanayileşme çabalarıyla birlikte şehirlerde iş gücüne duyulan ihtiyaç artmıştır. Aynı süreçte kırsal alanlarda, tarımda makineleşme süreci yaşanmış ve iş gücüne duyulan ihtiyaç azalmıştır. Kırsal yerleşmelerde yer alan geleneksel konut kullanıcılarının yaşamları da bu değişimden önemli ölçüde

etkilenmiştir. Kırsal alanlardaki, eğitim ve sağlık sorunlarının da belirginleşmesiyle birlikte uzun yıllar sürece kıldan kente göç süreci yaşanmıştır.

Türkiye'nin yaşadığı göç ve şehirleşme, buna paralel olarak gerçekleşen modernleşme süreci ile araştırma sahasında da geniş aileden çekirdek aileye geçiş söz konusu olmuştur. Refah düzeyi artan, popüler kültür ile teması artan ve dolayısıyla kültürel değişime uğrayan yöre insanı, yeni koşullara göre ortaya çıkan ihtiyaçlarını karşılamak üzere yaşadıkları meskenlerde değişiklikler yapma ya da yeni yaptıkları meskenleri tamamen yeni koşullara göre inşa etme yoluna gitmişlerdir. Geleneksel meskenler, birden fazla çekirdek ailenin yaşamasına imkan veren bağımsız odalar ile sofadan oluşurken, ailenin küçülmesi ve çekirdek aileye dönüşmesi nedeniyle eski bağımsız odalar oturma odası, misafir odası, mutfak gibi fonksiyonel birimler haline dönüştürülmüştür.

7. SONUÇ

Kültürel açıdan değerlendirildiğinde, Umurlar yöresindeki eski meskenler, geleneksel Türk ev mimarisine uyan yapılardır. Bu meskenler geçmişe ışık tutan, geçmiş dönem özelliklerini yansıtan, geçmişten geleceğe kurulacak bağlarda önemli bir rol oynayan kültür ögesidir. Bu meskenler yöresel kültürün önemli bir motifi olmasının yanında, yapıldığı ve yaşandığı dönemlerle ilgili ipuçları verir.

Türkiye’de Osmanlı döneminde başlayan ve Cumhuriyet döneminde hız kazanan modernleşme sürecinin etkileri kırsal yerleşmelere kadar ulaşmıştır. Umurlar yöresindeki geleneksel meskenler, zaman içerisinde modernleşme sürecinden etkilenecek çeşitli değişimler yaşamıştır ve yeni inşa edilen meskenlerde geleneksel yapıdan uzaklaşmıştır. Modernleşme süreci ile birlikte yöre insanı, güncel gereksinim ve isteklerini karşılamak üzere meskende ekleme, iptal etme, bölme, dönüştürme, kapatma, genişletme şeklinde değişiklikler yapmışlardır. Bütün bu değişimler, istek ve ihtiyaca cevap vermediğinde geleneksel mesken terk edilip yerine yenisi inşa edilmiştir.

Umurlar yöresinde yaşanan bu modernleşme sürecindeki değişim meskenlerde kullanılan yapı malzemesinde, planlarda, iç unsurlarda, eklentilerde ve ortak kullanım alanlarında yaşanmıştır. Geleneksel dönemde, yapı malzemesi olarak ağaç, taş, toprak, kerpiç gibi özgün malzemeler kullanılırken, son dönemlerde yapılan meskenlerde tuğla, kum, çimento, plastik, metal yapı malzemeleri ağırlıklı olarak kullanılmıştır.

Modernleşme süreci ile mesken planları önemli değişim göstermiştir. Bu süreçle birlikte, ıslak hacimler mesken içine alınmış; oturma odası, misafir odası, yatak odası, mutfak gibi birimler müstakil evin bağımsız bölümleri biçimine dönüşmüştür. Bu yeni plan tipi, oda ve sofadan oluşan geleneksel ev planından oldukça uzaklaşıldığını gösterir. Yöredeki geleneksel meskenlerin iç unsurlarındaki değişim; baca, yüklük, yunmalık, tuvalet gibi iç mekânları bölme, genişletme, ekleme, kapatma biçiminde gerçekleşmiştir. Modernleşme süreci ile ihtiyaç olmaktan çıkan bacalar duvar örülerek veya tahta çakılarak kapatılmıştır. Oda içerisindeki yüklük ve yunmalık bölümleri ortadan kaldırılmıştır.

Geleneksel meskenlerde ahır ve samanlık evin altında ya da bitişiğinde iken, modernleşme süreciyle evin dışına çıkmış ve uzaklaştırılmıştır. Ambarlar

modernleşme ile oluşan değişim sürecinden istisnai biçimde en az etkilenmişlerdir. Geleneksel ya da modern bütün meskenlerde ambar kullanımı devam etmektedir. Modernleşme süreci ile birlikte alt yapı hizmetleri geliştiği ve yaygınlaştığı için çeşme, fırın, çamaşırlık gibi ortak kullanım alanları fonksiyonlarını büyük ölçüde yitirmişlerdir. Dolayısıyla bu ortak kullanım alanları modernleşmeye bağlı olarak ortadan kalkmaya başlamışlardır. İzole alanlarda çeşme ve çamaşırlıkların kullanımı çok azalsa bile varlıklarını korumuşlardır. Ortak meskenlerden fırınlar, aynı ambarlarda olduğu gibi yoğun olarak kullanıldıkları için varlıklarını sürdürmeye devam etmektedirler.

Umurlar yöresi bütün olarak izole kırsal bir alan olarak görülmekle birlikte, yöre içinde de izole olma durumu ve ulaşılabilirlik bakımından mekânsal farklılıklar vardır. Yörenin en izole alanı olan Umurlar Köyü'nde geleneksel meskenler hâkimiyetini korur. Ancak az da olsa modern yapılara rastlanır. Bu köyde geleneksel biçimde alt katı ahır ve samanlık olan iki katlı taş meskenler hâkim durumdadır.

Evler genel olarak sofa ve iki odadan oluşur; nadiren sofa ve odadan oluşan evlere de rastlanır. Her odada bacalık, yüklük, yunmalık, sergen bulunur ve geleneksel Türk evinde olduğu gibi oda bir evin bütün fonksiyonlarını üstlenmiştir. Ahır ve samanlıklar yörenin diğer yerleşmelerinden farklı olarak hala evin altında veya hemen bitişiğinde yer alır. Umurlar Köyü modernleşmeden en az etkilenen izole bir alan olduğundan çeşme, çamaşırlık ve fırın gibi ortak kullanım alanlarının yörede en yaygın kullanıldığı yerleşmedir. Çalışma sahasında varlığını sürdüren tek çamaşırlık Umurlar Köyü'ndedir. Bütün yörede olduğu gibi, her evde mutlaka orijinal biçimiyle bir ambar bulunmakta ve kullanılmaktadır.

Yörede ulaşılabilirliğin üst düzey olduğu Akbaşlar Köyü'nde çift katlı modern meskenler hâkimdir. Geleneksel meskenler köyün eski yerleşim alanında seyrek olarak bulunur. Yeni meskenlerde yapı malzemesi olarak: tuğla, kum, çakıl, pvc, metal kullanılmıştır. Bu meskenlerde geleneksel meskendeki yüklük, bacalık, sergen, yunmalık gibi iç unsurlara rastlanmaz. Bu birimlerin işlevlerini, mutfak banyo, oturma odası, misafir odası, yatak odası, gibi evin bağımsız bölümleri üstlenmiştir. Ahır ve samanlıklar evin uzağına yapılmıştır. Çeşme ve çamaşırlıklar işlevini yitirdiğinden yeni meskenlerin yapıldığı alanda bulunmazlar. Bütün yörede olduğu gibi, fırın ve ambarlar geleneksel biçimleri korunarak kullanılmaktadır.

Akbaşlar ve Umurlar arasında bulunan Şabanlar Köyü, izole olma durumu açısından bu iki yerleşmenin ara örneğini oluşturur. Şabanlar köyünde geleneksel mimarideki evlerle, modern evler karmaşık bir görüntü sergiler. Yeni yapılan evlerin modern planda yapılması, durumun geleneksel meskenlerin aleyhine geliştiğinin göstergesidir. Köy merkezine doğru olan meskenlerde samanlık ve ahır meskenden

uzağa yapılırken, yerleşmenin dışına doğru ahır ve samanlık evlerin altında kalmaya devam etmiştir. Çeşmelerinin büyük bölümü yapısal olarak varlığını sürdürse de suları akmamaktadır. Çamaşırlıklar işlevlerini yitirdikleri için yapıları yıkılmış sadece çeşmeleri kalmıştır. Yöredeki diğer yerleşmelerde olduğu gibi burada da ambar ve fırınlar kullanılmaktadır.

Umurlar yöresindeki geleneksel konutlardaki modernleşmeye yönelik değişimler, 1980 den itibaren başta ulaşım ve iletişim olmak üzere, alt yapı olanaklarının gelişmesi ile başlamıştır. Meskenlerdeki modernleşmeye dayalı değişimin temel sebebi, modernleşmeyle birlikte gelişen popüler kültürün kültürel etkileşim ve kültürel yayılma yoluyla hızla yöreye girmesidir. Bu etki geleneksel meskenlerin aleyhine, izole alanlara doğru yayılarak devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbaşlarkoyu. (2014). Akbaşlar Köyü Bilgileri. (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2014). <http://akbaslarkoyu.tr.gg/>.
- Akbulak, C. (2007). İznik Gölü Havzasında Kır Meskenleri. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 246-269.
- Akok, M. (1953). Çankırının Eski Evleri. *Arkitekt Dergisi*, 7-8, 142-153.
- Aksakal, H. (2010). Türk Modernleşmesinin Ambivalent Doğası: Modernleşme, Milliyetçilik, Medeniyet İlişkisi Üzerinden Türkiye'yi Okumak. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 2(1).
- Aksoy, E. (1962). Türk evi-Anadolu evi. *Mimarlık ve Sanat*(6), 216-217.
- Aksoy, E. (1963). Ortamekân: Türk Sivil Mimarisinde Temel Kuruluş Prensipleri. *mimarlık ve Sanat*(7-8), 39-92.
- Altındağ Belediyesi. (2013). *Altın Köy'de hasat zamanı*. (Erişim tarihi: 24 Temmuz 2014). www.altindag.bel.tr/haber.asp.
- Altinkiremit. (2014). (Erişim tarihi: 7 Ekim 2014). www.altinkiremit.com.tr.
- Arel, A. (1982). *Osmanlı Konut Geleneginde Tarihsel Sorunlar*. İzmir: E.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları.
- Arı, Y. (2005). Amerikan Kültürel Coğrafyasında Peyzaj Kavramı. *Doğu Coğrafya Dergisi*(13), 311-339.
- Ayan, Y. (1997). *Uşak Evleri*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Başol, K. (1994). *Türkiye Ekonomisi*. Anadolu Matbaası.
- Beken, G. (1949). *Garbi Anadolu Mıntıkası Kerpiç Binaları*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Berk, C. (1951). *Konya Evleri*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Birkan, T. (1992). Modernlik Olarak Sosyalizm ve Postmodernizm. *Birikim Dergisi*(34).
- Bozçam, H. (2014). Kişisel görüşme. Akbaşlar Köyü, Dursunbey, Balıkesir.(04.06.2014).
- Bük, N. (2014). Kişisel görüşme. Akbaşlar Köyü, Dursunbey, Balıkesir. (03.05.2014).
- Celal, E. (1928). *Türk San'atı*. İstanbul: Akşam Matbaası, tekrar basım: Cem Yayınevi 1984.
- Coşkun, İ. (2012). Modernleşme Kuramı Üzerine. *Sosyoloji Dergisi*, 3(1), 289-314.
- Çakıroğlu, N. (1952). *Kayseri Evleri*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Çorapçıoğlu, K., Diri, C., Diri, B. Ş., Kurugöl, S., Özgünler, M., Erem, Ö., Gökuç, Y. T., Görgülü, H. C., Seçkin, P. ve Oğuz, Z. (2010). *Balıkesir Kırsalında Yöresel Doku Ve Mimari Özelliklere Uygun Yapının Yaygınlaştırılması. 1.Rehber Kitap*. T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Teknik Araştırma Ve Uygulama Genel Müdürlüğü.Ankara: Karamete Tanıtım Tasarım.
- Çorapçıoğlu, K., Özaydın, G., Erbey, D. E., Mamunlu, H., Ögdül, H., Üstündağ, K., Ünver, Ö., Kotas, P. ve Söğüt, S. G. (2010). *Balıkesir Kırsalında Yöresel Doku Ve Mimari Özelliklere Uygun Yapılaşmanın Yaygınlaştırılması. 2.Kırsal yerleşme Doku Analizi*T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı-Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü. Ankara: Karamete Tanıtım Tasarım.
- Doğanay, H. (1994). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. içinde Ankara: Gazi Büro Kitapevi.
- Doğanay, H. ve Orhan, F. (2014). Şavşat'ta Geleneksel Köy Meskenleri ve Başlıca Sorunları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(18), 273-297.

- Eldem, S. H. (1939). Milli Mimari Meselesi. *Arkitekt Dergisi*(9-10), 220-223.
- Eldem, S. H. (1955). *Türk Evi Plan Tipleri*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Eldem, S. H. (1984). *Türk Evi Osmanlı Dönemi* (Cilt I). İstanbul: Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı.
- Erginbaş, D. (1954). *Diyarbakı Evleri*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi yayınları.
- Ergün, A. ve Çavdar, E. (2010). Geleneksel Balıkesir Dursunbey Evleri'nde Yapım Teknolojileri ve Malzeme Kullanımları. *BAÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 1-11.
- Esrer, L. (1955). *Kütahya Evleri*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Evren, M. (1959). *Türk Evinde Çıkma*. İstanbul: İTÜ mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Gabriel, A. (1938). Türk Evi. *Arkitekt Dergisi*(5-6), 149-154.
- Genç, E. (2007). Tanzimattan Cumhuriyete Kimlik, Misyon ve Vizyonu Bağlamında Türk Aydını. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 134-174.
- Girgin, M. ve Güner, İ. (2002). Salihli-Gördes Arasındaki Dam Yerleşmelerinde Fonksiyon Değişimleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 7(7), 49-67.
- Gök, Y. ve Kayserili, A. (2013). Geleneksel Erzurum Evlerinin Kültürel Coğrafya Perspektifinden İncelenmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 175-216.
- Göle, N. (2002). Batı Dışı Modernlik: Kavram Üzerine. *Melez Desenler*, 159-175.
- Güneş, S. (2001). *Medya ve Kültür*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Hidayetoğlu, M. L. (2013). Geleneksel Türk Evi Donatı Elemanlarının Restorasyonu ve Çağdaş Yapılarda Yeniden Kullanımı: Şerbetlik Örneği. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* (28), 291-301.
- Hotan, H. (1947). Erzurum Evleri. *Arkitekt Dergisi*(1-2), 27-30.
- İçli, G. (2002). Türk Modernleşme Sürecinin Günümüzdeki Yönelimi. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(2), 245-254.
- İner, G. ve Çağlar, E. (2013). Doğal Yaşam Örtüsü-Toprak Dam. *SDU International Journal of Technologic Sciences*, 5(2), 56-63.
- Işık, A. (2014). Kişisel görüşme. Şabanlar Köyü, Dursunbey, Balıkesir. (04.05.2014).
- Kafesçioğlu, R. (1949). *Orta Anadolu'da Köy Evlerinin Yapısı*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Kahraman, H. B. (2002). *Postmodernite İle Modernite Arasında Türkiye*. Erişim tarihi:20 Mayıs 2014 <http://arsiv.setav.org/ups/dosya/44716.pdf>.
- Karadeniz. (2014). *Alaturka Kiremit*. (Erişim tarihi: 8 Ekim 2014). <http://karadeniz.all.biz/alaturka-kiremit>.
- Karaman, Ö. Y. ve Zeren, M. T. (2010). Geleneksel Türk Konutunda Kullanılan Ve Kâğır Sistemi Destekleyen Ahşap Yapısal Elemanların Önemi Ve Bozulma. *DEÜ Mühendislik Fakültesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 12(2), 77-87.
- Karpuz, H. (1984). *Türk İslam Mimarisinde Erzurum Evleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaya, H. (2014). Kişisel görüşme. Umurlar Köyü, Dursunbey, Balıkesir. (03.06.2014).
- Kayserili, A. ve Altaş, N. T. (2010). Horasan İlçesi'ndeki Kır Meskenlerinin Kültürel Coğrafya Bakış Açısıyla İncelenmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 15(23), 81-102.
- Kazmaoğlu, M. ve Tanyeli, U. (1979). Anadolu Konut Mimarisinde Bölgesel Farklılıklar. *Yapı Dergisi*(33), 29-34.
- Kırca, F. (2014). Kişisel görüşme. Akbaşlar Köyü, Dursunbey, Balıkesir. (04.06.2014).
- KKP Raporu. (2006). *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013). Kırsal Kalkınma Politikaları Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu*. Ankara.
- Koday, Z., Koday, S. ve Karakuzulu, Z. (2004). Kale İçinde Bir Köy Yerleşmesi "Tunçkaya". *Doğu Coğrafya Dergisi*, 9(12), 221-236.
- Korucu, A. (2014). Kişisel görüşme. Umurlar Köyü, Dursunbey, Balıkesir. (03.05.2014).
- Koyunoğlu, A. H. (1929). Ankara Evleri. *Türk Yurdu*.(17-18), 211-212.
- Kömürcüoğlu, E. (1950). *Ankara Evleri*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

- Köse, A. (2005). Türkiye’de Geleneksel Kırsal Konut Plânlarında Göçebe Türk İzleri. *Afyon kocatepe*, 7(2), 165-200.
- Köse, A. (2007). Balıkesir Çevresinde Geleneksel Kırsal Avlu Peyzajı ve Değişim. *Doğu Coğrafya Dergisi*(18), 7-38.
- Kuban, D. (1976). *Sanat Tarihimizin Sorunları*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Kuban, D. (1982). *Türk Ev Geleneği Üzerine Gözlemler, Türk ve İslâm Sanatı Üzerine Denemeler*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Kuban, D. (1995). *Türk" Hayat" li Evi*. İstanbul: Muhuttin Salih Eren.
- Kunanbaeva, A. (2010). *Geleneksel Türk Evi Plan Tipinin Gelişimi*. 25 Mayıs 2014 tarihinde: <http://esergultekin.blogcu.com/geleneksel-turk-evi-plan-tipinin-gelisimi/2964429>. adresinden alınmıştır
- Küçükerman, Ö. (1985). *Kendi Mekânının Arayışı içinde Türk Evi*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Kültür Bakanlığı. (1992). Gelenekten Geleceğe Evimiz. Proje Yarışması. Ankara: Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü.
- Nalçakan, M., Tutar, F. ve Tutar, E. (2012). Ulaştırma Sektörünün Yarattığı Dışsal Maliyetlerin Ekonomik Etkileri. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 55-73.
- Nureddin, İ. (1928). Yeni Ankara’da Eski Türk Evleri. *Yeni Kitap Dergisi*, 9, 28-32.
- Olçum, M. A. (2014). Kişisel görüşme. Şabanlar Köyü, Dursunbey, Balıkesir. (05.05.2014) .
- Ortaylı, İ. (1987). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Hil Yayın.
- Özav, L. (2002). Sivaslı ve Çevresinde Kır Konutları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 31-42.
- Özgüner, O. (1970). *Köyde Mimari; Doğu Karadeniz*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Perker, Z. S. (2010). Geleneksel Anadolu Konutunun Güne Uyarlanmasında Yapısal Bir Model. Yayınlanmamış Doktora Tezi.Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Perker, Z. S. (2012). Sistem Yaklaşımı Bağlamında Bir Girdi Ve Sistem Olarak Geleneksel Anadolu Konutu. *E-Journal Of New World Sciences Academy*, 7(2), 554-571.
- Perker, Z. S. ve Akıncıtürk, N. (2011a). Geleneksel Konutlarda Fiziksel Değişim:Bursa’da Üç Örnek Yapı. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 16(1), 29-39.
- Perker, Z. S. ve Akıncıtürk, N. (2011b). Geleneksel Cumalıkızık Evlerinde Ahşap Konut Sistemi. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 16(1), 41-51.
- Sakaoğlu, N. (1978). *Divriği’de Ev Mimarisi*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Serin, M. A. (2014). Kişisel görüşme. Umurlar Köyü, Dursunbey, Balıkesir. (03.05.2014) .
- Söğütlü, İ. (2010). Jön Türkler Ve Türkiye’nin Batılılaşması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 1-28.
- Sözen, M. ve Eruzun, C. (1992). *Anadolu’da Ev ve İnsan*. İstanbul: Emlak Bankası Yayınları.
- Şahin, H. (1997). *Türkiye Ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları.
- Şen, N. (1968). *Anonim Mimaride Çeşitlilik Deneme I*. İstanbul: İTÜ Teknik Okulu Yayınları.
- Taut, B. (1938). Türk Evi,Sinan. *Her Ay*, 2, 93-94.
- TBMM. (1924). Köy Kanunu. Ankara: Kabul Tarihi: 18.03.1924, Kanun No: 442.
- TBMM. (2012). On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. Ankara: Kabul Tarihi: 12.11.2012, Kanun No: 6360.
- Tolun-Ddenker, B. (1977). *Yerleşme Coğrafyası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yayınları No:2275. Coğrafya Enstitüsü Yayınları, (93).

- Tomsu, L. (1950). *Bursa Evleri*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Tunçdilek, N. (1967). *Kır İskânı (Köy-Altı İskân Şekilleri)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi edebiyat Fakültesi yayınları: 1283. Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:49.
- Turkcebilgi. (2014). *Türk Evinin Tarihi Gelişimi, Tanıma Ve Yayılma Alanları, Son Arkeolojik Araştırmalar*. (Erişim tarihi: 11 Aralık 2014). http://www.turkcebilgi.com/t%C3%BCrk_evirkEvi.
- Tuztaş, U. (2010). İdeal Osmanlı “Türk” Evinin Anadolu Evlerinden Ayırıştırımında Biçimsel ve Bilimsel Açıklamalar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(14), 498-510.
- Türkiye Diyanet Vakfı. (2004). *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 29). İstanbul: TDV.
- Uluç, H. (1946). Güney Anadolu’da Sivil Mimari Etüdları. *Arkitekt Dergisi*(11-12), 261-267.
- Wikipedia. (2014). *Umurlar ve Şabanlar Dursunbey*. (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2014). http://tr.wikipedia.org/wiki/Umurlar,_Şabanlar_Dursunbey.
- Yalın, A. R. (1993). *Cenupta Türkmen Oymakları I.Başvuru Kitapları Dizisi:12*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yıldırım, K. ve Hidayetoğlu, M. L. (2009). Türk Yaşam Kültürünün Geleneksel Türk Evlerindeki Yansımaları. *4th International Turkish Culture and Art Congress/Art Activity*. Egypt: www.hidayetoğlu.net adresinden 20 Mayıs 2014 tarihinde alınmıştır.